T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SUDAN'DA DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞ SORUNU TOPLUMSAL ETKİLER BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADNAN YAHYA ADAM TAHIR

BURSA_2025

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SUDAN'DA DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞ SORUNU TOPLUMSAL ETKİLER BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AdnanYahya ADAM TAHIR

DANIŞMAN:
Doç. Dr. Enes Battal KESKİN

BURSA_2025

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı'nda 702144012 numaralı Adnan Yahya Adam Tahir'in hazırladığı "Sudan'da Darfur Bölgesindeki Savaş Sorunu Toplumsal Etkiler Bağlamında Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı, 22/08/2025 günü 09.00 – 10.30 saatleri arasında yapılmpştır. Alınan cevaplar sonunda adayın başarlı... (başarlı/ başarsısız) olduğuna oybirliği... (oybirliği ile/ oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı

Doç. Dr. Enes Battal KESKİN

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Adem DAĞ

Bursa Teknik Üniversitesi

Üye

Dr. Öğretim. Üyesi Erhan KUÇLU

Bursa Uludağ Üniversitesi

22/08/2025

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 18/07/2025

Tez Başlığı : Sudan'da Darfur Bölgesindeki Savaş Sorunu Toplumsal Etkiler Bağlamında Bir İnceleme

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 94 sayfalık kısmına ilişkin, 17/07/2025 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

18/ 07/ 2025

Adı Soyadı:	Adnan Yahya ADAM TAHIR
Öğrenci No:	702144012
Anabilim Dalı:	Sosyoloji
Programı:	Sosyoloji
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Doç. Dr. Enes Battal KESKİN
18/ 07/ 2025

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "**Sudan'da Darfur Bölgesindeki Savaş Sorunu Toplumsal Etkiler Bağlamında Bir İnceleme**" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Adnan Yahya ADAM TAHIR

Öğrenci No: 702144012

Anabilim Dalı: Sosyoloji

Programı: Sosyoloji Yüksek Lisans

Tezin Türü: ☒ Yüksek Lisans / ☐ Doktora / ☐ Sanatta Yeterlilik

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Adnan Yahya ADAM TAHIR
Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Bilim Dalı: Sosyoloji
Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı: vii + 91
Mezuniyet Tarihi: 22.08.2025
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Enes Battal KESKİN

SUDAN'DA DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞ SORUNU TOPLUMSAL ETKİLER BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Bu çalışma, Sudan'ın Darfur bölgesinde silahlı çatışmaların toplumsal etkilerini sosyolojik bir perspektifle incelemektedir. Çatışmanın temel nedenleri arasında etnik temelli ayrımcılık, kaynaklara erişimdeki adaletsizlik ve iktidar mücadeleleri öne çıkmakta olup, bunların bölgenin sosyal yapısı üzerindeki yıkıcı etkileri sistematik bir biçimde analiz edilmiştir. Tez, teorik bir çalışma olup araştırmacının gözlemleriyle desteklenmiştir. Çalışma, özellikle kadınlar, gençler, çocuklar ve yerinden edilmiş kişilerin deneyimlerini temel alarak çatışmanın toplumsal sonuçlarını derinlemesine değerlendirmektedir. Tarihsel ve sosyo-politik bağlamda yürütülen analiz, Darfur'daki savaşın kimlik, aidiyet ve toplumsal ilişkiler üzerinde uzun süreli ve yapısal etkiler yaratan bir kriz niteliğinde olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın bulguları, kırsal alanlarda devletin zayıf kurumsal yapısı, sahada uygulanamayan barış anlaşmaları ve güvenlik eksikliklerinin toplumsal güveni önemli ölçüde zayıflattığını göstermektedir. Kalıcı barışın sağlanabilmesi için etnik eşitsizliklerin azaltılması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve kapsayıcı siyasal çözümlerin geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Darfur Bölgesi, Yer değiştirme, İngiliz Sömürgeciliği, Toplumsal Etkiler, Savaş.

ABSTRACT

Name and Surname: ADNAN YAHYA ADAM TAHIR
University: Bursa Uludağ University
Institution: Institute of Social Sciences
Department: Sociology
Degree: Master's Degree
Page Numbers: vii + 91
Date: 22.08.2025
Supervisor: Doç. Dr. Enes Battal KESKİN

THE PROBLEM OF WAR IN THE DARFUR REGION OF SUDAN A STUDY IN THE CONTEXT OF SOCIAL IMPACTS

This study examines the social impacts of the prolonged armed conflict in Sudan's Darfur region from a sociological perspective. The primary causes of the conflict, including ethnic discrimination, unequal access to resources, and power struggles, have been systematically analyzed in terms of their destructive effects on the region's social structure. A qualitative research approach was employed, utilizing the researcher's observations and an extensive literature review as data collection techniques. The study specifically focuses on the experiences of women, youth, children, and internally displaced persons to provide an in-depth assessment of the social consequences of the conflict. Conducted within a historical and socio-political context, the analysis demonstrates that the war in Darfur constitutes a structural crisis with long-term effects on identity, belonging, and social relations. Findings indicate that weak state institutions in rural areas, unimplemented peace agreements, and security deficiencies have significantly undermined social trust. Consequently, achieving sustainable peace requires reducing ethnic inequalities, strengthening local governance, and developing inclusive political solutions.

Keywords: Darfur Region, Displacement, British Colonialism, Social Impacts, War.

ÖNSÖZ

Bu tez, 2003 yılında Sudan'ın batısındaki Darfur bölgesinde başlayan ve hızla büyük bir insani felakete dönüşen iç savaşın toplumsal etkilerini çok boyutlu bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır. Darfur Krizi, sadece bölgesel bir güvenlik sorunu değil, aynı zamanda tarihsel, etnik ve siyasal dinamiklerin iç içe geçtiği, uluslararası kamuoyunun dikkatini çeken yapısal bir insan hakları meselesidir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde Darfur'un coğrafi, demografik ve tarihsel bağlamı sunulmaktadır; ikinci bölümde Sudan'daki siyasal dönüşümler ve Darfur'un marjinalleşme süreci incelenmiştir. Üçüncü bölümde çatışmanın nedenleri çok boyutlu biçimde analiz edilmektedir. Son bölümde savaşın toplumsal etkileri ile önerilere yer verilmiştir. Bu araştırma, literatür taraması, saha raporları ve tarihi belgeler ışığında derinlemesine bir analiz sunmaktadır. Darfur'daki savaşın yalnızca silahlı gruplar arası bir çatışma değil, aynı zamanda tarihsel dışlanma ve yapısal eşitsizliklerin sonucu olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Tez, akademik literatüre katkı sağlamayı yönelik politika yapıcılar için öneriler sunmayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın oluşum sürecinde desteklerini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Enes Battal KESKİN'e, burs desteği için Türkiye Bursları-YTB'ye, Bursa Uludağ Üniversitesi'nden arkadaşlarıma ve her zaman yanımda olan Sudan'daki aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİKER

Sayfa

ÖZET..... i

ABSTRACT..... ii

ÖNSÖZ..... iii

İÇİNDEKİLER..... iv

KISALTMALAR.....vii

GİRİŞ……...…..... 1

BİRİNCİ BÖLÜM
DARFUR BÖLGESİNE GENEL BAKIŞ

1.1 DARFUR BÖLGESİNDEKİ ÇATIŞMANIN TARİHSEL GELİŞİMİ..... 6

1.1.1 Darfur Bölgesinin Sudan'a İlhakından Önceki Durumu (1916'dan Önce)..... 6

1.1.2 Türk-Mısır Yönetimi Altında Darfur Bölgesi (1821-1885)..... 8

1.1.3 Mehdi Devleti Yönetimi Altında Darfur Bölgesi (1885-1898)..... 9

1.1.4 Mısır - İngiliz Sömürgeciliği Döneminde Darfur Bölgesi (1898-1956)..... 10

1.1.5 Sudan Bağımsızlık Döneminde Darfur Bölgesi (1956'dan Sonra)..... 11

1.2 DARFUR'DA HÜKÜMET VE SİLAHLI HAREKETLER ARASINDAKİ ÇATIŞMALAR 12

1.3 SUDAN KURTULUŞ ORDUSU HAREKETİ..... 13

1.4 SUDAN ADALET VE EŞİTLİK HAREKETİ.....14

1.5 CANCAVİDLER..... 15

İKİNCİ BÖLÜM
DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN TARİHSEL BAĞLAMI

2.1 DARFUR BÖLGESİNDEKİ KABİLE SAVAŞLARI.....17
2.2 DARFUR BÖLGESİNDEKİ ÇATIŞMALARIN TARİHİ 18
2.3 SAVAŞIN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ ……..... 20
2.4 YEREL AYAKLANMADAN ULUSAL ÇATIŞMAYA 22
2.5 DARFUR BÖLGESİNDE SİLAHLI HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI 22
2.6 DARFUR BÖLGESİNDEKİ İSYANA KARŞI HÜKÜMETİN MÜCADELESİ..... 24
2.7 KRİZİN EKONOMİK VE SİYASİ SONUÇLARI 26
2.8 DARFUR BÖLGESİNDE İNSAN KAYIPLARI VE ZORUNLU GÖÇ 27
2.9 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARI VE ULUSLARARASI MÜDAHALELER... 28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN NEDENLERİ

3.1 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN İÇ NEDENLERİ..... 32
3.1.1 Doğal Kaynaklar Üzerinde Rekabet..... 33
3.1.2 Kuraklık ve Çölleşme..... 34
3.1.3 Siyasi Dönüşümler ve Kabile Çatışmalarına Etkisi..... 35
3.1.4 Kalkınma Eksikliği ve Ekonomik Marjınalleşme..... 36
3.1.5 İktidar Mücadelesi ve Kabile Çatışmalarının Siyasallaşması..... 38
3.1.6 Darfurda Artan Nüfus ve Hayvancılık, Azalan Verimli Topraklar..... 40
3.2 DARFUR BÖLGESİNDE SAVAŞIN DIŞ NEDENLERİ..... 41
3.2.1 İngiliz Sömürgeciliğinin Etkisi..... 41
3.2.2 Güney Sudan'daki Savaşın Etkisi..... 45
3.2.3 Libya'daki Savaşın Etkisi..... 47
3.2.4 Çad'daki Savaşın Etkisi..... 48
3.2.5 Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Savaşın Etkisi..... 50
3.3 SÖMÜRGECİLİK DÖNEMİNİN İZLERİ..... 53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN TOPLUMSAL ETKİLERİ

4.1 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN GENÇLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 59
4.2 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 63
4.3 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 66
4.4 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN SONUÇLARI 69
4.4.1 Göç ve Mültecilik 69
4.4.2 Yerel Toplumların Sosyal Yapısının Tahribi 71
4.4.3 Yoksulluk ve İşsizliğin Yaygınlaşması 72
4.4.4 Etnik ve Sosyal Gerilimlerin Artması 73
4.4.5 Temel Hizmetlerin Bozulması 74
4.4.6 İnsani Yardımlara Bağımlılığın Artması 76
4.4.7 Barış ve Kalkınma Çabalarının Engellenmesi 77
4.4.8 Sivil Toplumun ve Yerel Kurumların Zayıflaması 78
SONUÇ VE ÖNERİLER..... 80
KAYNAKLAR..... 83

KISALTMALAR

Kısaltma	Türkçe	İngilizce
Amerika Birleşik Devletleri	ABD	USA
Adalet ve Eşitlik Hareketi	AEH	JEM
Birleşmiş Milletler	BM	UN
Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım	BMUÇYF	UNICEF
Birleşmiş Milletler-Afrika Birliği Darfur Misyonu	BMABDM	UNAMID
Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi	BMGK	UNSC
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği	BMMYK	UNHCR
Darfur Kurtuluş Hareketi	DKH	DLM
Demokratik Değişim için Birleşik Cephe	DDBC	UFDC
Genelleştirilmiş Akut Yetersiz Beslenme	GAYB	GAM
Hızlı Destek Kuvvetleri	HDK	RSF
İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü	İBYV	HIV
Kapsamlı Barış Anlaşması	KBA	CPA
Kurtuluş ve Adalet Hareketi	KAH	LJM
Sudan Halk Kurtuluş Hareketi(Kuzey)	SHKHK	SPLMN
Sudan Kurtuluş Hareketi(Abdulvahid Liderliği)	SKHA	SLMA
Sudan Kurtuluş Hareketi Geçiş Konseyi	SKHGK	SLMTC
Sudan Kurtuluş Ordusu(Minni Minavi Liderliği)	SKOMM	SLOMM
Uluslararası Ceza Mahkemesi	UCM	ICC

GİRİŞ

Sudan'ın batısında yer alan Darfur bölgesi, 21. yüzyılın en yıkıcı iç çatışmalarından birine sahne olmuştur. 2003 yılında şiddetli biçimde patlak veren Darfur Krizi, yalnızca bölgesel bir istikrarsızlık olarak kalmamış, aynı zamanda uluslararası toplumun dikkatini çeken ve küresel kamuoyunu harekete geçiren insani bir trajediye dönüşmüştür. Çatışmaların temelinde, tarihsel, etnik, politik ve çevresel çok boyutlu dinamikler yer almaktadır. Darfur'daki savaş yalnızca silahlı mücadelelerle sınırlı kalmamış; toplumsal yapıyı kökten etkileyen bir yıkım süreci yaratmıştır (Bayram, 2013). Bu bağlamda, söz konusu çatışmanın yalnızca nedenlerine değil, etkilerine de odaklanmak; daha sağlıklı bir çözüm ve yeniden yapılanma süreci için elzemdir.

Darfur'da yaşanan çatışmaların toplumsal etkileri, bu çalışmanın temel inceleme konusunu oluşturmaktadır. Sudan'ın sömürgecilik döneminden itibaren yaşadığı dönüşümler, merkeziyetçi devlet yapısı, etnik kimliklerin siyasallaşması, kaynaklara erişim sorunları ve dış müdahaleler, Darfur'daki istikrarsızlığın tarihsel temelini şekillendirmiştir. Özellikle sömürgecilik sonrası dönemde, merkezi hükümetin uyguladığı dışlayıcı politikalar, çevresel bölgelerin başta Darfur olmak üzere marjinalleşmesine yol açmış ve toplumsal huzursuzlukları artırmıştır (Mamdani, 2009).

Darfur bölgesinde yaşanan kriz, yalnızca bölgesel bir çatışma değil, aynı zamanda tarihsel, yapısal ve uluslararası bağlamlarda değerlendirilmeyi gerektiren çok katmanlı bir sorundur (Tirab, 2016: 1). Bu nedenle, tez çalışması yalnızca savaşın nedenlerini açıklamakla kalmayıp; savaşın farklı toplumsal kesimler üzerindeki etkilerini ortaya koymayı ve bu etkilerin barış süreçleri açısından nasıl bir anlam taşıdığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Toplumun yeniden inşasında izlenecek politikaların, yalnızca siyasi barışı değil, toplumsal barışı da esas alması gerektiği tezin temel iddialarından biridir.

Bu araştırma teorik bir çalışma olup, aynı zamanda araştırmacının gözlemleri ile desteklenmiştir. Her ne kadar bu tür çalışmaların nicel ve istatistiksel yöntemlerle desteklenmesi daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine imkân tanımış olsa da, Darfur bölgesindeki güvenlik sorunları ile iletişim ve internet hizmetlerindeki kesintiler, saha görüşmeleri ya da anket uygulamalarının gerçekleştirilmesini imkânsız kılmıştır. Bu nedenle, çalışmada kapsamlı ve

güvenilir bir değerlendirme yapabilmek amacıyla çeşitli ve güvenilir ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

Veri kaynakları arasında Darfur ve Sudan üzerine hazırlanmış akademik çalışmalar, Birleşmiş Milletler raporları, insan hakları örgütlerinin saha araştırmaları, tarihi belgeler ve araştırmacının kişisel gözlemleri yer almıştır. Kaynak çeşitliliği, Darfur'daki savaşın nedenlerini ve etkilerini tarihsel, politik, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla çok yönlü biçimde analiz etme olanağı sunmuştur. Ayrıca ulusal ve uluslararası kaynakların birlikte değerlendirilmesi, sorunun yalnızca yerel düzeyde değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel bağlamda ele alınmasına katkı sağlamıştır. Çalışmanın kapsamı, güvenlik yetersizliği ve çatışma riskleri nedeniyle saha araştırmasının mümkün olmamasından ötürü, Darfur'daki savaşın sosyal etkileriyle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda, analiz yalnızca yazılı kaynaklar ve resmi belgeler üzerinden yürütülmüş, birincil verilerin yokluğundan doğan metodolojik kısıtlamalar göz önünde bulundurulmuştur.

Sudan'da Darfur Bölgesindeki Savaş Sorunu: Toplumsal Etkiler Bağlamında Bir İnceleme başlıklı bu tez, bölgedeki çatışma dinamiklerini tarihsel, yapısal ve toplumsal bir incelemede değerlendirmeyi hedeflemektedir. Özellikle Darfur'daki savaşın sadece silahlı gruplar arasındaki mücadele değil, aynı zamanda tarihsel dışlanmışlık, yapısal eşitsizlikler ve toplumsal çözülmenin bir sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, hem akademik literatüre katkı sunmayı hem de barış politikaları açısından politika yapıcılara yol gösterici olmayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda, tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Darfur bölgesinin coğrafi, demografik ve sosyo-kültürel yapısına ilişkin genel bir bakış sunulmaktadır. Bu bölümde, Darfur'un Sudan'daki yeri, etnik yapısı, ekonomik faaliyetleri ve tarihsel gelişimi detaylı biçimde ele alınarak, bölgenin neden çatışmaların merkezinde yer aldığına dair analitik bir zemin hazırlanmıştır. Özellikle Darfur'un stratejik önemi, doğal kaynaklarının bolluğu ve farklı etnik grupların bir arada yaşadığı çok katmanlı yapısı, bu bölümdeki temel analiz konuları arasında yer almaktadır.

İkinci bölümde, Darfur bölgesindeki savaşın tarihi arka planı incelenmektedir. Bu çerçevede, Sudan'ın sömürgecilik geçmişi, İngiliz-Mısır yönetiminin ülke üzerindeki etkileri, bağımsızlık sonrası siyasi dönüşümler, askeri darbeler ve güney-kuzey ekseninde yaşanan gerilimler, Darfur'daki çatışmaların tarihsel bağlamına oturtulmaktadır. Bu bölümde ayrıca, Darfur'da 2003 yılında patlak veren savaşın gelişim süreci, silahlı grupların ortaya çıkışı ve devletin askeri ve milis destekli müdahaleleri tarihsel bir perspektifle kronolojik olarak değerlendirilmektedir. Böylelikle, çatışmanın tarihsel sürekliliği ve yapısal temelleri daha net biçimde ortaya konmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde ise Darfur'daki savaşın nedenleri çok boyutlu bir analizle ele alınmaktadır. Bu çerçevede, etnik kimliklerin siyasallaşması, Arap ve Afrika kökenli topluluklar arasındaki ayrımcılık ve dışlanma, doğal kaynaklar üzerindeki rekabet, iklime bağlı olarak kuraklık ve çölleşme gibi çevresel sorunlar; çatışmanın hem doğrudan hem de dolaylı nedenleri arasında değerlendirilmiştir. Ayrıca, Sudan devletinin uyguladığı politikaların ayrımcı niteliği ve bölgesel eşitsizliklerin derinleşmesi gibi yapısal sorunlar da bu bölümde ele alınmaktadır. Dış aktörlerin, özellikle komşu Afrika ülkelerinin çatışmaya doğrudan veya dolaylı etkileri de, bölgesel ve uluslararası bağlamda analiz edilmiştir.

Tezin dördüncü ve son bölümünde ise, Darfur savaşının toplumsal etkileri üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde, çatışmaların yol açtığı kitlesel göç hareketleri, yerinden edilmeler, mülteci krizleri, kadın ve çocuklara yönelik cinsel şiddet, eğitim ve sağlık altyapısının çöküşü gibi konular ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Ayrıca, savaşın toplumda sosyal güven kaybı, etnik gruplar arasındaki düşmanlık ve toplumsal kutuplaşma gibi uzun vadeli sonuçlar analiz edilmektedir. Bu çerçevede, toplumsal çözülmenin boyutları ile birlikte, barış ve uzlaşı süreçlerine dair değerlendirmelere de yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DARFUR BÖLGESİNE GENEL BAKIŞ

Bu bölümde, Darfur Bölgesi'nin coğrafi, demografik ve kültürel özellikleri ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bölgedeki etnik gruplar, ekonomik yapısı ve sosyal dinamikler hakkında kapsamlı bilgiler sunulacaktır. Ayrıca, Darfur'un Sudan genelindeki konumu, stratejik önemi ve tarihsel gelişimi de bu çerçevede analiz edilecektir. Bu bölüm, Darfur'un neden kriz ve çatışmaların odak noktası haline geldiğini anlamaya yönelik temel bir altyapı sağlamayı amaçlamaktadır.

Şekil 1: Darfur Bölgesinin Haritası

Kaynak: Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır (2025).

Darfur bölgesi, Sudan'ın batı kesiminde, yaklaşık 493.180 kilometrekarelik bir alanla ülkenin en büyük topraklarından biri konumundadır. Darfur bölgesi stratejik olarak dört Afrika ülkesiyle sınır geçiş noktası haline gelecek şekilde konumlandırılmıştır: Libya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Güney Sudan. Darfur bölgesinin nüfusunun 8,2 milyon olduğu tahmin ediliyor, Arap ve Afrika kökenli kabileler arasında dağılmış ve bölgeyi kültürel çeşitliliğin bir modeli haline getiriyor (Alfouz,2021:3).

Darfur, farklı etnik ve kabile gruplarına ev sahipliği yapan bir bölgedir. Bu gruplar arasında hem Afrika hem de Arap kökenli topluluklar bulunmaktadır. Bölgeye adını veren Fur halkı, Darfur'un en tanınmış etnik grubudur. Bunun yanı sıra Rizeigat, Tonguer, Zaghava, Masalit, Berti ve Flaata gibi diğer önemli kabileler de bu coğrafyada yaşamaktadır. Özellikle Zaghava, Rizeigat ve Salamat gibi bazı kabileler, komşu ülkelere uzanan sınır ötesi bağları sayesinde Darfur ile bu ülkeler arasında güçlü sosyal ve ekonomik ilişkiler kurmuştur (De Waal, 2022: 5).

Darfur bölgesinde iklim, coğrafi konuma bağlı olarak belirgin bir şekilde çeşitlilik göstermektedir. Kuzeyde çöl ve yarı çöl iklimi hakimdir; bu bölgede nüfus, deve ve keçi yetiştiriciliği ile tahıl üretimine dayalı bir yaşam sürmektedir. Bölgenin orta kesimleri, hayvancılık ve koyun yetiştiriciliği gibi pastoral faaliyetlerin yaygın olduğu fakir savan iklimi ile karakterizedir. Güneyde ise sebze ve meyve üretiminin yoğunlaştığı, daha verimli bir zengin savan iklimi görülmektedir. Jebel Marra bölgesi, bölgenin geneline kıyasla farklılık gösteren Akdeniz iklimi ile dikkat çeker. Yoğun bitki örtüsüne sahip bu bölge, bahçecilik ürünlerinin yetiştirildiği ve Sudan'ın en etkileyici peyzajlarından birine ev sahipliği yaptığı için özel bir öneme sahiptir (Bika, 2015: 39).

Darfur Bölgesi sakinleri, din ve kültür açısından güçlü bir birliktelik göstererek İslam dinini tüm nüfus tarafından benimsemiştir. Bölge halkı, Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesi ve Arapça eğitimi gibi manevi ve eğitsel faaliyetlere büyük önem atfetmektedir. Arapça, bölgede farklı kabileler arasında ortak iletişim dili olarak kullanılmakla birlikte, her kabilenin kendi ana dili de bulunmaktadır ve bölgede çok sayıda yerel dil konuşulmaktadır. Ayrıca, halk sanatı, Darfur'da kültürel yaşamın önemli bir parçasını oluşturur; şarkılar ve grup dansları yalnızca birer eğlence aracı değil, aynı zamanda kabile mirasının ve kimliğinin birer yansımasıdır. Bölgede kabile üyeliği, bireylerin toplumsal aidiyetlerinde devlete olan bağlılıklarından daha öncelikli bir rol

oynamaktadır (Salih, 2005: 3). İdari açıdan Darfur Bölgesi, beş valiliğe ayrılmıştır: Kuzey Darfur (başkenti El Fasher), Güney Darfur (başkenti Nyala), Batı Darfur (başkenti El Geneina), Orta Darfur (başkenti Zalingei) ve Doğu Darfur (başkenti El Daein). Her valilik, merkezi hükümet tarafından atanan bir vali tarafından yönetilmektedir. Valilere, yerel yönetim faaliyetlerini yürütmek ve kamu hizmetlerini organize etmek amacıyla bakanlardan oluşan bir ekip ile danışmanlar destek sağlamaktadır. Bu yapılar, bölgedeki idari işlerin yürütülmesini ve hükümet politikalarının uygulanmasını sağlamaktadır (Mohamed, 2015).

Darfur, Kuzey ve Batı Afrika'yı birbirine bağlayan stratejik konumu nedeniyle Sudan'ın genel yapısı içinde önemli bir rol oynamaktadır. Tarih boyunca bu özellik, Darfur'un bir ticaret merkezi olarak gelişmesini sağlamış, ancak aynı zamanda bölgeyi çeşitli siyasi ve bölgesel zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Bölgedeki iç çatışmalar, büyük ölçüde çevre ülkelerdeki savaşlar ve bölgesel gerilimlerden etkilenmiş, bu durum Darfur'un siyasi ve sosyal yapısının daha da karmaşık bir hale gelmesine neden olmuştur.

Darfur Bölgesi'nin tarihi gelişimi, Fur Sultanlığı döneminde bağımsız bir kültürel ve siyasi merkez olarak sahip olduğu konumdan, İngiliz-Mısır ortak yönetimi altındaki Sudan'ın bir parçası haline dönüşümünü yansıtmaktadır. Sömürge yönetimi ve bunu izleyen bağımsızlık sonrası ulusal hükümetlerin idaresi altında, Darfur uzun bir süre boyunca ekonomik ve siyasi olarak marjinalleştirilmiştir. Bu tarihsel marjinalleşme süreci, bölgenin günümüzde devam eden çatışma ve krizlerin merkezi olmasına zemin hazırlamıştır. Darfur'un coğrafi, demografik ve kültürel yapısı, bölgedeki mevcut durumun karmaşıklığını ve zaman içinde yaşanan çatışmaların nedenlerini anlamak için temel bir arka plan sunmaktadır (Mohamed, 2015).

1.1 DARFUR BÖLGESİNDEKİ ÇATIŞMANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.1 Darfur Bölgesinin Sudan’a İlhakından Önceki Durumu (1916’dan Önce)

Darfur bölgesi, 1916'da kurulan Fur Sultanlığı tarafından yönetilen 17. yüzyıla kadar tamamen bağımsızdı. Sultanlık, bölge üzerindeki kontrolünü yüzyıllardır genişletilmiş ve güçlü bir idari sistem ve kapsamlı ticari ve diplomatik ilişkiler ile karakterize edilmiştir, özellikle ticari kervan yolları üzerinden Kuzey ve Batı Afrika

ülkeleri ile ekonomik ve sosyal bağlantılar kurmuştur. Fur Sultanlığı, bölgede İslam'ın yayılması ve dini eğitime verdiği destek sayesinde önemli bir ekonomik ve dini merkez haline geldi. Bununla birlikte, on dokuzuncu yüzyılın sonları, Osmanlı İmparatorluğu ve Mısır tarafından toprak baskıları ve Avrupalı güçler arasındaki sömürge rekabeti sonucunda Fur Sultanlığı'nın gücünün azaldığını gördü. Darfur bölgesi, Sultan Ali Dinar'ın iktidar yıllarında (1898-1916) bölgesel bir güç merkezi olarak öne çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ve Mısırın etkisinden bağımsızlaşarak kendi siyasi varlığını güçlendiren Darfur Sultanlığı, özellikle Sultan Ali Dinar döneminde, Sudan'ın diğer bölgelerine kıyasla göreceli bir özerklik elde etmiştir. Sultan Ali Dinar, bölgesel yönetim anlayışında İslam hukukunu ve geleneksel yerel yönetim yapılarını bir arada kullanarak Darfur halkı üzerinde otoritesini sağlamlaştırmıştır (Zengin, 2018: 595).

Sultan Ali Dinar, yönetim sürecinde hem İslam'ın birleştirici gücünü hem de yerel kültürel unsurları kullanarak merkezi otoritesini pekiştirmiştir. Örneğin, Dinar'ın Mekke'ye cömert hediyeler göndermesi, Osmanlı halifesiyle sembolik bir ittifak kurma çabası olarak değerlendirilmiştir. Bu aynı zamanda sultanlığının İslami bir meşruiyet kazanmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, Ali Dinar, yerel halkın ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak politikalar geliştirmiş, özellikle tarım ve ticaretin gelişmesine önem vermiştir. Tarımsal üretimin artırılması, Darfur'un ekonomik bağımsızlığını desteklemiş ve çevre bölgelerle ticaret ağlarını güçlendirmiştir (Akasha, 2012: 30).

Sultan Ali Dinar'ın yönetiminde Darfur bölgesi, Sudan'ın diğer bölgelerinden farklı bir siyasal ve toplumsal yapıya sahip olmuştur. Merkeziyetçi yönetim anlayışı, kabilelerin kendi iç işlerinde serbest bırakılmasını sağlarken, aynı zamanda bölgesel birliği korumayı amaçlamıştır. Ancak bu denge, İngiliz-Mısır ortak yönetiminin Sudan üzerinde tam kontrol sağlamaya çalıştığı dönemde bozulmuştur. Sultan Ali Dinar'ın Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer alması, İngilizlerin Darfur'a müdahale etmesine yol açmıştır. 1916'da Sultan Ali Dinar'ın öldürülmesi ve Darfur Sultanlığı'nın ilhak edilmesiyle bölge, İngiliz sömürge yönetimi altına girmiştir (Zengin, 2018: 603).

1.1.2 Türk-Mısır Yönetimi Altında Darfur Bölgesi (1821-1885)

1821 yılında Sudan'ın Türk-Mısır yönetimi altına girmesi, Darfur bölgesinin siyasi yapısını ve toplumsal dinamiklerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde Darfur, coğrafi olarak merkezden uzak bir bölge olarak kabul edilse de, stratejik olarak önemini kaybetmemiştir. Türk-Mısır yönetimi, Sudan'da genişlemeyi hedeflerken, Darfur'un yerel yönetimini doğrudan kontrol etme yerine, daha çok dolaylı yollarla bölgeyi denetlemeye çalışmıştır. Bu durum, Darfur'un bağımsızlık iddialarını uzun bir süre korumasına neden olmuştur (Öğdür, 2010: 27).

Fur Sultanlığı, 1821 yılında Osmanlı ve Mısır yönetiminin bölgeye hakim olmaya başlamasından önce, kendi iç işleyişine sahip bir egemenlik gösteriyordu. Ancak, bu egemenlik dönemin koşulları gereği, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Kuzey Afrika'daki hegemonyasını artırmaya yönelik çabaları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun genişleme politikalarının etkisiyle zor bir duruma düşmüştür. Bu baskılar, Fur Sultanlığı'nın Hartum'daki merkezi yönetimle olan ilişkilerini karmaşıklaştırmış, yerel yönetim için önemli zorluklar doğurmuştur (Zengin, 2018: 597).

Türk-Mısır yönetiminin Darfur'daki egemenliği, yalnızca nominal bir yönetim biçimi olarak kalmamış, bölgedeki ekonomik ve toplumsal yapıyı derinden etkilemiştir. Özellikle köle ticareti, Darfur'un sosyal yapısındaki en büyük değişimi tetikleyen unsurlardan biri olmuştur. Kordofan ve Darfur arasındaki köle ticaretinin yaygınlaşması, yerel halk arasında sosyal gerilimlere yol açmış ve aynı zamanda Fur Sultanlığı'nın yönetim kapasitesini zayıflatmıştır. Bu durum, Fur Sultanlığı'nın bölgedeki otoritesini ve toplumsal düzenini olumsuz yönde etkilemiş, yerel halkın direniş gösterme oranını artırmıştır (Öğdür, 2010: 28).

Bunun yanı sıra, Mısır ve Osmanlı yönetimlerinin bölgede uyguladığı vergi toplama politikaları ve kaynak çıkarma çabaları da Darfur halkı üzerinde ciddi baskılar yaratmıştır. Bu baskılar, bölgedeki ekonomik dengenin bozulmasına ve yerel direniş hareketlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Köle ticareti ve vergi tahsilatındaki zorluklar, Darfur'un yerel yönetimlerinin zayıflamasına neden olmuş, bu da bölgenin sosyo-ekonomik yapısının bozulmasına ve halkın yaşam standartlarının düşmesine sebep olmuştur (Öğdür, 2010: 29).

Türk-Mısır yönetimi, Darfur'un stratejik önemini tam anlamıyla değerlendirememiş ve bölgeyi dolaylı yollarla denetlemeyi tercih etmiştir. Bu durum, Fur Sultanlığı'nın yerel yönetim yapılarının büyük ölçüde devam etmesine olanak sağlamıştır. Ancak, Osmanlı ve Mısır yönetimlerinin uyguladığı politikalar, bölgenin geleneksel düzenini bozmuş ve dış etkilerin yerel yapılar üzerinde daha büyük bir etki yaratmasına yol açmıştır. Darfur'un yerel yapıları, Osmanlı ve Mısır yönetimlerinin politikaları ve dış baskılarla uyum sağlamak zorunda kalmış, ancak bu durum bölgenin öz direncini ve yerel yapılarının güçlülüğünü zayıflatmıştır (Childress, 2009: 19).

19 yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Darfur'daki gerilimler ve artan dış baskılar, Fur Sultanlığı'nın zayıflamasına neden olmuştur. Bu zayıflama, bölgenin nihai olarak sömürgeci güçlerin etkisine daha açık hale gelmesine yol açmıştır. 1885 teki Mahdist İsyanı, Darfur'un tamamıyla dışarıdan gelen bir otorite tarafından kontrol edilmesine zemin hazırlamıştır. Bu süreç, Darfur'un bağımsızlık iddialarının sona ermesine ve bölgenin daha geniş sömürgeci etkilerin altına girmesine yol açan önemli bir dönüm noktası olmuştur (Childress, 2009: 21).

1.1.3 Mehdi Devleti Yönetimi Altında Darfur Bölgesi (1885-1898)

Türk-Mısır yönetiminin sona ermesi ve Sudan'da Muhamed Ahmed el-Mehdi liderliğinde Mehdi hareketinin ortaya çıkışıyla birlikte Darfur bölgesi, Mehdi yönetiminin bir parçası haline geldi. Mahdia Devleti, bölgedeki birçok kabileyi kendine çekmeyi başardı. Ancak Mehdi, Sudan'ın büyük bir kısmını merkezi yönetim altında birleştirmeyi başarmış olsa da, Darfur bölgesi bağlı bir eyalet olarak görülmeye devam etti ve Omdurman'daki merkezi hükümetten yeterli ilgiyi görmedi. Bu dönemde, Darfur'da istikrarlı bir yönetimin bulunmaması nedeniyle iç çatışmalar yaşandı ve yerel kabileler arasında iktidar mücadelesi yoğunlaştıdır (Bayram, 2013: 37).

Mehdi Hareketi'nin Darfur'u da kapsamasıyla, hareket geniş bir coğrafyaya yayıldı. O dönemde Mısır'a bağlı bir bölge olan Darfur, Avrupa Hristiyan kimliğiyle tanınan Rodolph Paşa tarafından yönetiliyordu. Rodolph Paşa, Darfur Bölge Valisi olarak görev yapmaktaydı. Mehdi Hareketi'nin 23 Aralık 1883'te Darfur'a ulaşmasıyla, zor durumda kalan yerel yönetim, Müslümanlığı kabul ederek Mehdi'nin otoritesine boyun eğmek zorunda kaldı. Ancak Mehdi Hareketi'ne destek veren yerel liderlerin bu harekete

olan güvenleri sınırlıydı. Destekleri, büyük ölçüde hayatta kalma kaygısı ve bağımsızlık arzusu ile şekillenmiştir. Mehdi'nin akrabası Muhamed Halid Zügül, Darfur Valisi olarak atanmıştır (Bayram, 2013: 37).

Eski Darfur Sultanlığı hanedanına mensup bazı kişiler, Mehdi Hareketi'ne katılarak hareket içinde önemli roller üstlenmiştir. Sultanlığın son temsilcisi olan Ali Dinar'ın tarih sahnesine çıkışı, Sudan'daki siyasi kargaşanın ve bölgedeki mevcut otoritenin zayıfladığı bir döneme rastlamıştır (Sertel, 2001: 30). Halife Abdullah'ın Darfur üzerindeki kontrolünü güçlendirme çabaları ve Mehdi Hareketi'ne karşı yerel direniş, bölgede ciddi siyasi karışıklıklara neden olmuştur. Ancak Ali Dinar, Halife Abdullah'ın otoritesini kabul ederek merkezi hükümetle doğrudan bir çatışmadan kaçınmayı tercih etmiştir (Nour, 2020).

1.1.4 Mısır - İngiliz Sömürgeciliği Döneminde Darfur Bölgesi (1898-1956)

İngiliz-Mısır ortak yönetimi altında Darfur bölgesi (1916-1956) siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarda önemli değişimlere sahne olmuştur. Mahdiye yönetiminin düşmesinin ardından, Darfur, 1916 yılında gerçekleştirilen askeri bir seferle Fur Sultanlığı'nın bağımsızlığının sona ermesiyle Sudan'a resmen entegre edilmiş ve bölgedeki son bağımsız siyasi yapı ortadan kaldırılmıştır. İngiliz-Mısır yönetimi uyarınca Sudan'ın bir parçası olan Darfur, sömürge otoritelerinin gözünde uzak ve ekonomik açıdan önemsiz bir bölge olarak görülmüş ve büyük ölçüde ihmal edilmiştir (Young, 2005: 12).

İngiliz yönetimi, etkisini Sudan'ın orta ve kuzey bölgelerine yoğunlaştırırken Darfur'u büyük oranda kendi haline bırakmıştır. Bölge, ekonomik gelişme sağlayacak yol ağları ve iletişim altyapısından mahrum kalmış, geleneksel tarım ve hayvancılığa bağımlı bir yapıya terk edilmiştir. Bu ihmal, Darfur'un Sudan'ın modernleşme süreçlerinden izole edilmesine yol açmış, eğitim, sağlık hizmetleri ve gelişime projelerinden bölgenin büyük ölçüde mahrum bırakılmasına neden olmuştur (Young, 2005: 12).

İngiliz sömürge yönetimi, Darfur'da dolaylı yönetim politikası benimseyerek kabile liderlerinin yetkilerini artırmış ve yerel kontrolü bu liderler üzerinden sağlamaya çalışmıştır. Ancak bu yaklaşım, sömürge yönetimine sadık kabilelerin ayrıcalıklar elde

etmesiyle Arap ve Afrikalı kökenli kabileler arasında gerginlik yaratmış, tarım arazileri ve meralar üzerindeki çatışmaları körüklemiştir. Özellikle bu dönemde yaşanan kuraklık ve çölleşme, kaynaklara yönelik rekabeti daha da şiddetlendirmiştir (Öztürk, 2011:132).

İngilizlerin (böl ve yönet) stratejisi, Darfur'un sosyal yapısındaki ayrışmayı derinleştirmiştir. "Hakura" adı verilen sistemle kabilelerin yerleşim alanları sınırlandırılmış, bu durum kabileler arası etkileşimi kısıtlamış ve toplumsal yapının parçalanmasına neden olmuştur. İngilizler, bu sınırlandırma politikasıyla kabile liderlerine belirli bölgelerde idari yetkiler verirken, yerel yönetim mekanizmalarını da kontrol altında tutmuşlardır. Ancak bu sistem, zamanla kabile dayanışmasını zayıflatmış ve toplumsal ayrışmayı derinleştirmiştir. Geleneksel arabuluculuk sistemleri, başlangıçta yerel düzeyde istikrar sağlasa da sömürge sonrası dönemde bu sistemlerin kaldırılması, yönetimsel bir boşluk yaratmış ve Darfur'daki toplumsal istikrarsızlığı kalıcı hale getirmiştir (Al-Manjiyah, 2021).

Bu faktörlerin birikimi, Darfur'un siyasi ve ekonomik olarak marjinalleşmesine yol açmış ve bölgeyi Sudan'daki modernleşme süreçlerinin dışında bırakmıştır. İngilizlerin, ikili yönetimin sona ermesi öncesinde bölgedeki kabile gerilimlerini azaltmaya yönelik adımlar atmaması, bu çatışmaların sonraki on yıllara taşınmasına zemin hazırlamıştır. Darfur'da sömürge döneminde uygulanan bu politikaların etkileri, bölgedeki çatışmaların kökenini oluşturmuş ve Darfuru yoksulluk ve ihmal döngüsü içinde bırakmıştır (Tirab, 2016: 9).

1.1.5 Sudan Bağımsızlık Döneminde Darfur Bölgesi (1956'dan sonra)

1956'da Sudan'ın bağımsızlığından sonra Darfur bölgesi, merkezi hükümet tarafından marjinalleşmeye devam etti. Bu dönem, çatışmanın karmaşıklığına katkıda bulunan birkaç gelişme gördü:1960 ve 1970 lerde kuraklık ve çölleşme nedeniyle göç artmış, pastoralistler ve çiftçiler arasındaki sınırlı doğal kaynaklar üzerindeki gerginlikler artmıştır (Bayram, 2014).

1980li yıllarda bölgesel çatışmaların etkisi özellikle silahlı grupların Darfur'a geçtiği Çad'daki iç savaşla belirginleşmeye başladı. 2003 yılına gelindiğinde, bu gerilimler Sudan Kurtuluş Hareketi (SLM) ve Adalet ve Eşitlik Hareketi'nin (JEM) ortaya

çıkmasıyla topyekün bir silahlı çatışmaya dönüştü. Bu hareketler Sudan Hükümetini marjinalleşmeyle suçladı ve hükümet güçlerine ve altyapıya yönelik saldırılara başlamakdır (Arpa, 2011: 112).

Sudan Hükümeti, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarla suçlanan Cancavid milislerini kullanarak, yüz binlerce kişiyi öldürerek ve milyonlarca insanı yerinden ederek yanıt verdi. 2011'deki Doha Barış Anlaşması ve 2020'deki Juba Barış Anlaşması da dahil olmak üzere birden fazla barış girişimine rağmen, Darfur'daki çatışma Sudan için büyük bir zorluk olmaya devam etti. Kabile çatışmalarının sürekliliği, zayıf gelişme ve adalet eksikliği, bölgede kalıcı istikrarın sağlanmasını engellemektedir (Dalar, 2013: 7).

1.2 DARFUR'DA HÜKÜMET VE SİLAHLI HAREKETLER ARASINDAKİ ÇATIŞMALAR

21. yüzyılın başında Darfur bölgesi, Sudan hükümeti ile silahlı hareketler arasındaki çatışmanın büyük bir tırmanışına tanık oldu, uzun yıllar süren siyasi bir çatışmaya dayanıyordu, ekonomik ve sosyal marjinalleşme. Silahlı hareketler, 2000 yılının başında, özellikle 2001 yılında kurulan Sudan Kurtuluş Hareketi (SLM) ve 2003 yılında kurulan Adalet ve Eşitlik Hareketi başta olmak üzere, ortaya çıkmaya başladı. Bu hareketler, Hartum'daki merkezi hükümete karşı isyan ilan ederek, onları Darfurluların eşitlik ve gelişime taleplerini görmezden gelmekle ve uzun süre ihmal ve marjinalleşmeye maruz bırakmakla suçladı (Dalar, 2013: 11). Hükümet ve silahlı hareketler arasındaki çatışmanın ana nedenlerinden biri, 1956'da Sudan'ın bağımsızlığından bu yana Darfur bölgesinin uğradığı siyasi ve ekonomik marjinalleşme olmuştur. Ardışık Sudan hükümetleri, Sudan'da orta ve kuzey Sudan bölgelerinin geliştirilmesi üzerine yönetime odaklandı ve Darfur'u eğitim, sağlık ve altyapı gibi temel hizmetler olmadan bıraktı. Bu gerçeklik, Darfur bölgesi halkını ikinci sınıf vatandaş olduklarını hissetmeye sevk etti ve bu da Hükümete karşı öfkeye katkıda bulundudur (Dalar, 2013: 12).

Ayrıca kuraklık ve çölleşme gibi çevresel faktörler de durumun karmaşıklığına katkıda bulunmuştur. 1970li yıllardan itibaren Bölge su, meralar ve tarım arazileri gibi doğal kaynak sıkıntısı çekmiş, çiftçiler ve pastoralistler arasında çatışmalara yol açmıştır. Bu çatışmalar, Hükümetin kaynakların kullanımını düzenlemek için etkili bir müdahalede bulunmamasıyla daha da şiddetlendi, nüfus haklarını savunmanın bir aracı olarak silahlı

hareketlere başvurdu. Kabile gerilimleri de çatışmanın artmasında önemli bir rol oynamıştır. Darfur, geniş bir etnik ve kabile çeşitliliği ile karakterize edilir, ancak hükümet politikaları Arap ve Afrika kökenli kabileler arasında derin bölünmelerin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Hükümet, bazı Arap kabilelerini destekledi ve onlara Afrika kabilelerinin pahasına silah ve teçhizat gibi ayrıcalıklar sağladı ve bu da Afrika kabilelerinin adaletsizlik hissine yol açtı, ve üyelerinin birçoğunu silahlı hareketlere katılmaya teşvik etmektdir (Torun, 2021: 88).

Sudan Hükümeti, isyana askeri güç kullanarak ve cancavid olarak bilinen yerel milisleri destekleyerek yanıt verdi. Bu milisler, milyonlarca insanı yerinden eden ve insani krizi şiddetlendiren toplu katliam, tecavüz ve köy yakma da dahil olmak üzere ağır ihlallerle suçlandı. Çatışma, uluslararası bir sorun haline geldiğinde, Birleşmiş Milletler Darfur'u dünyanın en kötü insani felaketlerinden biriyle karşı karşıya olarak nitelendirdi (Keskin, 2009).

1.3 SUDAN KURTULUŞ ORDUSU HAREKETİ

Sudan Kurtuluş Ordusu Hareketi Sudan'ın Darfur bölgesinde hükümete karşı faaliyet gösteren bir isyancı grup olarak 2003 yılında ortaya çıkmıştır. Grup, Sudan Kurtuluş Hareketi'nin (Sudan Liberation Movement - SLM) askeri kanadı olarak kurulmuş ve bölgedeki etnik grupların haklarını savunmayı, merkezi hükümetin baskısını sona erdirmeyi ve adil bir yönetim sistemi oluşturmayı amaçlamıştır. SLA, Sudan hükümetinin Darfur'daki politikalarını ayrımcı ve baskıcı olarak nitelendirmiş, bu nedenle silahlı direniş yoluyla hak arama mücadelesine girişmiştir (Arpa, 2011: 113).

Kuruluşunun ilk yıllarında SLA, Darfur'daki Fur, Zaghava ve Masalit gibi marjinalleştirilmiş etnik grupların desteğini alarak hızla güç kazanmıştır. Hükümet destekli Cancavid milislerine karşı bölge köylerini savunmuş ve aynı zamanda Sudan'ın doğal kaynaklarının daha adil paylaşılmasını talep etmiştir. Bu süreçte SLA, Darfur Savaşı'nın başlıca isyancı gruplarından biri haline gelmiş ve uluslararası alanda geniş bir dikkat çekmiştir (Bayram, 2014).

Liderlik açısından SLA, başta Abdul vahid Nur ve Minni Minnavi gibi öne çıkan isimler tarafından yönetilmiştir. Ancak zaman içinde liderlik çatışmaları ve stratejik

farklılıklar nedeniyle grup bölünmelere uğramıştır. Bu bölünmeler, SLA'nın etkinliğini zayıflatmış ve farklı hiziplerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Minni Minnavi liderliğindeki grup, 2006 yılında Sudan hükümetiyle bir barış anlaşması imzalayarak çatışmaları durdurma yönünde adım atmıştır. Ancak Abdul vahid Nur liderliğindeki kanat, hükümetin samimiyetinden şüphe ederek mücadeleye devam etmiştir (Öztürk, 2016; 580). Darfur Savaşı sırasında SLA'nın faaliyetleri uluslararası toplumun dikkatini çekmiş ve Darfur'daki insani krizler, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından yakından takip edilmiştir. SLA, bölgedeki hak ihlallerine karşı sembolik bir direniş hareketi haline gelmiş, ancak zamanla iç çatışmalar ve bölünmeler nedeniyle etkinliği sınırlanmıştır (Öztürk, 2016; 581).

Bugün Sudan Kurtuluş Ordusu, Darfur bölgesinde hala etkili bir aktör olarak varlığını sürdürmektedir. Sudan'daki geçiş süreci ve barış görüşmeleri, SLA gibi grupların taleplerinin dikkate alınmasını gerektirirken, grup Darfur halkının haklarının savunulmasında önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Özerklik, kaynakların adil paylaşımı ve yerel yönetim gibi konular, SLA'nın mücadelesinin temelini oluşturmaktadır. Ancak iç bölünmeler ve Sudan'daki siyasi istikrarsızlık, grubun hedeflerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır (Arpa, 2011).

1.4 SUDAN ADALET VE EŞİTLİK HAREKETİ

Sudan Adalet ve Eşitlik Hareketi'nin lideri Halil İbrahim, hareketin şekillenmesinde ve ideolojik çizgisinde kilit bir rol oynamıştır. Zegava kabilesine mensup bir doktor olan Halil İbrahim, geçmişte Sudan'ın iktidardaki Milli Kongre Partisi'nde bulunmuş, Darfur Eyaleti Sağlık Bakanlığı yapmış ve Sudan'da İslamlaşma sürecinde aktif bir figür olmuştur. Ancak etnik temelli sorunlar ve yönetimsel anlaşmazlıklar nedeniyle hükümetle yollarını ayırmış ve 2003 yılında Adalet ve Eşitlik Hareketi'ni kurduğunu ilan etmiştir (Arpa, 2011: 113). Hareketin kuruluş bildirisi, Londra'dan İngilizce olarak yayınlanmış ve bu durum, hareketin dışarıdan etkilerle yönlendirildiği iddialarını güçlendirmiştir. Halil İbrahim, Sudan'ın siyasi yapısını eleştirirken, ülkede bugüne kadar görev yapan devlet başkanlarının tamamının Kuzeyli olduğunu ve Güneyliler ile Darfurluların dışlandığını ifade etmiştir. Bu açıklamalar, hareketin bölgesel ve etnik adalet talebini açıkça ortaya koymaktadır (Dalar, 2013: 9).

Hareketin askeri operasyonlarını, eski bir subay olan Ticani Salim Derru yönetmiş, bu da hareketin organize bir silahlı güç olarak etkili olmasını sağlamıştır. Halil İbrahim'in İslamcı geçmişine rağmen zamanla seküler bir söyleme yönelmesi dikkat çekmiştir. Bu durum, hareketin yalnızca dini bir ideolojiye değil, aynı zamanda etnik ve siyasi eşitlik taleplerine dayandığını göstermektedir. Hareket, Darfur'daki marjinalleşmiş toplulukların sesi olmayı hedeflemiş ve Sudan hükümetine karşı silahlı bir direniş yürütmüştür. Londra'dan yaptığı açıklamalar ve uluslararası arenada sesini duyurma çabası, hareketin sadece yerel değil, küresel bir ilgi uyandırmasına neden olmuştur. Ancak bu durum, hareketin dış güçler tarafından desteklendiği veya manipüle edildiği yönündeki iddiaları da beraberinde getirmiştir (Arpa, 2011).

1.5 CANCAVİDLER

Darfur'da hükümetin silahlı çatışmalar sürecinde destek aldığı gruplardan biri de "Cancavid" milisleridir. "Cancavid" terimi, Arapçada "silah" anlamına gelen can ve "Arap atı" anlamındaki cavid sözcüklerinin birleşiminden türemiştir. Bu terim, atlı ve silahlı kişilerden oluşan milis unsurları tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Tarihsel olarak, Cancavidler kurak mevsimlerde çiftçilerin topraklarına tecavüz ederek yağma ve talan faaliyetlerinde bulunan haydut grupları olarak bilinmektedir (Tirab, 2016:12).

Darfur krizinin tırmandığı 2003 yılı öncesine uzanan bir geçmişe sahip olan Cancavid yapılanmasının kökenleri, sadece Sudan içindeki gelişmelerle sınırlı değildir. Özellikle Libya lideri Muammer Kaddafi'nin "Arapların Toparlanması" adlı projesi kapsamında yürüttüğü pan-Arapçı politikalar çerçevesinde Cancavid benzeri çetelerin desteklendiği ve bu süreçte Arap üstünlüğü söyleminin öne çıkarıldığı görülmektedir. Çad-Libya sınırındaki çatışmalarda da rol alan bu gruplar, zamanla Sudan'daki iç savaş bağlamında yeni bir görünüm kazanmıştır (Flint and De Waal, 2008: 37).

Darfur'da 2003 yılında başlayan silahlı isyanın ardından, merkezi hükümet isyanı bastırma politikası kapsamında Cancavid milislerini aktif biçimde desteklemiştir. Bu destek ilk etapta hükümetin çıkarları doğrultusunda organize edilse de, zamanla Cancavid grupları kendi otonom hedeflerini izlemeye başlamış ve kontrol dışı bir aktöre dönüşmüştür (Mamdani, 2009: 69).

Özellikle çevresel nedenlerle (kuraklık, çölleşme) otlak ve su kaynaklarına erişimin önem kazandığı dönemde, Cancavid milisleri stratejik arazilere erişim amacıyla doğrudan sivilleri hedef alan saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu süreçte köylerin yakılması, zorunlu göçlerin başlatılması ve geniş çaplı insan hakları ihlalleri meydana gelmiştir. Cancavidlerin bu eylemleri, hem yerel hem de uluslararası düzeyde Sudan hükümetine yönelik yoğun eleştirilerin yöneltilmesine neden olmuştur (Arpa, 2013: 132).

Saha raporları ve tanıklıklar, Darfur'daki sivillere yönelik en ciddi şiddet eylemlerinin Cancavid milisler tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Kurbanların ifadelerinde en sık dile getirilen fail gruplardan biri olarak Cancavidlerin sivillere yönelik yağma, tehcir ve cinayet gibi ağır suçları işlediği belirtilmiştir (Flint, 2009: 17).

Cancavid milisleri genel olarak üç gruba ayrılmaktadır. İlk grup, devlet tarafından mühimmatla desteklenen fakat doğrudan emir-komuta ilişkisine tabi olmayan milislerden oluşmaktadır. İkinci grup, askeri eğitim almış, kabile liderlerinin denetiminde organize edilen ve büyük çaplı operasyonlarda kullanılan silahlı unsurlardır. Üçüncü grup ise askeri eğitimden geçmiş, resmi olarak Sudan Silahlı Kuvvetleri'ne entegre edilmiş olan Halk Savunma Güçleri'nden meydana gelmektedir. Sivillere yönelik saldırılardan birinci ve ikinci gruptaki Cancavid unsurlar sorumlu tutulurken, üçüncü gruptaki resmi ordu unsurlarının bu saldırılara doğrudan katılmadığı ileri sürülmektedir (Doğan, 2019).

Uluslararası toplum ve insan hakları örgütlerinin baskıları sonucunda, Sudan hükümeti Cancavidlerle doğrudan bağlantısını reddetmiş; bu yapıların kontrolsüz ve bağımsız hareket ettiklerini öne sürmüştür. Ancak hükümetin bu milislerin eylemlerini engellemek yönünde etkili adımlar atmaması, yaşanan şiddet olaylarından dolayı rejimin de sorumluluğunu gündeme getirmiştir. Cancavid milislerinin işlediği insanlık suçları ve sivillere yönelik sistematik saldırılar, 2006 yılında Abuja'da imzalanan Darfur Barış Anlaşması'nda milis yapıların dağıtılması yönünde hükümler konulmasına neden olmuştur (Dalar, 2013: 11).

İKİNCİ BÖLÜM

DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN TARİHSEL BAĞLAMI

Bu bölümde, Darfur bölgesindeki savaşın tarihsel arka planı detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Sudan'da meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmelerin, merkezi hükümet ile yerel topluluklar arasındaki ilişkiler üzerindeki etkileri incelenecektir. Ayrıca, çatışmanın ortaya çıkış sürecini şekillendiren temel dinamikler analiz edilerek, savaşın başlamasına yol açan olaylar zinciri kronolojik bir çerçevede sunulacaktır. Bu bağlamda, çatışmaya doğrudan veya dolaylı olarak dahil olan aktörler ve bu süreçte meydana gelen kritik gelişmeler bilimsel bir yaklaşımla değerlendirilecektir.

2.1 DARFUR BÖLGESİNDEKİ KABİLE SAVAŞLARI

Darfur bölgesindeki kabile savaşları, Sudan'ın sosyal ve siyasal dinamiklerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bölge, tarih boyunca çeşitli kabileler arasında meydana gelen çatışmalara sahne olmuş ve bu durum, Darfur'un toplumsal yapısını derinden etkilemiştir. Kabile savaşlarının temel nedenleri arasında doğal kaynakların paylaşımı, etnik farklılıklar ve devlet otoritesinin zayıflığı öne çıkmaktadır. Bu faktörler, özellikle modern dönemde çatışmaların daha karmaşık bir hal almasına neden olmuş ve bölgedeki güvenlik sorunlarını artırmıştır (Yifei, 2020: 236).

Darfur'un geniş coğrafi yapısı ve kıt doğal kaynakları, tarım ve hayvancılıkla uğraşan gruplar arasında gerginliklerin doğmasına yol açmıştır. Göçebe çobanlar ile yerleşik çiftçiler arasındaki anlaşmazlıklar, tarih boyunca çatışmaların temelini oluşturmuştur. Özellikle yağmur mevsimi boyunca çobanların sürüleriyle birlikte kuzeye göç etmeleri, tarım arazilerinin zarar görmesine ve çiftçilerle sürtüşmelere neden olmuştur. Bu tür çatışmalar, genellikle geleneksel arabuluculuk yöntemleriyle çözüme kavuşturulmaya çalışılmış, ancak çoğu zaman yalnızca kısa vadeli uzlaşılarla sonuçlanmıştır. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkların kökenine inilmemesi, ilerleyen dönemlerde benzer şiddet olaylarının yeniden patlak vermesine sebep olmuştur (Manger, 2006: 1). Sudan hükümeti, Darfur'daki kabile savaşlarını kontrol altına almak için çeşitli politikalar geliştirmiştir. Ancak, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren devletin bölgedeki otoritesinin zayıflaması, çatışmaların daha da şiddetlenmesine neden olmuştur. 1997

yılında hükümet, Darfur'un büyük vilayetleri ile Kuzey Kordofanı "güvenliksiz bölgeler" olarak ilan etmiştir. Bu durum, devletin bölgedeki varlığının giderek azalmasına ve yerel kabilelerin kendi güvenlik mekanizmalarını oluşturmasına yol açmıştır. Güvenlik güçlerinin yetersiz kalması ve adalet sisteminin etkin işlememesi, kabileler arasındaki şiddetin daha da tırmanmasına sebep olmuştur (Mohammed, 2015).

Bölgede yaşanan savaşlar, yalnızca tarım ve hayvancılık faaliyetlerini değil, aynı zamanda Darfur'un sosyo-ekonomik yapısını da olumsuz etkilemiştir. Süregelen çatışmalar nedeniyle pek çok yerleşim yeri harap olmuş, binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır. Uluslararası kuruluşların raporlarına göre, Darfur'daki şiddet olayları sonucunda yüz binlerce kişi hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan mülteci durumuna düşmüştür. Çatışmaların uzun yıllar boyunca devam etmesi, hem bölge halkı hem de Sudan genelinde sosyal huzursuzluğu artırmıştır (Yousif, 2020: 1).

Kabile savaşlarının çözümü için farklı stratejiler önerilmiş, ancak uygulanabilir ve kalıcı bir çözüm üretmek oldukça zor olmuştur. Yerel ve uluslararası aktörler, barış süreçlerini desteklemek için çeşitli girişimlerde bulunmuş, ancak etnik kimliklerin siyasallaşması ve devletin çatışmalardaki tarafsızlığını koruyamaması nedeniyle barış çabaları genellikle başarısız olmuştur. Darfur'daki kabile savaşlarının sona ermesi için uzun vadeli yapısal reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle kaynak yönetimi, hukuk sistemi ve güvenlik politikaları konusunda atılacak adımlar, bölgedeki şiddetin azalmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca, yerel halkın karar alma süreçlerine daha fazla dahil edilmesi ve ekonomik gelişime projelerine öncelik verilmesi, Darfur'da kalıcı barışın sağlanmasında önemli bir rol oynayabilirdir (Mohamed, 2015).

2.2 DARFUR BÖLGESİNDEKİ ÇATIŞMALARIN TARİHİ

Darfur Bölgesi'ndeki kabilevi çatışmaların tarihinin başlangıcı 1968 yılına kadar izlenebilir. Bu dönemde yerel kabileler arasında birçok çatışma ortaya çıkmış ve bunların en önemlilerinden bazıları şunlardır:

- Rızigat ve Maaliya Savaşı 1968
- Beni Helba ve Ziyaadiya Savaşı 1968
- Beni Helba ve Kuzey Rızigatlar Savaşı 1968

- Tayaşa ve Selamat Savaşı 1980
- Kamar ve Fellate Savaşı 1987
- Fur ve Bediyat Savaşı 1989
- Tayaşa ve Kamar Savaşı 1990
- Zaghava ve Beni Hüseyin Savaşı 1991
- Zaghava ve Rızigat Savaşı 1996
- Araplar ve Massalit Savaşı 1998 (Abdul-Jalil, 2008: 14).

Bu çatışmaların çoğu, genellikle mevsimsel bir karakter taşıyan, belirli dönemlerde ve özellikle çobanların yıllık göç mevsimlerinde gerçekleşmiştir. Bu çatışmalar çoğunlukla küçük ölçekli, yerel savaşlar olup, genellikle taraflar arasında geçici çözümlerle sona ermiştir. Çoğunlukla müzakerelerle tazminat ödemeleri veya cezalar gibi çözümler getirilmiş, ancak bu çözümler yüzeysel kalmış ve çatışmaların temel nedenlerine inmeyen çözümler olmuştur (Abdul-Jalil, 2008: 14).

Birçok kez, karşıt taraflar arasında uzlaşmayı sağlamak amacıyla barış konferansları düzenlenmiş, bu konferanslarda taraflara tazminat ödemeleri ve zarar gören topluluğa maddi destek sağlamaya yönelik anlaşmalar yapılmıştır. Ancak bu tür çözümler, şiddet sarmalını durdurmak için yeterli olmamıştır. Çünkü kaynaklarla ilgili sorunlar, özellikle toprak ve su gibi meseleler her yıl yenilenmiş ve bu da çatışmaların yeniden patlak vermesine neden olmuştur.

Darfur'daki kabile savaşları, 1980'lerin ortalarına kadar, mevsimsel ve sınırlı yerel çatışmalar olarak nitelendirilebilecek nitelikteydi. Bu dönemde, çatışmalar genellikle hafif ve sürekliliği olmayan çatışmalardı ve çoğunlukla yalnızca iki kabile arasında, aynı bölgeden, sınırlı alanda meydana geliyordu. Örneğin, 1968 yılında Zaghava ve Kuzey Rızigat arasında yaşanan çatışma ya da aynı yıl Maaliya ve Rızigat arasındaki çatışmalar gibi örnekler verilebilir. 1970'ler ve 1980'lerde de benzer çatışmalar yaşanmış olup, bu çatışmalar genellikle hafif şiddetli olup köy ya da yerel bölgelerle sınırlı kalıyordu.Bu bağlamda, çatışmaların genellikle doğal kaynaklar, özellikle tarım arazileri ve otlaklar etrafında şekillendiği söylenebilir. Çobanlar geleneksel göç yollarını aşarak, çiftçilerin arazilerine girmekte ve bu da tarım ürünlerinin zarar görmesine neden olmaktadır. Bu durum, iki taraf arasında gerilimlere yol açmaktadır. Çatışmalar çoğunlukla bireysel bir

olayla başlamakta ve bir taraftan ölümler meydana geldiğinde bu durum kabileler arası geniş çaplı bir çatışmaya dönüşmektedir (Abdul-Jalil, 2008: 15).

Başlangıçta Darfur'daki kabile çatışmaları, mevsimsel ve sınırlı çatışmalar olarak kabul edilse de, zamanla daha karmaşık boyutlar kazanmıştır. Bu değişim, bölgedeki siyasi, ekonomik ve coğrafi etkileşimlerin artmasıyla ilişkilidir (Kenar, 2020: 195). Ayrıca, çiftçilerle çobanlar arasındaki gerilimlerin artması da bu çatışmaların alevlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle, kabileler arası geleneksel çözüm yöntemleri ve geçici çözümler, zamanla daha karmaşık hale gelen bu sorunun köklerine inerek çözüm üretememiştir (Muhamed, 2010).

2.3 SAVAŞIN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ

Darfur bölgesi, Sudan'ın 1899 yılında İngiliz-Mısır yönetimi tarafından ilhak edilmesinden bu yana, ekonomik ve siyasi olarak marjinalleşmiş bir konumda kalmıştır. Sudan'ın 1956'da bağımsızlığını kazanmasının ardından, merkezi hükümetin uyguladığı politikalar, Darfur gibi çevresel bölgelerin sistematik bir şekilde ihmal edilmesine ve bu durumun zamanla sosyal ve siyasi istikrarsızlığa yol açmasına neden olmuştur. Merkezi hükümetin ekonomik kaynakları büyük ölçüde başkent Hartum ve çevresine yönlendirmesi, Darfur halkı arasında hükümete yönelik memnuniyetsizliğin giderek artmasına yol açmıştır. Bu süreç, özellikle etnik ve kabile temelli gerilimlerin artmasına ve bölgesel ayrışmanın derinleşmesine neden olmuştur (Arpa, 2011: 109).

Bağımsızlık sonrası dönemde Sudan siyasetinde, Nil Nehri çevresinde yoğunlaşan kuzeyli elit gruplar belirleyici bir rol üstlenmiştir. Sudan'ın siyasi ve ekonomik gücünü büyük ölçüde kontrol eden bu elit grup, ülkenin çevresel bölgelerinde yaşayan toplulukları karar alma mekanizmalarından dışlamış ve ekonomik gelişime projelerinde bu bölgeleri göz ardı etmiştir. Özellikle Darfur gibi etnik çeşitliliğin yoğun olduğu bölgelerde, merkezi yönetimin bu politikaları sosyal gerilimleri tetiklemiş ve bölgesel eşitsizlikleri derinleştirmiştir (Çakaloğlu, 2023: 60). Altyapı, sağlık, eğitim ve ekonomik gelişime gibi temel hizmetlerin yetersizliği, Darfur'un marjinalleşmesini pekiştirmiş ve halk arasında hükümete karşı artan bir hoşnutsuzluk yaratmıştır(İbrahim, 2007).

1956 ile 1980 yılları arasında Darfur bölgesinde yaşanan şiddet olayları ve çatışmalar büyük ölçüde kabileler arası gerilimlerden kaynaklanmıştır. Bu dönemde özellikle göçebe çobanlar ile yerleşik çiftçiler arasındaki kaynak temelli anlaşmazlıklar sıkça yaşanmış ve zaman zaman şiddetli çatışmalara dönüşmüştür. Hükümetin bu çatışmaları önlemede etkisiz kalması veya bazı durumlarda belirli grupları desteklemesi, bölgedeki istikrarsızlığı daha da artırmıştır. 1980'lerin sonlarından itibaren, Libya'nın bölgedeki siyasi etkisinin artması ve modern silahların Sudan'a yayılmasıyla birlikte, Darfur'daki yerel çatışmalar daha organize ve silahlı mücadelelere dönüşmeye başlamıştır (Bayram, 2013:89).

1990'lı yıllarda Sudan hükümetinin Darfur'a yönelik politikaları daha merkeziyetçi ve baskıcı bir hal almıştır. 1992 yılında Sudan hükümeti, Darfur'daki muhalif hareketleri bastırmak amacıyla sert önlemler almaya başlamış, bu durum bölgedeki huzursuzluğu daha da derinleştirmiştir. Özellikle 1990'ların ortalarından itibaren Darfur'da silahlı hareketlerin güç kazanmaya başlaması, Sudan hükümetinin bölgedeki askeri varlığını artırmasına neden olmuştur. Bu dönemde Sudan hükümeti, Darfur'daki Arap kabileleri destekleyerek yerel güç dengelerini değiştirmeye çalışmış, ancak bu strateji bölgedeki şiddet sarmalını daha da tırmandırmıştır (Dalar, 2013: 12).

2000'li yıllara gelindiğinde, Darfur'daki silahlı hareketler, Sudan Kurtuluş Hareketi (SLA) ve Adalet ve Eşitlik Hareketi (JEM) gibi örgütlerin önderliğinde merkezi hükümete karşı birleşik bir isyan hareketine dönüşmüştür. 2003 yılında Darfur'daki silahlı grupların Sudan ordusuna yönelik büyük çaplı saldırılar düzenlemesi, Sudan hükümetinin askeri müdahaleye daha sert bir yanıt vermesine yol açmıştır. Hükümet, yerel milis gruplarını silahlandırarak ve düzenli orduyu kullanarak bölgedeki isyanı bastırmaya çalışmıştır. Ancak, bu süreçte uygulanan şiddet politikaları, uluslararası toplumun dikkatini Darfur'a çekmiş ve Sudan hükümeti üzerinde giderek artan bir diplomatik baskıya neden olmuştur(Arpa, 2011: 112).

Bu dönemde Sudan hükümeti tarafından desteklenen Cancavid milislerinin saldırıları, Darfur'daki etnik çatışmaları daha da alevlendirmiş ve büyük çaplı insan hakları ihlallerine yol açmıştır. Sivillere yönelik saldırılar, köylerin yakılması, kitlesel göçler ve yaygın insan hakları ihlalleri, Darfur'daki savaşın insani boyutunu derinleştirmiştir. Sudan hükümetinin askeri müdahaleleri ve silahlı hareketlerin

direnişiyle birlikte, Darfur'daki savaş bölgesel ve uluslararası bir krize dönüşmüş ve çatışmaların şiddeti giderek artmıştır. 2004 yılında Birleşmiş Milletler ve uluslararası kuruluşlar, Darfur'daki insan hakları ihlallerini soykırım olarak değerlendirmeye başlamış ve Sudan hükümetine yönelik uluslararası baskılar artmıştır (Assal, 2011: 2).

Darfur'daki savaşın başlangıcı ve gelişimi, Sudan'ın tarihsel marjinalleşme politikaları, etnik ve ekonomik eşitsizlikler, merkezi hükümetin otoriter yönetim anlayışı ve uluslararası faktörler tarafından şekillendirilmiştir. Sudan hükümeti ile silahlı hareketler arasındaki savaş, yalnızca yerel bir çatışma değil, aynı zamanda Sudan'ın iç siyasi dinamiklerinin ve bölgesel güç dengelerinin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir (Dalar, 2013: 9).

2.4 YEREL AYAKLANMADAN ULUSAL ÇATIŞMAYA

Bazı araştırmacılar, Darfur'daki mevcut çatışmanın kökenlerinin 1980'lere dayandığını ve özellikle 1982 yılına işaret ettiklerini belirtmektedir. Bu dönemde, "Arap İttifakı" adı altında toplanan bazı Arap kabilelerinin, o dönemdeki hükümet ortağı olan Demokratik Birlik Partisi'nin desteğiyle, Darfur'daki Fur kabilesi ile çatışmaya girmeleri, ilk siyasi protestolar ve isyan hareketlerini tetiklemiştir (Öztürk, 2011: 132).

Diğer taraftan, bazılarına göre, çatışma, Cumhurbaşkanı Ömer El-Beşir'in iktidara gelmesinin ardından daha karmaşık bir hale gelmiştir. İslamcı siyasetin, Darfur'daki etnik bölünmeleri derinleştirme konusunda büyük etkisi olmuştur. El-Beşir yönetimi, "Araplar" ile "Afrikalılar" arasındaki çatışmayı körüklemiş, etnik kimlikleri siyasi çatışmanın bir aracı olarak kullanarak bu bölgedeki gerginlikleri artırmıştır. Fur halkı, El-Beşir hükümetinin onları dışladığını hissettiklerinde, 2003 yılında "Darfur Kurtuluş Ordusu" hareketini kurmuşlardır. Hızla Zagava kabilesi de bu harekete katılarak, hareketin ismi "Sudan Kurtuluş Ordusu" olarak değiştirilmiştir. Ardından, "Sudan Adalet ve Eşitlik Hareketi" de bu çatışmanın bir parçası olarak ortaya çıkmıştır (Asal, 2013).

2.5 DARFUR BÖLGESİNDE SİLAHLI HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Darfur'daki silahlı hareketler, özellikle 1990'ların başlarında belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde, Vadi Salih bölgesi ve Cebel Marra'nın bazı bölgeleri, Hüseyin Habré'nin yönetiminden kaçan Çad Arapları tarafından saldırılara

uğramıştır. 1991 yılında, İslami Hareket'in bir kadrosu olan Davud Yahya Bulad, Sudan hükümetine karşı bir isyan başlatmıştır. Bazı tarihçiler, Fur halkının Çad'daki Hüseyin Habré yönetimiyle bağlantılarının olduğunu ve bu ilişkilerin, Çad Araplarının nüfuzunu ortadan kaldırmayı amaçlayan askeri ve mali destek sağlamalarını sağladığını öne sürmektedir. Ayrıca, Sudan Halk Kurtuluş Hareketi de bu hareketleri destekleyerek durumun daha da kötüleşmesine yol açmıştır Güney Sudan'ın 2011 yılında ayrılmasından önce, Sudan Halk Kurtuluş Hareketi artık Güney Sudan eyaletinde iktidar partisi haline gelmişti. Çatışmanın artmasıyla birlikte, Darfur halkının merkezi hükümette daha fazla temsil hakkı talep ettiği "Darfur Yeniden Doğuş Cephesi" kurulmuştur. Bu hareket, bölge halkı için eğitim ve sağlık hizmetlerinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Sudan hükümetinin bölgeyi dışlamasıyla birlikte, bu hareketler siyasi kazançlar elde etmeyi hedeflemiş ve bu da silahlı hareketlerin destek bulmasına yol açmıştır (Arpa, 2013: 132).

Sudan hükümeti ile Darfur'daki silahlı hareketler arasındaki savaş, bölgenin geçtiği en karmaşık çatışmalardan biridir. Bu çatışma, birbirine bağlı bir dizi faktörün sonucudur: siyasi ve ekonomik dışlanma, iktidar mücadelesi ve komşu ülkelerle olan bölgesel etkileşim. Ayrıca, etnik ve kabilevi boyutlar, çatışmanın körüklenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Etnik kutuplaşmalar nedeniyle çatışmalar patlak verirken, Çad gibi dış ülkelerin müdahaleleri, çatışmayı silah ve siyasi gerilimle daha da beslemiştir. Darfur'daki çatışmaya kalıcı bir çözüm bulabilmek için, bölgedeki tüm halkların sosyal adalet altına alan kapsamlı bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir (Arpa, 2011).

1990'lı yılların sonlarından itibaren, Darfur'daki hükümet karşıtı güçler ile Hartum'daki muhalefet grupları arasında, güç birliği oluşturma ve örgütlenme amacıyla çeşitli girişimler başlatılmıştır. Bu süreçte önemli bir rol üstlenen figürlerden biri, Fur kökenli avukat Abdulvahid Muhamed Nur'dur. Daha önce Komünist Devrimci Demokratik Güçler adına bildiri dağıttığı için tutuklanan Nur, 1998 yılından itibaren Fur kabilesine mensup gençleri örgütlemeye başlamıştır. Bu milis gruplar, zamanla üyelerinin sayısını artırarak Darfur Kurtuluş Cephesi (DKC) adı altında Kuzey Darfur'daki Um Baro ve Karnoi bölgelerinde hükümet otoritesine karşı silahlı eylemlere girişmişlerdir (Bayram, 2014).

Fur ve Zagava kabilelerinden oluşturulan Darfur Kurtuluş Cephesi, kısa süre içinde Sudan Kurtuluş Hareketi (SKH) adını alarak bünyesinde Sudan Kurtuluş Ordusu

(SKA) adında bir askeri birlik kurmuştur. Hareketin liderliğine Abdulvahid Muhamed Nur, genel sekreterliğine ise Zagava kökenli Minni Arko Minnavi getirilmiştir. Aynı dönemde, Zagava kabilesi tarafından Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH) kurularak, bu hareketin liderliğine de daha önce iktidarda olan Ulusal Kongre Partisi'nde aktif görev üstlenen tıp doktoru Halil İbrahim seçilmiştir (Bilal, 2004). Komünist eğilimlere sahip SKH, güneydeki Sudan Halk Kurtuluş Ordusu (SPLA) ile bağlantı kurarken, İslami bir yaklaşımı benimseyen AEH ise El-Beşir rejimine karşı, İslami muhalefetin önde gelen isimlerinden olan Hasan Turabi'nin Halk Kongresi Partisi ile irtibat sağlamıştır (Mamdani, 2009).

21 Temmuz 2001 tarihinde bir araya gelen bu örgüt üyeleri, El-Beşir hükümetine karşı silahlı isyan başlatma kararı alarak, hemen ardından Marra Dağı'ndaki gizli kamplarda militan eğitimine başlamışlardır. Bu milisler, 25 Şubat 2002 tarihinde Nyala ile Tur arasındaki bir garnizona yönelik başarılı bir saldırı gerçekleştirerek, yaklaşık 200 askeri öldürmüş ve bu olay Sudan hükümetinin, Darfur'daki olayların basit eşkıya hareketlerinden çok daha büyük bir isyan olduğunu fark etmesini sağlamıştır (Flint and de Waal, 2008).

25 Mart 2003 tarihinde Çad sınırındaki Tine garnizonuna yapılan saldırının ardından, isyancılar büyük miktarda silah ve mühimmat ele geçirerek garnizonu işgal etmişlerdir. İki ay sonra, 25 Nisan'da El-Faşir garnizonuna gerçekleştirilen saldırıda ise hava üssü tahrip edilmiş, 70'den fazla asker, pilot ve teknisyen hayatını kaybetmiş ve 32 asker ile personel kaçırılmıştır (Flint ve de Waal, 2008). El-Faşir saldırısı, isyancıların askerı kapasitesinin ve teknik yeterliliğinin oldukça yüksek olduğunu gözler önüne sermiştir. Sudan'ın güneyinde 20 yıldan fazla bir süredir savaşan SPLA'nın, bu türden geniş çaplı ve etkileyici bir saldırıyı gerçekleştiremediği belirtilmiştir.

2.6 DARFUR BÖLGESİNDEKİ İSYANA KARŞI HÜKÜMETİN MÜCADELESİ

Darfur bölgesindeki isyanın tehlikesinin giderek artması ve boyutlarının belirginleşmesi üzerine Sudan hükümeti, merkezi otoritenin yönlendirmeleri doğrultusunda askeri bir strateji benimseyerek isyanı bastırmaya çalışmıştır. Ancak bu yaklaşım çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır; hükümet güçleri, silahlı hareketlere karşı tekrarlanan kayıplar vermiştir. Bunun temel nedenlerinden biri, bölgedeki askeri

kaynakların yetersiz olması ve Sudan ordusunun büyük bir bölümünün hala Güney Sudan'da konuşlanmış bulunmasıdır.

Bu durum karşısında hükümet, kırsal bölgelerde konuşlanmış polis güçlerinin büyük bir kısmını kentsel merkezlere çekerek şehirleri korumaya odaklanmıştır. Ancak bu strateji, isyancı grupların kırsal bölgelerde daha fazla kontrol sağlamasına yol açmıştır. İsyanı bastırmada yetersiz kalan hükümet, Arap kabilelerine yönelmiş ve mevcut kabileler arası gerilimlerden faydalanarak askeri destek sağlamaya çalışmıştır. Özellikle çevresel tehditler, örneğin çölleşme gibi faktörlerle karşı karşıya kalan göçebe Arap kabileleri, hükümetin çağrısına yanıt vermiştir. Bunların başında (Mahamid kabilesi) gelmekte olup, liderleri Musa Hilal, hükümetin kendisini silahlanmaya teşvik ettiğini kabul ederek kabilesini isyancılara ve onların müttefiklerine karşı savaşa yönlendirmiştir (Bayram, 2014).

Kabile desteğini artırmak amacıyla hükümet, kabile liderlerine mali teşvikler ve idari ayrıcalıklar sağlamıştır. Bunun yanı sıra, Çad ve Batı Afrika'dan gelen yabancı savaşçıların da hükümet saflarında yer aldığı ve ganimet ile ödüller karşılığında çatışmalara katıldıkları rapor edilmiştir. Yerel halk, bu silahlı gruplara "Cancavit" adını vermiştir. Bu terim, Darfur halkının dilinde at veya deve süren silahlı kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır.

Uluslararası toplumdan gelen baskıların ve medyanın yoğun ilgisinin ardından, Sudan hükümeti Cancavit milisleri ile doğrudan bağlantısını reddetmeye çalışmış ve onların çoğunu Halk Savunma Güçleri, Halk Polisi ve Sınır Muhafızları gibi resmi güvenlik birimlerine entegre etmiştir. Bu gruplar resmi askeri üniforma ve silahlarla donatılmış olsalar da, çoğunlukla insani hak ihlalleriyle anılmıştır. Bu gruplar, isyanla mücadeleden çok kişisel kazanç elde etme motivasyonuyla hareket etmiş, sivillere yönelik kitlesel öldürme, yağmalama ve zorla yerinden etme faaliyetlerinde bulunmuştur. Hükümetin hava ve topçu bombardımanlarıyla birlikte milislerin saldırıları, yüzlerce Afrikalı kabilenin köylerinin yok olmasına ve büyük can kayıplarına neden olmuştur (Abdul-Jalil, 2008: 17).

Bu gelişmeler uluslararası toplumdan sert tepkiler almış ve Sudan hükümeti savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlemekle itham edilmiştir. Sudan Adalet Bakanı,

hükümetin milislerle bağlantısını kabul etmekle birlikte, gelecekte bu grupların yasadışı silahlı unsurlar olarak değerlendirileceğini belirtmiştir (Flint ve de Waal, 2008: 1).

İsyancı hareketleri zayıflatmak amacıyla hükümet, bu grupları daha küçük fraksiyonlara bölerek her bir grupla ayrı ayrı müzakere etme stratejisini benimsemiştir. Bu politika, zamanla Darfur'daki silahlı grupların sayısının yirmiyi aşmasına neden olmuş ve hükümeti birçok müzakere sürecine girmek zorunda bırakmıştır. Ancak bu girişimler, bölgede kalıcı bir barış sağlamaya yetmemiştir (Asal, 2013).

2.7 KRİZİN EKONOMİK VE SİYASİ SONUÇLARI

Kahire Amerikan Üniversitesi'nden araştırmacı Hamed Ali'ye göre, Darfur'daki savaşın ekonomik maliyeti yaklaşık 21,1 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Bu rakam, Sudan'ın gayrisafi milli gelirinin %42'sine denk gelmekte olup, devlet için büyük bir mali yük oluşturmuştur. Önde gelen silahlı hareketler, özellikle "Sudan Kurtuluş Hareketi" ve "Adalet ve Eşitlik Hareketi", isyanlarının temel nedeninin siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan Darfur'un maruz kaldığı dışlanma olduğunu uluslararası soruşturma komisyonuna bildirmiştir. Bu gruplar, hükümetin kasıtlı olarak kabileler arası çatışmaları körüklediğini ve iç bölünmeleri derinleştirdiğini öne sürmüştür.

Sudan Kurtuluş Hareketi, Güney Sudan'daki bağımsızlık hareketinden esinlenerek, eşitlik ve adalete dayalı demokratik bir sistem kurmayı hedeflemiştir. "Adalet ve Eşitlik Hareketi" ise 2000 yılında yayımlanan "Kara Kitap" (Black Book) temelinde taleplerini şekillendirmiştir. Bu kitap, Sudan'daki iktidar ve servet dağılımındaki dengesizlikleri ortaya koyarak, Darfur ve diğer bölgelerin bağımsızlıktan beri marjinalleştirildiğini ve bölge halkına siyasi sistemde yeterli temsil hakkı verilmediğini vurgulamaktadır (Anonymous, 2002).

1999 yılında Sudan İslamcı Hareketi içinde yaşanan bölünme, Darfur'daki çatışmaları daha da karmaşık hale getirmiştir. Hükümete muhalif olan ve Hasan Turabi'nin önderliğindeki İslamcı fraksiyon, isyancı hareketlere katılmış ve bu durum siyasi ve askeri dinamikleri daha da karmaşık bir hale getirmiştir (Maley, 2002).

Darfur krizi, küresel düzeyde büyük yankı uyandırmış ve uluslararası medyanın gündemine oturmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Sudan'a yönelik

yaptırımlar uygulamış ve bu durum, Sudan hükümetinin Güney Sudan ile imzaladığı Kapsamlı Barış Anlaşması'ndan elde etmeyi planladığı ekonomik ve siyasi kazanımları sınırlamıştır (UNAMID, 2013).

2.8 DARFUR BÖLGESİNDE İNSAN KAYIPLARI VE ZORUNLU GÖÇ

Darfur bölgesindeki çatışmalar, hem insan kayıpları hem de kitlesel zorunlu göç hareketleriyle büyük bir insani krize yol açmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) ve uluslararası soruşturma komisyonlarının raporlarına göre, özellikle 2003 yılından itibaren artan şiddet olayları nedeniyle yaklaşık 211 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Bu kayıpların büyük bir kısmı çatışmalar nedeniyle yaşanmış olsa da, kötü sağlık koşulları, kıtlık ve salgın hastalıklar da ölüm oranlarını artıran temel etkenler arasında yer almaktadır.

Darfur'da yaşanan şiddet, bölgedeki demografik yapıyı ve sosyal dokuyu derinden etkilemiştir. Birleşmiş Milletler verilerine göre, şiddet olayları sonucunda yaklaşık 2 milyon kişi ülke içinde yerinden edilmiş, 111 binden fazla kişi ise çevre ülkeler, özellikle de Çad başta olmak üzere komşu devletlere sığınmak zorunda kalmıştır. Bu zorunlu göç hareketleri, bölgedeki sosyal ve ekonomik dengeleri altüst etmiş, insani yardım ihtiyacının artmasına neden olmuştur (Nathan, 2007).

Darfur krizinin temelinde, etnik ve siyasal ayrışma, ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrol mücadelesi ve merkezi yönetimin bölgeyi ihmal etmesi gibi faktörler yatmaktadır. Çatışmalar, bölgesel milis grupları ve devlet destekli silahlı unsurlar arasında yoğunlaşmış, sivil halk bu şiddetin en büyük mağduru olmuştur. Özellikle 2004 yılında şiddet olaylarının zirve yapmasıyla birlikte, bölge halkının önemli bir kısmı ya mülteci kamplarına yerleşmek zorunda kalmış ya da temel yaşam koşullarından yoksun olarak güvenli bir bölge arayışına girmiştir (Mohammed, 2015).

Bölgedeki insani krizi daha da derinleştiren en önemli unsurlardan biri, hukukun üstünlüğünün zayıflığı ve silahlı grupların kontrolsüz bir şekilde hareket etmesi olmuştur. Devlet güçlerinin yetersizliği ve bölgede etkin bir güvenlik mekanizmasının oluşturulamaması, şiddetin yıllarca devam etmesine neden olmuştur. Uluslararası topluluk, Birleşmiş Milletler aracılığıyla bölgeye barış gücü göndermeye ve insani yardım faaliyetlerini yoğunlaştırmaya çalışmış olsa da, silahlı gruplar arasındaki

çatışmalar ve devletin politik tutumu, kalıcı bir barışın sağlanmasını güçleştirmiştir.

Darfur bölgesindeki çatışmalar, insani kayıplar ve kitlesel zorunlu göç hareketleriyle Sudan'ın en büyük krizlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Bu kriz, sadece bölge halkının yaşam koşullarını değil, aynı zamanda Sudan'ın uluslararası arenadaki konumunu da ciddi anlamda etkilemiştir. Kalıcı bir çözüm üretilememesi, bölgedeki insani trajedinin uzun yıllar boyunca devam etmesine neden olmuş ve uluslararası hukuk mekanizmalarının etkinliği konusunda tartışmaları beraberinde getirmiştir (Hottinger, 2006).

2.9 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARI VE ULUSLARARASI MÜDAHALELER

2004 yılından itibaren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Darfur hakkında yaklaşık yirmi karar almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- 2007 yılında Afrika Birliği ile BM'nin ortak barış gücü olan UNAMID'in kurulması,
- İnsani yardımların ulaştırılmasının kolaylaştırılması,
- Sivillere yönelik saldırıların durdurulması,
- Milislerin silahsızlandırılması,
- Siyasi sürecin güçlendirilmesi ve barış müzakerelerinin teşvik edilmesi,
- İnsan hakları ihlallerine karışanların adalet önüne çıkarılması (Hottinger, 2006: 47).

Bu kararların bazıları, Birleşmiş Milletler Şartı'nın yedinci madde Bölümü kapsamında kabul edilmiş olup, askeri müdahaleye izin vermektedir. Ancak uluslararası çabalar, bölgede kalıcı bir barış sağlamada yetersiz kalmıştır. Artan uluslararası baskılar ve iç politik sorunlar, Sudan'da 2019 sonunda büyük halk protestolarına yol açmış ve bu süreç, Ömer el-Beşir rejiminin devrilmesiyle sonuçlanmıştır (Doğan, 2019: 2).

Diğer yandan, Ömer el-Beşir hükümetinin Darfur bölgesindeki savaşa dahil olması, bazı yönlerden Sovyetler Birliği'nin Afganistan savaşına müdahalesiyle karşılaştırılabilir. Özellikle etnik ve dini faktörlerin çatışmanın seyrine etkisi açısından benzerlikler göze çarpmaktadır. Sovyet yönetimi, Afgan direnişçileriyle etnik ve dini

açıdan yakınlık taşıyan Orta Asya'daki Müslüman askerleri cephe hatlarından çekmek zorunda kalmış, onların yerine Afgan savaşçılarıyla herhangi bir duygusal bağ hissetmeyen Slav kökenli askerleri görevlendirmiştir. Bu stratejik değişiklik, Sovyet ordusunun isyancılara doğrudan müdahale etmek yerine "yakıp yıkma politikası" (scorched earth policy) uygulamasına yol açmış ve savaşın yayılmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda, Sovyet ordusunun çöküşü hızlanmış ve nihayetinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasına katkı sağlamıştır (Maley, 2002).

Sudan hükümetinin Darfur bölgesindeki stratejisinin Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki politikasıyla tamamen örtüştüğünü söylemek mümkün olmasa da, her iki tarafın yaşadığı krizler ve sonuçlar büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Sudan hükümeti, tıpkı Sovyetler gibi, uluslararası alanda ciddi bir tecrit süreciyle karşı karşıya kalmıştır. Darfur meselesi, küresel çapta geniş bir kınama almış ve bu durum Afganistan'daki Sovyet müdahalesine duyulan uluslararası tepkiye benzemiştir. Uluslararası toplum, Sudan hükümetine yalnızca sözlü kınamalarla değil, aynı zamanda yaptırımlar, diplomatik izolasyon ve doğrudan müdahale gibi çeşitli baskılarla karşılık vermiştir.

Başlangıçta Sudan hükümeti, Darfur krizinin yalnızca yerel bir sorun olduğunu ve kolayca kontrol altına alınabileceğini düşünüyordu. O dönemde uluslararası toplum, Kenya'nın Nairobi kentinde yürütülen ve kapsamlı bir barış anlaşması (Comprehensive Peace Agreement CPA) ile sonuçlanması beklenen Güney Sudan müzakerelerine büyük önem vermekteydi. Ancak zamanla Darfur krizi, Sudan'ın güneyiyle ilgili barış sürecinden daha fazla küresel dikkat çekmeye başladı. Öyle ki, Norveç'in Uluslararası gelişime Bakanı Hilda Johnson gibi önemli siyasi aktörler, Güney Sudan müzakereleriyle ilgili kitaplarında Darfur meselesine özel bölümler ayırmışlardır (Johnson, 2006).

Zamanla Darfur meselesi, Sudan hükümeti üzerinde siyasi bir baskı aracına dönüşmüştür. Hükümet, uluslararası baskılar nedeniyle önemli tavizler vermek zorunda kalmıştır. Bu baskılar sadece siyasi düzeyle sınırlı kalmamış, hukuki alana da taşınmıştır. 2004 yılında ABD yönetimi, Darfur'da yaşanan insan hakları ihlallerinin "soykırım ve etnik temizlik" olarak nitelendirilebileceğini ilan etmiştir. Bu açıklamanın ardından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Mart 2005'te aldığı 1593 sayılı kararla Darfur dosyasını Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) sevk etmiştir. Mart 2009'da

ise UCM, Sudan Cumhurbaşkanı Ömer el-Beşir ve bazı hükümet yetkilileri hakkında tutuklama emri çıkarmıştır. Her ne kadar bu karar şu ana kadar uygulanmamış olsa da, Sudan hükümetinin iç ve dış politikaları üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

Bazı araştırmacılar, UCM kararlarının Sudan'ın siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturduğunu ve ülkenin geleceğini büyük ölçüde etkilediğini öne sürmektedir. Bu etkinin en belirgin olduğu alanlardan biri, 2010 Sudan Cumhurbaşkanlığı seçimleridir. İktidardaki Ulusal Kongre Partisi, seçimleri ulusal egemenliğe yönelik bir tehdit olarak tanımlayarak, halkı dış müdahaleye karşı Cumhurbaşkanı Beşir'i desteklemeye çağırmıştır. Ayrıca, Sudan Halk Kurtuluş Hareketi (Sudan People's Liberation Movement - SPLM) ile Ömer el-Beşir'in seçimleri kuzeyde sorunsuz bir şekilde kazanmasını sağlayacak bir anlaşma yapmıştır. Buna karşılık, SPLM'nin Güney Sudan'da kendi siyasi çıkarlarını güvence altına almasına ve bağımsızlık referandumunun planlandığı gibi gerçekleştirilmesine izin verilmiştir (Mehdi, 2010: 1).

Darfur krizinden kaynaklanan uluslararası baskılar, Sudan hükümetinin politikalarında köklü değişimlere yol açmıştır. Bu baskılar, Güney Sudan'ın bağımsızlığına izin verilmesi gibi kritik kararların alınmasına katkıda bulunmuş ve Sudan'ın siyasi yapısını uzun vadeli olarak şekillendirmiştir. Bugün dahi, Darfur meselesinin doğrudan ve dolaylı etkileri Sudan'daki siyasi dengeleri etkilemeye devam etmektedir (Mohamed, 2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN NEDENLERİ

Bu bölümde Darfur bölgesindeki savaşın ana nedenleri analiz edilecektir. Etnik farklılıklar, ekonomik eşitsizlikler, doğal kaynaklar üzerindeki rekabet, siyasi ayrımcılık ve bu savaşta dış müdahalelerin rolü tartışılacak. Aynı zamanda çevresel faktörler, bölgede nasıl gerilimlere yol açtığı ve hükümet politikalarının bu süreci nasıl etkilediği bu bölümde incelenecektir.

Darfur bölgesindeki savaş, uzun yıllara yayılan tarihsel, sosyal, ekonomik ve çevre dinamiklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu savaşın nedenleri, hem iç faktörlerin hem de dış müdahalelerin etkileşimiyle şekillenmiştir Darfur'daki çatışmanın temel nedenlerini analiz etmek, yalnızca bölge halkının maruz kaldığı yapısal adaletsizlikleri değil, aynı zamanda bu krizin uluslararası bağlamdaki dinamiklerini de dikkate almayı gerekmektedir. Bu bağlamda, Darfur'daki savaşın nedenlerini iki ana kategoride incelemek mümkündür: iç nedenler ve sömürgeciliğin temsil ettiği dış nedenler. İç nedenler, bölgedeki etnik gruplar arasındaki tarihsel gerilimler, ekonomik eşitsizlikler, kaynakların paylaşımı üzerindeki rekabet ve siyasi dışlanma gibi faktörleri içerirken, dış nedenler, özellikle sömürge dönemi ve sonrasındaki dış müdahaleler, uluslararası çıkarlar ve küresel hegemonik yapıların etkisiyle şekillenen bir çerçeve sunmaktadır (Tar, 2006: 407). İç nedenler, Darfur halkının yaşadığı derin sosyal ve ekonomik sorunların temelinde yer alırken, aynı zamanda yerel düzeydeki çatışmaların da şekillenmesine yol açmıştır. Bölgedeki etnik gruplar arasındaki tarihsel düşmanlıklar ve kimlik mücadelesi, Darfur'daki savaşın patlak vermesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Araplar ve Afrikalı gruplar arasındaki etnik ayrımlar, uzun yıllar boyunca devletin ve yerel yönetimlerin adaletsiz politikalarıyla pekişmiştir. Etnik ve kültürel farklılıklar, kaynaklar üzerindeki rekabetle birleşerek, Darfur'daki toplumsal yapının gerilimli bir hal almasına neden olmuştur. Hükümetin bu gerilimleri körükleyen politikaları ve bölgedeki yerel halkı dışlayıcı uygulamaları, çatışmanın şiddetini artırmıştır. Ekonomik eşitsizlikler ve kaynakların dengesiz dağılımı, özellikle su ve tarım arazileri gibi kritik kaynaklar üzerindeki rekabet, bölgedeki topluluklar arasındaki kutuplaşmayı daha da derinleştirmiştir (USIP, 2008: 1).

Sömürgecilik ve dış müdahaleler, Darfur'daki savaşın dış nedenleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Darfur, tarihsel olarak Sudan'daki diğer bölgelerle benzer şekilde, sömürgeci güçlerin etkisi altında kalmıştır. Bu dönemde, İngilizler ve Mısırlılar tarafından gerçekleştirilen yönetim, yerel halkların etnik ve kültürel yapılarının ihmal edilmesine, bölgenin siyasi olarak dışlanmasına ve kaynakların kötü bir şekilde yönetilmesine yol açmıştır. Sömürgeci yönetim, bölgedeki geleneksel güç yapılarını zayıflatmış ve yerel halkların devletle olan bağlarını koparmıştır. Sömürgecilik sonrası dönemde ise Darfur Bölgesi, Sudan hükümeti tarafından yeterince temsil edilmeyen ve dışlanan bir bölge olarak kalmış, bu da Darfur halkının devletle olan ilişkilerinin bozulmasına ve sonuç olarak çatışmaların derinleşmesine zemin hazırlamıştır. Uluslararası müdahaleler, bu durum çatışmaların yapısını daha da karmaşıklaştırmıştır.

Bu iç ve dış nedenlerin bir araya gelmesi, Darfur'daki çatışmanın yalnızca yerel bir sorun olmadığını, aynı zamanda bölgesel ve küresel güç ilişkilerinin de şekillendirdiği çok boyutlu bir kriz haline geldiğini göstermektedir. İç faktörler, bölgedeki halkların yaşamlarını doğrudan etkilerken, sömürgeci geçmiş ve dış müdahaleler, bu çatışmanın uluslararası bağlamda nasıl evrildiğini anlamamız için kritik bir perspektif sunmaktadır (Öztürk, 2008: 132).

3.1 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN İÇ NEDENLERİ

Darfur'daki savaşın temel iç nedenlerinden biri, bölgenin Sudan merkezi hükümeti tarafından maruz bırakıldığı sosyal, siyasi ve ekonomik dışlanmadır. Uzun yıllar boyunca Darfur bölgesi ekonomik gelişime, altyapı ve sosyal hizmetler açısından ihmal edilmiştir. Bu durum, Darfur halkı arasında adaletsizlik ve ayrımcılık duygularının yayılmasına neden olmuş ve yerel gerginliklerin ve çatışmaların artmasına uygun bir zemin hazırlamıştır.

Darfur bölgesinde uzun süredir var olan kabile çatışmaları da durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu çatışmalar, toprak ve su gibi doğal kaynaklar üzerindeki anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Başlangıçta yerel düzeyde kalan bu çekişmeler, etkili barışçıl çözüm mekanizmalarının yokluğu ve devlet kurumlarının zayıflığı nedeniyle zamanla daha da büyüyerek geniş çaplı silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Aynı zamanda, hükümetin bazı kabile gruplarını diğerleri pahasına kayıran politikaları, iç

bölünmeleri artırmış ve bölgedeki toplumsal barışı olumsuz etkilemiştir. Çevresel faktörler de bu çatışmaların patlak vermesinde önemli bir rol oynamıştır. Tekrarlayan kuraklıklar ve çölleşme, otlaklar ve su kaynakları gibi mevcut doğal kaynakların azalmasına yol açmıştır. Bu durum, tarımla uğraşan topluluklar ile hayvancılıkla geçinen göçebe topluluklar arasındaki rekabeti artırmıştır. Çevresel değişimler, büyük nüfus gruplarının Darfur içinde başka bölgelere göç etmesine neden olmuş, bu da farklı topluluklar arasında yeni gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur(Öztürk, 2008: 123).

Öte yandan, iç siyasi nedenler de çatışmanın körüklenmesine katkı sağlamıştır. Merkezi otoriteler, Darfur halkının çıkarlarını adil bir şekilde temsil etmemiş, bölge temsilcileri karar alma mekanizmalarından açıkça dışlanmıştır. Bu durum, eşitlik ve adalet talebiyle silahlı muhalif hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu dışlanma ve marjinalleşme duygusu zamanla birikmiş ve siyasal ve ekonomik taleplerin gerçekleştirilmesinde şiddet araçlarının kullanılmasına neden olmuştur. Ayrıca, Sudan'da merkez ile diğer bölgeler arasındaki artan uçurum ki bu durum servet ve siyasi gücün dağılımındaki dengesizlikte açıkça görülmektedir savaşın patlak vermesinin başlıca nedenlerinden biri olmuştur. Darfur'daki silahlı hareketler, daha fazla özerklik ve adil gelişime talep etmiş, merkezi hükümeti ise bu talepleri karşılayamayan ya da karşılamaya istekli olmayan bir aktör olarak görmüşlerdir (Karadağ, 2019).

Darfur'daki savaş, ekonomik dışlanma, kabileler arası gerilimler, çevresel baskılar ve siyasi dışlanmayı kapsayan çeşitli iç etkenlerin karmaşık etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmış; bu unsurlar, nihayetinde geniş çaplı silahlı bir çatışmanın patlak vermesine yol açan bir ortam yaratmıştır (Sertel, & Atatorun, 2001: 35).

3.1.1 Doğal Kaynaklar Üzerinde Rekabet

Darfur bölgesindeki kabileler arası çatışmaların temel nedenlerinden biri, sınırlı doğal kaynaklar üzerindeki rekabettir. Bölgenin ekolojik yapısı ve sosyoekonomik dinamikleri göz önüne alındığında, su kaynakları ve otlak alanları gibi yaşama kaynakların kıtlığı, farklı toplumsal gruplar arasında süreklilik arz eden gerilimleri tetiklemektedir. Bu bağlamda, özellikle yerleşik tarımsal üretimle geçimini sağlayan çiftçiler ile mevsim olarak göç eden çoban topluluklar arasında, kaynak paylaşımı

ekseninde keskin bir çıkar çatışması yaşanmaktadır. Göçebe deve yetiştiriciliği yapan topluluklar, iklim koşullara bağlı olarak otlak ve su bulmak amacıyla geniş coğrafyalarda dolaşmakta; bu hareketlilik, çoğu zaman çiftçilerin ekim yaptığı tarım alanlarınaTarımın yok olmasına yol açıyorsonuçlanmaktadır. Çobanların geçiş güzergahları üzerinde bulunan tarım arazilerine girilmesi, hem ürün kaybına hem de tarım arazilerinin ve ormanlık alanların zarar görmesine neden olmaktadır. Ayrıca, yerleşik hayvancılık yapan topluluklarla da otlak ve su kaynakları üzerinde rekabet artmakta; bu durum, bölgesel istikrarı tehdit eden bir unsur haline gelmektedir (Arpa, 2011: 99).

Doğal kaynaklar üzerinde yaşanan bu çatışmalar, sıklıkla etnik ve kabilevi aidiyetlerle birleşerek daha karmaşık bir hal almaktadır. Güney Darfur'daki Rızigat ve Benihalba kabileleri ile Doğu Darfur-Batı Kordofan hattında yer alan Rızigat ve Misseriya kabileleri arasındaki çatışmalar, bu tür rekabetin sahadaki örnekleri arasında yer almaktadır. Her ne kadar bu çatışmalar etnik ve kabilevi kimlikler üzerinden şekilleniyor gibi görünse de, temelde kaynaklara erişim mücadelesi olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, etnik farklılıklar çoğunlukla çatışmaların arka planında değil, ancak tahrik edilmesi sürecinde rol oynayan ikincil faktörler olarak öne çıkmaktadır (Doğan, 2019).

3.1.2 Kuraklık ve Çölleşme

Darfur bölgesindeki silahlı çatışmaların temel nedenlerinden biri de çevre ve iklim faktörlerdir. Özellikle kuraklık ve buna bağlı olarak gelişen çölleşme süreci, hem doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı artır hem de topluluklar arası rekabeti körüklemektedir. Darfur, yirminci yüzyıl boyunca çeşitli dönemlerde şiddetli kuraklıklarla karşı karşıya kalmış; yıllık yağış miktarları 100 ila 600 milimetre arasında değişmiş ve bu değişkenlik tarımsal üretimi doğrudan etkilemiştir. Kuraklık, yalnızca tarım alanlarını değil, aynı zamanda su kaynaklarını ve otlakları da olumsuz etkilemiş; bu durum, kıt kaynaklar üzerinde yaşayan topluluklar arasında çatışma riskini ciddi biçimde artırmıştır.

Özellikle 1972–1974 yıllarında meydana gelen ciddi kuraklık dönemleri, bölgedeki sosyal düzeni derinden sarsmış; bu dönemlerde farklı etnik ve kabileler grupları arasında silahlı çatışmalar yaşanmıştır. 1980'li yılların ortalarında bu çatışmalar

daha yoğun ve sistematik bir biçim alarak yüksek yoğunluklu silahlı mücadelelere dönüşmüştür. Bu süreçte, göçebe çoban toplulukları ile yerleşik çiftçi gruplar arasındaki ilişkiler daha da gerginleşmiş, su ve otlaklar üzerindeki rekabetin şiddeti artmıştır (Öztürk, 2008: 128).

Kuraklığın bir diğer sonucu olan çölleşme, bölgedeki orman örtüsünün ve tarım alanlarının ciddi biçimde tahrip olmasına yol açmıştır. Orman kaynaklarının, yakacak ihtiyaçlarını karşılamak ya da tarım arazilerini genişletmek amacıyla sistematik biçimde kesilmesi, ekosistemde geri dönüşü güç tahribatlara neden olmuştur. Bitki örtüsündeki azalma, hayvan popülasyonunun daralmasına yol açmış; bu durum da sanayi dışı ekonomik faaliyetlere dayanan göçebe topluluklar açısından önemli geçim krizlerini beraberinde getirmiştir. Çevre sorunlar, ekonomik ve toplumsal sorunlarla iç içe geçerek Darfur'daki mevcut çatışmaların yalnızca sıklığını değil, aynı zamanda şiddetini de artırmaktadır. Kaynakların azalmasıyla birlikte topluluklar arasında karşılıklı güven ortamı zedelenmiş; bu da geleneksel barış mekanizmalarının etkisiz kalmasına ve çatışmaların daha hızlı tırmanmasına neden olmuştur (Arpa, 2011: 101).

3.1.3 Siyasi Dönüşümler ve Kabile Çatışmalarına Etkisi

Bir diğer önemli faktör ise, 1989 yılında Ömer el Beşir hükümetinin iktidara gelmesinin ardından bölgedeki siyasi dönüşümlerdir. Hükümet, Darfur bölgesini kabile ve etnik temele dayalı olarak eyaletlere, ilçelere ve idari birimlere ayrılmıştır. Bu idari bölünme, her kabile veya kabile dalının bilinen adıyla "Kişm Beyt" kendi özel idari birimi veya ilçesi olma talebini gündeme getirmiş ve bu durum, kabileler arasında idari sınırlar konusunda çatışmalara yol açmıştır. Sonuç olarak, kendi idari birimleri olmayan bazı kabileler, bu tür ilçeleri elde etmek için baskı yapmaya başlamış ve bu da çatışmaların daha karmaşık bir hale gelmesine neden olmuştur.

Bu siyasi dönüşümdeki çatışmalara örnek olarak, 2013 yılının sonlarında Maaliya ve Rızigat kabileleri arasında "Klikele" bölgesi üzerinde çıkan çatışma verilebilir. Maaliya kabilesi, bu bölgenin "Maaliya diyarı"nın bir parçası olduğunu iddia ederken, Rızigat kabilesi, buranın "Rızigat diyarı" olduğunu savunmuş ve Maaliya'nın kendi "diyar"larının olmadığını, aslında Doğu Darfur'daki Rızigat topraklarında yaşadıklarını belirtmişlerdir (Doğan, 2019).

Darfur bölgesindeki kabile savaşları yalnızca etnik veya kabilevi çatışmalarla sınırlı değildir; ekonomik, çevre ve siyasi bir dizi faktörün iç içe geçmiş bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sınırlı doğal kaynaklar üzerindeki rekabet, özellikle su ve otlaklar, kuraklık ve çölleşme gibi etkenler, bu savaşların temel sebepleri arasında yer almaktadır. Ayrıca, idari bölünmeler ve bu bölünmelere dayalı rekabet, durumu daha karmaşık hale getirmektedir. Bu nedenle, yalnızca geleneksel kabilevi çözümlerle değil, bölgedeki ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlara yönelik kapsamlı bir çözüm süreci gerekmektedir (Bayram, 2017: 5).

3.1.4 Kalkınma Eksikliği ve Ekonomik Marjınalleşme

Sudan'ın modern devlet yapısının kurulmasından bu yana, ülkenin batısında yer alan Darfur bölgesi, ekonomik, sosyal ve altyapı açılardan sistematik bir şekilde marjinalleştirilmiş ve uzun vadeli gelişime politikalarının dışında bırakılmıştır. Başkent merkezli siyasal iktidarlar, Darfur'un toplumsal ihtiyaçlarına büyük ölçüde kaçınmışlardır. Bu durum, sadece ekonomik hizmetlerin eksikliğiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda eğitim, sağlık, ulaşım, su temini ve altyapı gibi temel kamu hizmetlerinin yetersizliği şeklinde de kendini göstermiştir.

Merkezi hükümetlerin uyguladığı eşitsiz kaynak dağılımı, Sudan'ın daha merkezi ve nüfuzlu bölgelerine öncelik verirken, Darfur gibi periferik alanları dışarıda bırakmıştır. Bu bölgesel adaletsizlik, yıllar içinde kronikleşmiş ve halkın devlete olan güvenini aşındırmıştır. Darfur'da yaşayan nüfus, diğer bölgelerde yaşayan vatandaşlarla kıyaslandığında ekonomik gelişime olanaklarından, istihdam imkanlarından ve kamu hizmetlerinden önemli ölçüde yoksun bırakılmıştır. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan topluluklar, hem geçim kaynaklarına erişimde hem de sosyal refah hizmetlerine ulaşımda ciddi engellerle karşılaşmıştır. Bu durum, bölgedeki yoksulluğun kalıcı hale gelmesine, altyapı eksikliklerinin artmasına ve genel yaşam standartlarının düşmesine neden olmuştur (Hottinger, 2006: 1).

Darfur halkı, devletin yapı ihmalkarlığını yalnızca maddi yoksunluklar çerçevesinde değil, aynı zamanda kimlik temelli ve siyasal düzeyde bir dışlanmışlık biçiminde de deneyimlemiştir. Devletin bölgeye yönelik kayıtsız ve dışlayıcı tutumu,

Darfur'daki birçok topluluk nezdinde tarihsel bir adaletsizlik algısının kökleşmesine neden olmuştur. Sosyal yaşamda maruz kalınan dışlanmışlık ile ekonomik fırsatlardan sistematik olarak mahrum bırakılma durumunun birleşmesi, halk arasında yaygın bir mağduriyet ve öfke duygusunu tetiklemiştir. Bu duygular, zamanla yerel grupların merkezi yönetime karşı tepkisel ve örgütlü direniş biçimlerine yönelmesine zemin hazırlamıştır.

Bölgedeki genç nüfusun işsizlik oranlarının yüksek oluşu, devlet desteğinden yoksun bırakılması ve kamu yatırımlarının sürekli başka bölgelere yönlendirilmesi gibi faktörler, Darfur'da silahlı protestoların ve direniş hareketlerinin yükselmesinde doğrudan etkili olmuştur. Başlangıçta temel hak ve hizmet taleplerine dayanan bu hareketler, hükümetin güvenlikçi ve baskıcı politikaları ile karşı karşıya kaldığında, silahlı çatışmalara dönüşmüş; bu durum, Darfur'daki toplumsal dokuyu daha da zayıflatmış ve çatışmaların kronikleşmesine neden olmuştur (Tirab, 2016: 11). Bu bağlamda, Darfur'un marjinalleşmesi sadece ekonomik göstergelerle açıklanabilecek bir olgu değil, aynı zamanda yapı eşitsizlikler, siyasal dışlanma ve merkeziyetçi yönetim anlayışının bir sonucudur. Devletin bölgeye karşı izlediği ihmalkar ve ayrımcı yaklaşım, Darfuru gelişimenin dışında bırakmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal barışı ve ulusal birliği de tehdit eden derin bir krizin kaynağı haline getirmiştir.

Bu bağlamda Darfur bölgesinde yıllardır süregelen çatışmaların arka planında, sosyal ve ekonomik düzeyde derinleşen adaletsizlik hissi önemli bir rol oynamaktadır. Bu adaletsizlik duygusu, esasen Sudan'ın merkezi hükümetlerinin kalkmayı sağlama ve ülkenin tüm bölgelerine eşit hizmet sunma konusundaki uzun vadeli başarısızlıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Hartum merkezli siyasal elitin uyguladığı politikalar, ülkenin çevre bölgelerini sistematik biçimde ihmal etmiş; bu durum, Darfur gibi tarih olarak ekonomik yatırımlardan ve altyapı projelerinden mahrum bırakılmış alanlarda halkın dışlanmışlık hissini pekiştirmiştir.

Darfur halkı, yıllar içinde devletin gelişim politikalarının dışında tutulmuş, sağlık, eğitim, ulaşım ve istihdam gibi temel hizmetlere erişimde ciddi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Devletin bölgeye karşı geliştirdiği ilgisiz ve çoğu zaman ayrımcı yaklaşım, sadece maddi koşullarda bir yoksunluk yaratmakla değil, aynı zamanda insanların yönetime olan güvensizlik duygusunu da zedelemiştir. Bu durum, Darfur

toplumunda yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi bir dışlanmışlık algısına neden olmuştur. Devletin karar alma mekanizmalarında yeterince temsil edilmediklerine inanan birçok Darfurlu, merkezdeki iktidar yapısının kendilerini kasıtlı olarak görmezden geldiğini düşünmeye başlamıştır (Öztürk, 2011: 1).

Bu adaletsizlik algısı, zamanla bireysel memnuniyetsizlikten kolektif bir itiraz biçimine dönüşmüş ve Darfur'daki birçok birey, taleplerini duyurabilmek amacıyla silahlı hareketlere katılmayı bir seçenek olarak görmeye başlamıştır. Silahlı mücadeleye yönelen bu bireyler, yalnızca bölgenin ekonomik gelişime haklarını değil, aynı zamanda siyasi devlet meclesinde temsil katılım ve eşit vatandaşlık haklarını da talep etmişlerdir. Bu bağlamda Darfur'daki silahlı çatışmalar, basit bir güvenlik sorunu olarak değil, yapı eşitsizlikler karşısında gelişen siyasi bir direniş biçimi olarak değerlendirilebilir (Onur, 2007).

Neticede, Darfur'daki istikrarsızlığın temelinde, Hartum yönetiminin merkezileşmiş güç yapısı ve bu yapının çevre bölgeleri sistematik biçimde dışlaması yatmaktadır. Bölge halkı açısından bu durum, sadece kaynaklara ulaşamama değil, aynı zamanda haklarının tanınmaması anlamına gelmiştir. Böylece ekonomik yoksunluk ile siyasal dışlanmışlık iç içe geçerek, Darfur'daki çatışma ortamının hem nedeni hem de süreklilik kazanmasının en önemli dinamiklerinden biri haline gelmiştir.

3.1.5 İktidar Mücadelesi ve Kabile Çatışmalarının Siyasallaşması

Darfur'daki çatışma dinamiklerini şekillendiren en önemli unsurlardan biri, merkezi hükümet ile yerel kabileler arasında süregelen iktidar mücadelesidir. Bu mücadele, zaman içerisinde yalnızca yönetme ya da ekonomik taleplerle sınırlı kalmamış, derinleşerek etnik, toplumsal ve siyasi çatışma hatlarını da belirleyen temel bir faktöre dönüşmüştür. Merkezi hükümetin, bölgedeki yerel yönetim yapılarına müdahale ederek kendi otoritesini pekiştirme çabaları, Darfur'daki kabile ilişkilerinde mevcut olan dengeleri bozmuş ve bu müdahaleler, bölgeyi istikrarsızma uzun süreli sonuçlar doğurmuştur.

Darfur, tarihsel olarak farklı etnik ve kabiler toplulukların bir arada yaşadığı ve bu topluluklar arasında görece dengeli bir sosyal yapının sürdüğü bir bölge olmuştur.

Ancak merkezi yönetimin Darfur'a yönelik politikalarında yerel aktörlerin dikkate alınmaması ve karar alma süreçlerinin yukarıdan dayatmacı biçimde yürütülmesi, bu geleneksel yapının bozulmasına yol açmıştır. Hükümetin, yerel otoriteleri zayıflatma amacıyla yürüttüğü politikalar kapsamında, bölgedeki yönetme yapılar doğrudan merkezden atanan görevliler eliyle şekillendirilmiş, bu durum ise yerli kabilelerin yönetime katılma hakkını sınırlandırmıştır (Akgün, 2010: 2).

Bu süreçte hükümetin en belirgin müdahale yöntemlerinden biri, kabileler arası rekabeti kullanarak belirli topluluklar üzerinde nüfuz kurma çabası olmuştur. Özellikle kabileler içinde hükümete sadık bireylerin stratejik konumlara atanması, kabile içi ve kabileler arası ilişkileri derinden etkilemiştir. Bu atamalar, devletin tarafsız bir hakem olmaktan çıkıp çatışmanın aktif bir parçası haline gelmesine neden olmuş, böylece daha önce yerel düzeyde çözümlenebilecek nitelikte olan kabile anlaşmazlıkları, devlet eliyle siyasallaştırılmıştır. Söz konusu siyasallaşma, yalnızca yönetme düzeyde kalmamış, aynı zamanda yerel çatışmaların ulusal ölçekteki iktidar mücadelesi ile bağlantılı hale gelmesine neden olmuştur. Hükümetin desteklediği kabileler, devlet kaynaklarına daha kolay erişebilirliktir, dışlanan kabileler sistematik ayrımcılığa maruz kalmış ve bu durum, silahlı çatışmaları körükleyen bir adaletsizlik duygusunun oluşmasına neden olmuştur. Böylece kabile kimlikleri, toplumsal aidiyetin ötesinde, politik sadakatle tanımlanan birer güç alanı haline gelmiş; bu da çatışmaların çözümünü daha da zorlaştırmıştır (Tirab, 2016: 6).

Darfur'daki kabile çatışmaları, merkezi hükümetin müdahaleleriyle yerel boyuttan çıkarılarak daha geniş bir siyasi bağlam içerisine oturtulmuş ve bu gelişme, bölgedeki barış girişimlerini sekteye uğratan karmaşık bir güç mücadelesine dönüşmüştür. Devletin taraflı tutumu, toplumsal gerilimleri artırmış, kabileler arasındaki geleneksel arabuluculuk mekanizmalarını zayıflatmış ve böylece çatışmaların süreklilik kazanmasına zemin hazırlamıştır (Akgün, 2010).

3.1.6 Darfurda Artan Nüfus ve Hayvancılık, Azalan Verimli Topraklar

Bu artışın arkasında iki temel unsur bulunmaktadır: birincisi, hayvan hastalıklarını önleyici veterinerlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması; ikincisi ise özellikle Arap Yarımadası'ndaki ülkelerden gelen et talebindeki artıştır. Sürecin devamında,

Kuzey Darfur başta olmak üzere bazı bölgelerde darı mahsulü üretimi yapan gruplar da tarımı bırakarak hayvancılığa yönelmişlerdir. Bunun temel nedeni, ticaret hadlerinin hayvancılık lehine gelişmiş olmasıdır.

Ancak devletin hayvancılık sektörünü desteklerken, göçebe ya da yarı göçebe olarak nitelendirilebilecek ve hayvancılığı destekleyecek bitki üretimi gerçekleştiren topluluklara aynı oranda destek sunmaması, yapısal bir dengesizliğe yol açmıştır. Bu durum, hayvancılıkla uğraşan grupların hayvanlarını besleyebilecek kaynaklara ulaşamaması sonucunu doğurmuş; bu da onları verimli tarım arazilerinin ve otlakların bulunduğu alanlara yöneltmiştir. Zamanla, düşük verimlilikle tarım yapmaktansa hayvancılık faaliyetlerine yönelen bireylerin sayısının artması, bölgedeki tarımlar üretimde de azalmaya neden olmuştur (Öztürk, 2011: 135).

Ayrıca, 1960'lı yıllardan itibaren Darfur'da yıllık yağış miktarında yaşanan düşüş, yağmur suyuna dayalı tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemiştir. Böylelikle hem üretim hem de geçim kaynakları açısından bölgede ciddi kırılmalar yaşanmıştır. Bu gelişmeler, eğer Darfur'da eş zamanlı olarak nüfus artışı yaşanmamış olsaydı, bölge için büyük çaplı bir kriz anlamına gelmeyebilirdi. Ancak, Sudanın bağımsızlığını kazandığı dönemden itibaren Darfur'un yüzölçümü değişmemiş, buna karşın nüfus yoğunluğu yaklaşık 45 yıllık bir sürede altı kat artmıştır. Bu demografik baskı, kaynakların paylaşımı üzerindeki rekabeti daha da artırmıştır.

Bu çerçevede, özellikle kurak dönemlerde göçebe grupların kendi bölgelerinde yeterli yağış alamadıkları zaman geçici olarak verimli ve sulak alanlara yönelmeleri, bu alanlarda yerleşik olan gruplarla aralarında çeşitli gerginliklere ve çatışmalara yol açmıştır. 1923–2003 yılları arasında Darfur'da kayda geçen 39 etnik temelli çatışmanın 29'unda göçebe grupların doğrudan ya da dolaylı olarak taraf oldukları görülmektedir. Bu veriler, çevre ve ekonomik faktörlerin çatışma dinamiklerinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır (Öztürk, 2008: 136).

3.2 DARFUR BÖLGESİNDE SAVAŞIN DIŞ NEDENLERİ

Sudan'ın Darfur bölgesi, tarihten gelen köklü kabile çatışmalarına sahne olmuştur, bu çatışmalar 2003 yılında zirveye ulaşmış ve iç ve dış faktörlerin etkisiyle uluslararası bir krize dönüşmüştür. Dış faktörler ise, bölgedeki politik ve ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışan ülkelerle ilgilidir. Bu ülkeler, çatışan tarafları kendi çıkarları doğrultusunda destekleyerek bölgedeki istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Bununla birlikte, Katar ve Nijerya gibi bazı ülkeler de, bölgedeki istikrarı sağlamak amacıyla olumlu bir rol oynamaya çalışmışlardır.

3.2.1 İngiliz Sömürgeciliğinin Etkisi

İngiltere'nin Sudan'daki manda yönetimi, 19 Ocak 1899 tarihinde Mısır Hükümeti ile imzaladığı bir anlaşma ile başlamıştır. Bu anlaşma uyarınca, İngiltere ve Mısır Sudan toprakları üzerinde müşterek bir idare kurmuşlardır. Bu ortak yönetim yapısı, Sudan'ın 1956 yılında bağımsızlığını kazanmasına kadar sürecek olan Britanya-Mısır Sudan'ı dönemini başlatmıştır. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin bu tek taraflı girişimini tanımamış ve itiraz etmiştir; ancak dönemin koşullarında fiili olarak bu duruma müdahale edecek güce sahip olmadığından, İngiltere'nin Sudan'daki sömürge yönetimini engelleyememiştir.

İngiliz-Mısır ortak yönetiminin Sudan'da etkinlik kazanmasıyla birlikte, İngiltere'nin bölgedeki politikaları doğrultusunda Sudan'ın toplumsal yapısında çeşitli dönüşümler yaşanmıştır. Bu doğrultuda İngiliz yönetimi, "kapalı bölge" politikası olarak adlandırılan bir strateji benimsemiştir. Bu strateji, Kuzey'deki Müslüman nüfusun Güney'deki animist ve hıristiyanlar topluluklarla olan etkileşimini sınırlayarak, İslam'ın Güney'e yayılmasını engelleme amacını taşımıştır. Bu hedef doğrultusunda, Sudan'ın Kuzey ve Güney bölgelerinde birbirinden farklı idari yapılar oluşturulmuş; bu iki yapı arasında ise etkileşim asgari düzeyde tutulmuştur (Jok, 2010: 7).

Her ne kadar yapılan anlaşma ile İngiltere ve Mısır arasında ortak bir yönetim öngörülmüş olsa da, Mısır'ın 1882 yılında İngiltere tarafından işgal edilmiş olması, Sudan üzerindeki fiili kontrolün İngiliz yetkililere geçmesine neden olmuştur. İngiltere'nin Sudan-Mısır ilişkilerini sınırlı tutma politikası, Mısır yargısının Sudan'da herhangi bir

yetkiye sahip olmaması gibi uygulamalarla desteklenmiştir. 1910 yılında, Sudan'daki yönetime yardımcı olmak üzere bir İdare Konseyi kurulmuştur. Bu konsey, genel müfettiş ile sivil, hukuki ve mali sekreterlerin yanı sıra, İngiltere tarafından atanan iki ila dört memurdan oluşmaktaydı. Yasal bir otorite niteliği taşıyan bu yapı, 1948 yılına kadar Sudan yönetiminde etkin bir rol üstlenmiştir (Torun, 2021:1).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, Ali Dinar Sultanlığı Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldığını ilan etmiştir. Bu gelişme üzerine, 1914 yılında Mısır'ın koruyuculuğunu ilan eden İngiltere, Ali Dinar Sultanlığı üzerine askeri bir müdahalede bulunmuş ve 1916 yılında bu sultanlığa son vermiştir. Ardından, Darfur bölgesi Sudan'a resmi olarak bağlanmıştır. İngiltere'nin 1922 yılında Mısır üzerindeki manda yönetimini kaldırdığını ilan etmesinin ardından, Mısır bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak, Mısır tarafından hazırlanan anayasa metninde Sudan'a ilişkin herhangi bir hüküm bulunmaması, Sudan'ın statüsüne dair belirsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İngiltere ve Mısır arasında Sudan'ın geleceğine ilişkin yürütülen müzakerelerin sonuçsuz kalması, hem Mısır'da hem de Sudan'da milliyetçi hareketlerin yükselmesine ve isyanların başlamasına zemin hazırlamıştır (Torun, 2021).

Kasım 1924'te Mısır'da, Sudan Genel Valisi Sir Lee Stack'ın suikasta uğraması sonrasında, İngiltere Sudan'daki tüm Mısır birliklerinin ve kamu görevlilerinin ülkeden çekilmesi talimatını vermiştir. Akabinde, 1925 yılında Hartum'da, Mısırlı birliklerin yerine geçmek üzere Sudanlı subayların denetiminde 4.500 kişilik bir yerel ordu kurulmuştur. Sudan, 1920'li ve 1930'lu yıllarda görece sakin bir politik atmosferde yönetilmiştir. Bu dönemde İngiltere, yükselen milliyetçilik akımına karşılık olarak dolaylı yönetim (indirect rule) ilkesini hayata geçirmiştir. İngiliz komiserlerinin gözetiminde görev yapan yerel yöneticiler aracılığıyla yürütülen bu yönetim tarzı, milliyetçilik hareketlerinin etkisini kısmen azaltmıştır.

1942 yılında bazı Sudanlı milliyetçiler tarafından bağımsızlık talepleri dile getirilmiş; ancak bu talepler, dönemin Sudan Valisi tarafından kabul görmemiştir. Bunun yerine, Sudan'daki mevcut yasal yapıda bazı reformlara gidilmesi uygun bulunmuştur. Bu bağlamda, yasama faaliyetlerini yürütecek bir meclisin oluşturulmasına karar verilmiştir. 1948 yılında yapılan meclis seçimlerinde, bağımsızlık karşıtı grupların seçimleri boykot etmesi neticesinde bağımsızlık yanlıları mecliste çoğunluğu elde

etmiştir. 1952 yılında Umma partı önde gelen liderleri ile İngiliz yetkililer arasında Sudan'ın bağımsızlığına ilişkin müzakereler gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl içinde Mısır'da Kral Faruk'un devrilmesiyle oluşan yeni siyasi atmosferde, Mısır yönetimi, Süveyş Kanalındaki İngiliz askerlerinin tahliyesi karşılığında Sudan'ın bağımsızlığının tanınmasını şart koşarak durumu yeniden şekillendirmiştir (Özbayın, 2020). Ancak Albay Muhamed Necib, bu iki meseleyi birbirinden bağımsız olarak değerlendirmiştir. Şubat 1953'te Londra ve Kahire Hükümetleri arasında imzalanan anlaşma ile Sudan'ın bağımsızlık sürecini yönetmek üzere üç yıllık bir geçiş dönemi planlanmıştır.

Afrika kıtasında günümüzde yaşanmakta olan birçok sorunun kökeninde, sömürgeci yönetimlerin miras bıraktığı sosyal, siyasal ve ekonomik düzenin etkili olduğu geniş bir akademik çevre tarafından kabul görmektedir. Bu düzenin temel yapı taşlarından biri, Avrupalı sömürge güçlerinin "ulus-devlet" modelini, Afrika'nın tarihi ve toplumsal gerçekliklerini göz ardı ederek doğrudan uygulamaya çalışmalarıdır. Oysa Sahraaltı Afrika'da sömürgecilik öncesi dönemde devlet kavramı, işleyişi ve örgütlenme biçimi, Avrupa'daki merkeziyetçi ulus-devlet modelinden belirgin biçimde farklılık göstermektedir. Afrika'da siyasal otorite, yalnızca toplumsal refah üretme işleviyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kaynakların adil dağılımını da meşruiyetinin temel dayanaklarından biri olarak görmüştür. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Sahra Altı Afrika'da tek tip bir devlet yapılanmasından söz etmek mümkün değildir; aksine, kıta genelinde coğrafi ve ekonomik koşullara bağlı olarak şekillenmiş farklı siyasal örgütlenme biçimleri varlık göstermekteydi. Bu çeşitlilik, Avrupa'nın merkezi ve tek tip siyasal modelinin aksine, siyasal çoğulculuğu ve yerel koşullara uygun yönetim biçimlerini mümkün kılan bir yapıya işaret etmektedir. Ancak 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayan sömürgeci yayılmacılıkla birlikte, bu özgün ve çok katmanlı siyasal yapılar tasfiye edilmiş; yerlerine Avrupa merkezli ulus-devlet anlayışına dayalı yapay idari düzenlemeler ikame edilmiştir (Öztürk, 2011: 124).

Darfur örneği de bu dönüşümden nasibini almıştır. Bölge, sömürge öncesi dönemde çeşitli etnik gruplar arasında paylaşılmış ve bu gruplar kendi 'Dar' (yurt) olarak adlandırılan toprakları üzerinde özerk yapılar şeklinde varlıklarını sürdürmüştür. Kuraklık ya da yağış miktarındaki azalmalar gibi çevreler faktörlere bağlı olarak, bir gruba mensup bireyler başka 'Dar' lara göç edebilmektedir.

Göçmen topluluklar, hayvanları için yeni otlaklar bulmak amacıyla yılda birkaç kez yüzlerce kilometre mesafe katetmektedir. Benzer şekilde, tarımla uğraşan gruplar da verimliliğini yitiren bölgelerden daha uygun topraklara yönelmekteydi. Bu durum bölgenin sosyo-coğrafi yapısında yüksek düzeyde bir hareketliliğe yol açmakta ve bu dinamik yapı, siyasi denetimin tesisi açısından zorluklar yaratmaktadır. Söz konusu hareketlilik ise zaman zaman düşük yoğunluklu şiddet olaylarını beraberinde getmektedir (Asal, 2013: 156).

Bölgenin Sudan'a dahil edilmesiyle birlikte, bireyler geleneksel 'Dar' yapıları çerçevesinde sahip oldukları ayrıcalıkları paylaşmak zorunda kalmışlardır. Artık herkes Sudan vatandaşı olarak kabul edilmektedir ve 'Dar' yerine ulus-devlet kimliği ön plana çıkmaktadır. Bu dönüşümü Darfur'daki krizin temel kaynaklarından biri olarak görmekte ve süreci, geleneksel 'Dar' anlayışı ile modern yurttaşlık anlayışı arasındaki bir çatışma biçiminde yorumlamaktadır. Bu bağlamda, Darfur sorunu, anayasal haklara sahip bireyler ile geleneksel topluluk temelli haklarını sürdürmek isteyenler arasında bir gerilim olarak tezahür etmektedir. Her ne kadar anayasal düzen, teorik olarak etnik gruplar arası ilişkileri düzenleyici ve şiddeti önleyici bir mekanizma olarak tasarlanmış olsa da, bu düzeni işletecek kurumsal altyapının eksikliği, geleneksel yapıların daha güvenilir ve istikrarlı olarak algılanmasına neden olmuştur. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulan kurumların işlevsellikte uzak olması, bu algıyı pekiştirmiştir (Asal, 2013: 157).

Sömürgeci yönetimlerin bir diğer kalıcı etkisi ise, etnik gruplar arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmeye yönelik yerel mekanizmaların ortadan kaldırılmasıdır. Sömürgeci idareler, Afrika'da mevcut olan geleneksel çatışma çözüm yöntemlerini geçersiz kılmış; ancak bu sistemlerin yerine işlevsel yeni kurumlar inşa edememiştir. Oysa Darfur'da tarihi olarak bölge halkı tarafından geliştirilmiş olan çeşitli sosyal ve dini yapılar (örneğin tarikatlar, Kuran kursları ve dini eğitim merkezleri), etnik gruplar arası ilişkilerde kültürel hoşgörüyü artırıcı ve uzlaştırıcı bir rol üstlenmektedir. Farklı topluluklardan gençlerin bir araya geldiği bu kurumlar, bireyler arasında kültürler arası etkileşimi teşvik etmekte ve farklılıklara saygıyı içselleştirmeyi öğretmektedir (Arpa, 2011: 119). Ayrıca, topluluklar arası tansiyonun yükseldiği dönemlerde, toplumda itibarı yüksek yaşlı ve bilge kişiler tarafından yürütülen arabuluculuk uygulamaları ('Cudiyye' mekanizması) oldukça başarılı sonuçlar vermekteydi. Ancak bu yerel

mekanizma, sömürge yönetimlerinin kendi yargı sistemlerini kabul ettirmek istemesi sebebiyle lağvedilmiş; yerine ise işlevsel ve yerel gerçekliğe uygun yeni bir yapı tesis edilmemiştir.

Bir toplumda bireyler ve gruplar arası ilişkileri düzenleyen idari ve hukuki yapıların ortadan kaldırılması, toplumsal istikrar ve gelişimeyi tehdit etmektedir. Darfur'da sömürge döneminde uygulanan İngiliz politikaları, geleneksel toplumsal dengeyi sağlayan kurumları işlevsizleştirmiş ve yerlerine yeterli kurumsal alternatifler sunamamıştır. Bu durum, bölgedeki topluluklar arası ilişkilerin, sömürgecilik öncesi döneme kıyasla daha az barışçıl ve düzenli bir karaktere bürünmesine yol açmıştır (Öztürk, 2008).

3.2.2 Güney Sudan'daki Savaşın Etkisi

1956 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanan Sudan, bu tarihten itibaren ülkeyi yöneten kuzeyli Arap elitlerin egemenliğine sahne olmuştur. Ülkenin güneyinde yaşayan Hristiyan nüfus, İngiliz sömürge döneminde uygulanan yönetme ve sosyal politikalar neticesinde, kuzeydeki Müslüman Arap topluma kıyasla görece ayrıcalıklı ve daha rahat bir hayat sürmüşlerdir. Bu durum, bağımsızlık sonrası dönemde Müslüman Arapların ağırlıkta olduğu Hartum yönetiminin idaresi altında yaşama fikrinin güneyliler tarafından kabul edilmemesine neden olmuştur. Güneyliler, bir yandan ülkenin kaynaklarından kuzeyliler kadar yararlanamadıkları gerekçesiyle, diğer yandan ise İslami yönetim anlayışını benimsememeleri sebebiyle kendi siyasi ve yönetsel yapılarını oluşturma hedefiyle çeşitli ayaklanmalar başlatmışlardır. Bu gelişmeler sonucunda Sudan, kuzey ve güney bölgeleri arasında derin bir kutuplaşmaya ve uzun süreli bir iç savaşa sürüklenmiştir (Arpa, 2013).

Güneylilerin bağımsızlık yönündeki taleplerine yanıt vermek isteyen Sudanlı yöneticiler, ülkede federal bir yönetim kurulacağını, kuzey-güney ayrımına gidilmeyeceğini ve Araplarla Afrikalıların eşit haklara sahip olacağını ifade etmişlerdir. Ancak bu söylemlerin pratiğe yansımadığı, ilerleyen yıllarda yaşanan gelişmelerle ortaya çıkmıştır (Öndül, 2015). Zira Sudan genelinde İslam dini resmi ideoloji haline getirilmiş, Arapça tek resmi dil olarak kabul edilmiştir.

Siyasal ve bürokratik yapılar büyük oranda Araplar tarafından kontrol edilmiştir.

Buna karşılık ülkenin güneyi ekonomik yatırımlardan dışlanmış, yönetime katılım imkanından mahrum bırakılmış ve kamusal hizmetler açısından ihmal edilmiştir. Bu Araplaştırma politikaları, güneyli toplulukların ayrılıkçı eğilimlerini güçlendirmiş, bağımsızlık taleplerini daha da somutlaştırmış ve buna bağlı olarak iç savaş şiddetlenmiştir. 1972 yılında Etiyopya'nın başkenti imzalanan barış anlaşması ile Güney Sudan'a sınırlı bir özerklik tanınmıştır. Ancak bu barış süreci kısa ömürlü olmuş, 1976 yılında Sadık el-Mehdi'nin gerçekleştirmeye çalıştığı ancak başarısız olan darbe girişimi sonrasında, ülkenin lideri Cafer Numeyri önceki katı yönetim anlayışına geri dönmüş ve güneye yönelik politikalarında daha otoriter bir tutum sergilemeye başlamıştır (Arpa, 2013).

Bu gelişmelerin ardından 1978 yılında güneydeki Bentiu bölgesinde petrol rezervlerinin keşfedilmesi, kuzey ve güney arasında yeni bir gerginlik alanı yaratmıştır. Petrol kaynaklarının kontrolü ve gelirlerinin paylaşımı konusunda adil bir düzenlemenin olmaması, güneydeki halkın tekrar çatışmalar yeniden başlama neden olmuş, bu da 1983 yılından itibaren çatışmaların yeniden başlamasına yol açmıştır (Tamçelik, 2014). 1983 ile 2005 yılları arasında devam eden ikinci iç savaş, Sudan tarihinde en çok can kaybının yaşandığı dönemlerden biri olmuştur. Bu süreçte en az iki milyon insan hayatını kaybetmiş, yüzbinlerce kişi yerinden edilerek ülke içinde ya da dışında mülteci durumuna düşmüştür. 9 Ocak 2005'te imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması, iç savaşın sonlandırılması adına önemli bir dönüm noktası olmuş, bu süreci takiben 9 Temmuz 2011'de Güney Sudan, Sudan'dan resmi olarak ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Matthew, 2013).

Güney Sudan meselesi ile Darfur arasında kurulan bağlantı ise, ülkenin farklı bölgelerinde yaşanan çatışmaların nasıl birbirini tetiklediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Güney Sudan'da yaşanan iç savaş devam ederken, ülkenin batısında yer alan Darfur bölgesinde de daha sınırlı ölçekli olmakla birlikte çeşitli çatışmalar yaşanmıştır. Güneydeki ayrılıkçı silahlı grupların, Darfur'da yaşayan topluluklarla kurduğu temaslar,

Darfurlu bazı grupların kendi sorunlarına çözüm bulmak için silahlı mücadeleyi bir seçenek olarak görmeye başlamalarına neden olmuştur. Özellikle ihmal edildiklerini ve Hartum hükümetinin Arapları kayırdığını düşünen Afrikalı topluluklar, 2003 yılında

isyan ederek hak ve ayrıcalık talebinde bulunmuşlardır. Darfurlu isyancıların askeri güçlerini Güney Sudan'a yöneltmeleri ve burayı harekat üssü olarak kullanmaları, bu isyanın patlak vermesinde ve yoğunlaşmasında belirleyici bir etken olmuştur.

Bu bağlamda Güney Sudan'daki iç savaş, Darfur'daki çatışmaları daha da şiddetlendiren temel dinamiklerden biri olarak değerlendirilebilir. Sudan'daki iç çatışmanın tarihini anlamak açısından bu bağlantı, farklı coğrafi bölgelerde ortaya çıkan krizlerin aslında nasıl birbiriyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır (Arslan, 2011).

3.2.3 Libya'daki Savaşın Etkisi

Darfur bölgesi, Sudan'ın batısında, Orta Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Çad, Libya, Sudan ve Mısır arasında stratejik bir nokta olarak öne çıkmaktadır. Bu bölge, sadece ticaret yolları ve göç için değil, aynı zamanda silah kaçakçılığı ve insan ticareti gibi faaliyetler için de önemli bir geçiş bölgesidir. Bu geçiş bölgesinde yer alan etnik ve sosyal gerilimler, bölgesel istikrarsızlığa yol açan bir dinamizm yaratmıştır. Özellikle Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki kriz dönemlerinde, Libya'nın kuzeyindeki silahlı grupların Çad ve Darfur üzerinden silah ve lojistik destek geçişi sağladıkları gözlemlenmiş, bu da bölgedeki çatışmaların uluslararası düzeydeki etkilerini ortaya koymuştur. Bugün, Libya iç savaşının etkileri sadece Akdeniz kıyılarıyla sınırlı değil, aynı zamanda çöl sahasına açılan güney bölgesinde de hissedilmektedir. Bu bağlamda, Tuaregler, Tebo ve Darfur milisleri gibi silahlı ve etnik gruplar, Libya'daki çatışmalara dahil olmuştur. Birleşmiş Milletler raporlarına göre, Darfurdan gelen paralı askerlerin, General Halife Hafterin liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu'nda savaştığı belgelenmiştir (Orakçı, 2020).

Darfur'daki iç dinamikler ile dış politik gelişmeler arasındaki kesişim noktalarından biri, Sudan'daki sosyo-ekonomik eşitsizliktir. Darfurlu gençler, işsizlik ve yoksulluk gibi yapısal sorunlar nedeniyle yurtdışındaki silahlı çatışmalara, özellikle paralı asker olarak katılmaktadırlar. Bu durum, bölgedeki toplumsal yapıları daha da kırılgan hale getirmiştir. Sudan Geçiş Hükümeti'nin Başkan Yardımcısı ve Hızlı Destek Kuvvetleri (eski adıyla Cengavidler) komutanı Muhamed Hamdan Daglo, mevcut hükümete karşı isyanından önce bu operasyonlarda merkezi bir rol oynamaktadır.

Hızlı Destek Kuvvetleri, sadece Sudan iç savaşında değil, aynı zamanda Libya'daki çatışmalarda da aktif bir aktör haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Sudan Komitesinin raporlarına göre, Darfur'daki silahlı gruplar, Libya'daki askeri alanda yaklaşık 1000 savaşçı ve yüzlerce araçla mücadele etmektedirler. Darfur'daki diğer gruplar, örneğin (SLATC) ve (Sudan Kurtuluş Ordusu - Abdulvahid), Hafter ile işbirliği yapmaktadır. Buna karşılık, Adalet ve Eşitlik Hareketi (JEM), Hafter'e karşıt bir tutum benimsemektedir (Tamçelik, 2014).

Bu grupların Libya'daki temel motivasyonu ideolojik değil, finansaldır. Libya'daki çatışmanın yarattığı boşluklar, bu gruplara paralı askerlik, silah ve araç kaçakçılığı, fidye için adam kaçırma gibi yasadışı ekonomik faaliyetlerde bulunma fırsatları sunmaktadır. Askeri eğitimlerden ve maaşlardan elde edilen gelir, bu motivasyonu artırmaktadır.

Libya'daki gelişmeler, Darfur'daki silahlı grupların sadece bölgesel dinamikler değil, aynı zamanda uluslararası aktörlerin müdahaleleriyle şekillenen melez bir yapı oluşturduğunu göstermektedir. Bu yapılar, Sudan iç politikasında belirleyici bir rol oynamaya çalışırken, dış müdahalelerle yönlendirilen araçlara dönüşmektedir. Özellikle Hafter'i destekleyen Darfur grupları ile Türkiye'nin Darfur'daki insani ve gelişime faaliyetleri arasında çıkan çelişkiler, dış politika ile sahada faaliyet gösteren aktörler arasındaki çıkar çatışmalarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu bağlamda, Darfur'daki çatışmalar sadece yerel nedenlerle sınırlı kalmayıp, daha karmaşık bir süreç haline gelmiştir. Bu süreç, bölgesel ittifaklar, ekonomik çıkar ağları ve dış güçlerin hesapları tarafından şekillendirilmektedir. Libya'daki güç dengelerindeki değişiklikler, Darfurlu grupların Sudan siyaseti üzerindeki etkilerini belirlemede kritik bir rol oynayacaktır (Orakçı, 2020).

3.2.4 Çad'daki Savaşın Etkisi

Sudan'ın batısında yer alan ve Darfur bölgesine komşu olan Çad, sınır komşusu olduğu Sudan'la etnik yapıyı benzerlikler taşımaktadır. Ancak, Sudan ve Çad sınırı çizilirken etnik yapının dikkate alınmaması, Afrikalı ve Arap kabilelerinin her iki tarafta da yayılmasına yol açmıştır. Örneğin Zaghava ve Masalit gibi Afrikalı ve Arap kabileleri sınırın her iki tarafında da yaşamaktadır. Bu durum, etnik grupların sınır boyunca

ayrılmasına ve bir kısmının sınırın karşı tarafına yerleşmesine neden olmuştur. Çad ile Sudan arasında zaman zaman gerilimli ilişkiler yaşanmakta olup, her iki ülkenin de hükümet karşıtı isyancılar tarafından hedef alınan grupları, çatışmaların şiddetlendiği ve yönetimler tarafından kıskaca alındığı durumlarda, karşı komşuya sığınmaktadır. Çadlı isyancılar Darfur'a, Darfurlu isyancılar ise Çad'a geçmektedirler. Bu tür geçişler, her iki ülke arasında suçlamaların artmasına yol açmakta, her iki taraf da diğer ülkenin kendi içindeki isyan hareketlerine destek verdiğini iddia etmektedir (Okur, 2009). Bu tür karşılıklı suçlamalar, ilişkilerde gerginliğe neden olmaktadır.

Sudan hükümetleri açısından, batıdaki Darfur bölgesi dışarıdan gelebilecek tehditlere açık bir alan olarak görülmekte ve bu bölgeyle ilgili güvenlik endişeleri bulunmaktadır. Aslında Nil havzası olarak değerlendirilen Darfur, coğrafi olarak Çad Gölü havzasının doğusunda yer almaktadır. Darfur'daki çoğunluk, Nil havzasında yaşayan Arap Sudanlılardan çok, Çad'ın doğusunda yaşayanlarla yakın ilişkiler kurmuş ve atalarının bu topraklarda yaşadığına inanmışlardır. Bu coğrafi yakınlık, Çad hükümetinin Darfuru topraklarına katmak için Sudan'da silahlı çatışmalara girmesine yol açmıştır. Ayrıca, Çad'ın Libya ile yaşadığı düşmanlık ve Sudan'ın Libya ile kurduğu yakın ilişkiler, Darfur'daki şiddetin artmasına sebep olmuştur. Bu süreçte, Libya'nın silahlı kuvvetlerinin Darfur'u Çad'a karşı mücadelede üs olarak kullanmasına göz yumulmuş ve bölgeye getirilen silah ve mühimmat, suç oranlarının artmasına neden olmuştur Darfur halkı, ilgisizlik ve yararlanma nedeniyle mağdur duruma düşmüştür (Doğan, 2019).

Sudan'daki yönetimler için Batı Sudan'ın güvenliği, her zaman kritik bir endişe olmuştur, Günümüzdeki sorunun sadece ihmal, kötü yönetim ve ırkçılığın sonucu olarak aniden patlak veren olaylar şeklinde yorumlanmasının doğru olmayacağını belirtmektedir. Bunun yerine, Darfur'un da içinde yer aldığı Çad havzası üzerinde 40 yılı aşkın süredir süren bir kontrol mücadelesinin etkili olduğunu ifade etmektedir. Çad Gölü havzasına ait olan Darfur, yerel halkın büyük çoğunluğunun kendilerini Nil havzasındaki Sudanlılardan değil, Çad'ın doğusundaki akrabalarından daha yakın hissetmesine neden olmuştur. Darfur'un doğusunda yer alan dağlık alanlar, bölgenin Sudan'dan doğal olarak ayrılmış olduğu izlenimini yaratmaktadır. Bu coğrafi yapı, Sudanlı yöneticilerin Darfur, ülkelerinden ayrılma potansiyeline sahip bir bölge olarak görmelerine yol açmıştır.

Çad hükümetleri, Darfur'un coğrafi ve sosyal yapısının farkında olarak bölgeyi topraklarına katmak için yıllarca silahlı çatışmalara girmiştir. Sudan yönetimi ise, bu silahlı çatışmalara karşılık olarak 1980'lerde Libya ile işbirliği yapmaya karar vermiştir. Libya ile ilişkileri geliştirerek, Çad'ın karşısında bu işbirliğinden faydalanmayı hedeflemişlerdir. Bu dönemde Libya'nın askeri kuvvetleri, Darfuru Çad'a karşı verdikleri mücadelede üs olarak kullanmışlardır. Ancak bu müdahaleler, Darfur'daki yerel grupların doğrudan dahil olmadığı bir savaşa yol açarken, bölgeye gönderilen silah ve mühimmat, şiddet ve suç oranlarının artmasına neden olmuştur (Acar, 2010).

Çad'daki iç savaş, 1965 yılından bu yana devam etmektedir ve en yoğun çatışmalar Darfur'un batısında yer alan Çad'ın doğu sınırları boyunca yaşanmaktadır. 1990'lardan itibaren, Çad'da Demokratik Değişim için Birleşik Cephe adlı grup, Çad Devlet Başkanı İdris Debbi'ye karşı isyan başlatmıştır. Çad hükümeti, Sudan'ın bu gruba destek sağladığını iddia ederek, 2005 yılında resmi olarak savaş ilan etmiştir. bazen Çad'daki iç savaşın Darfur'dan yayıldığı öne sürülse de, aslında Darfur'daki savaşın, Çad'daki savaştan doğuya doğru yayıldığı savunulmaktadır. Darfur'da savaşan milislerin çoğunun Çadlı olduğu ve bu milislerin Çad ordusunda yer aldığı iddiaları öne sürülmektedir (Öztürk, 2008).

3.2.5 Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Savaşın Etkisi

Orta Afrika Cumhuriyeti, Afrika kıtasının en kırılgan ve istikrarsız bölgelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Ülke, 2013 yılından bu yana merkezi hükümet ile çeşitli silahlı gruplar arasındaki çatışmaların merkezinde bulunmakta ve bu çatışmalar yalnızca yerel güvenlik ortamını değil, sınır ötesi bölgeleri de etkilemektedir. Özellikle Sudan'ın batısında yer alan Darfur bölgesi, Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki çatışmalardan doğrudan etkilenmiş, bölge güvenliği ve toplumsal istikrarı açısından ciddi kırılganlıklar ortaya çıkmıştır (Lederer, 2024). Bu etki, sınırların görece geçirgen olması ve silahlı grupların bu sınırları geçerek Sudan topraklarına rahatlıkla sızabilmesi nedeniyle daha da belirgin hale gelmiştir. Orta Afrika Cumhuriyeti'deki çatışmaların başlamasının ardından, Rusya merkezli özel askeri ve güvenlik şirketi Vagner, bölgedeki güvenlik ve siyasi denklemde kilit bir aktör haline gelmiştir. Resmi olarak 2018 yılında Bangui hükümetiyle yapılan anlaşmalar çerçevesinde faaliyet göstermeye başlayan Vagner, askeri eğitim ve danışmanlık sağlamakla kalmamış; aynı zamanda hükümetin muhalif silahlı gruplara

karşı doğrudan operasyonlarda yer almış ve stratejik altyapılar ile doğal kaynak alanlarının korunmasını üstlenmiştir. Altın ve elmas madenleri, bu şirketin faaliyetlerinin merkezinde yer almakta, Vagner'in ekonomik ve askeri nüfuzunu bir arada gösteren en somut alanı teşkil etmektedir. Bu durum, özel askeri şirketlerin yalnızca güvenlik boyutunda değil, aynı zamanda ekonomik ve siyasi alanlarda da devletlerin egemenlik kapasitesini nasıl etkileyebileceğine dair çarpıcı bir örnek sunmaktadır (Lederer, 2024). Vagner'in bölgedeki varlığı, merkezi hükümetin kısa vadeli askeri kapasitesini güçlendirse de uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Öncelikle, doğal kaynakların kaçakçılığı ve yasa dışı ekonomik faaliyetlerin artışı gözlemlenmiş; Vagner'in yerel silahlı gruplarla kurduğu iş birlikleri, altın ve elmas ticaretini sınır ötesi bir ağ haline getirmiştir. Bu durum, yalnızca Orta Afrika Cumhuriyeti'nin ekonomik krizini derinleştirmekle kalmamış, aynı zamanda insani durumun kötüleşmesine de yol açmıştır. Altının Sudan sınırından geçirilerek başka ülkelere kaçırılması, Darfur bölgesinde hem ekonomik hem de güvenlik açısından dolaylı ama ciddi etkiler yaratmıştır (GIGA, 2025).

Darfur, 2003 yılından bu yana süregelen çatışmaların merkezi konumunda olan bir bölge olup, etnik, ekonomik ve siyasi nedenlerin iç içe geçtiği karmaşık bir coğrafyadır. Orta Afrika Cumhuriyeti'deki gelişmeler, Darfur'un güvenlik ortamını daha kırılgan hale getirmiştir. Silahlı grupların sınırları geçerek Sudan topraklarına sızması, bölgedeki çatışma dinamiklerini karmaşıklaştırmıştır. Uluslararası raporlar, Darfur'daki bazı silahlı grupların Vagner mensuplarıyla resmi olmayan ilişkiler kurduğunu ve altın kaçakçılığı süreçlerine katıldığını göstermektedir. Bu ilişkiler, silah geçiş yollarını da güçlendirmiştir; bu bağlamda, Kuzey Darfur Eyaleti'nde Hızlı Destek Kuvvetleri'nin kontrolü altında bulunan Jabal Amer Madeni, stratejik bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Jabal Amer Madeni, Darfur'un kuzeyinde yer alan ve zengin altın rezervlerine sahip bir bölge olup, uzun yıllardır yerel silahlı gruplar ve güvenlik güçleri arasında ekonomik ve askeri kontrol mücadelesine sahne olmaktadır. Madenden çıkarılan altın, sadece Sudan içindeki çatışma aktörleri arasında değil, aynı zamanda sınır ötesi kaçakçılık ağları üzerinden Afrika dışına taşınmaktadır. Bu süreç, Darfur'daki çatışmaların sürekliliğini besleyen ekonomik bir faktör olarak işlev görmektedir. Jabal Amer'in kontrolü, silahlı gruplar açısından stratejik bir avantaj sağlamakta ve bölgedeki güç dengelerini doğrudan etkilemektedir.

Vagner'in Orta Afrika'daki varlığı, özel askeri şirketlerin kırılgan devlet yapıları üzerindeki etkisini net biçimde ortaya koymaktadır. Bu aktörler, yalnızca askeri destek sağlamakla kalmayıp, yasa dışı ekonomik ağları da yöneterek bölgesel istikrarı tehdit etmektedir. Ulusal ve uluslararası denetim mekanizmalarının yetersizliği, bu yapıların güçlenmesine ve doğal kaynakların yasa dışı yollarla Afrika dışına çıkarılmasına zemin hazırlamaktadır. Çok sayıda rapora göre, Vagner aracılığıyla Orta Afrika'ya getirilen silahların bir kısmı Darfur'daki silahlı grupların eline geçmiş; bu durum, çatışmaların süresini uzatmış ve şiddetini artırmıştır (CNN, 2023).

Darfur ve Orta Afrika Cumhuriyeti örnekleri, özel askeri şirketlerin ve sınır ötesi silahlı grupların etkileşiminin bölgesel istikrarı nasıl tehdit ettiğini göstermektedir. Bu aktörler, kırılgan devlet yapılarının güvenlik ve ekonomik zafiyetlerinden faydalanarak kendi çıkarlarını pekiştirmekte ve yasa dışı ekonomik faaliyetleri genişletmektedir. Söz konusu süreç, hem devletin güvenlik kapasitesini sınırlamakta hem de bölgesel çatışmaları daha karmaşık hale getirmektedir. Darfur'un güvenlik durumu, yalnızca Orta Afrika Cumhuriyeti'deki silahlı çatışmalardan değil, aynı zamanda sınır ötesi ticaret ve silah akışının yarattığı dolaylı baskılardan da etkilenmektedir. Jabal Amer Madeni gibi stratejik doğal kaynak bölgeleri, çatışma ekonomisinin merkezinde yer almakta ve bölgedeki silahlı grupların ekonomik motivasyonlarını beslemektedir. Bu bağlamda, özel askeri şirketlerin müdahaleleri ve sınır ötesi ekonomik ağların etkisi, Darfur'daki çatışmaların sürekliliğini açıklayan temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan çatışmalar ve Vagner'in müdahaleleri, yalnızca Orta Afrika Cumhuriyeti'nin güvenlik ve ekonomik yapısını değil, Darfur'un kırılgan güvenlik ortamını da doğrudan etkilemiştir. Sınır ötesi silah ve altın akışları, silahlı grupların kapasitesini artırmış, çatışmaların süresini uzatmış ve şiddetini derinleştirmiştir. Darfur ve Orta Afrika Cumhuriyeti örnekleri, Afrika'daki çatışma ekonomileri, özel askeri şirketlerin rolü ve sınır ötesi etkileşimlerin bölgesel güvenlik üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli birer vakadır. Bu durum, yalnızca yerel veya ulusal çözümlerle değil, bölgesel iş birliği ve uluslararası denetim mekanizmalarının güçlendirilmesiyle ele alınması gereken karmaşık bir güvenlik ve ekonomik sorunu ortaya koymaktadır. Metni bilimsel olarak Arapçaya çevirin (CNN, 2023).

3.3 SÖMÜRGECİLİK DÖNEMİNİN İZLERİ

19.yüzyıldan itibaren Afrika kıtası, Avrupa merkezli sömürgeci yayılmanın hedefi haline gelmiş; bu süreç kıtanın siyasal, ekonomik ve toplumsal yapılarında derin tahribatlara yol açmıştır. Kıta üzerindeki kontrol mücadelesi, yalnızca toprak edinimi ve kaynak sömürüsüne değil, aynı zamanda kültürel asimilasyona, yönetsel yeniden yapılanmaya ve toplumsal dokunun parçalanmasına neden olmuştur. Sudan'ın batısında yer alan Darfur bölgesi de bu kapsamda, sömürgecilik döneminde yaşanan yapısal dönüşümlerin ve kırılmaların belirgin olarak hissedildiği bir alan olmuştur.

Darfur, sömürge öncesi dönemde kendi içinde görece istikrarlı ve yerel yapılarla örgütlenmiş bir bölge olarak öne çıkmaktaydı. Ancak İngiliz-Mısır himayesi altına girilmesinden itibaren, özellikle 1916 yılında Darfur Sultanlığı'nın ilga edilmesiyle birlikte, bölgenin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı ciddi şekilde dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm, yalnızca dönemin koşullarına değil, günümüz Darfur çatışmalarının tarihsel köklerine de ışık tutmaktadır.

Sömürge yönetimleri, yerli halkların kendi kaynakları üzerindeki denetimini ortadan kaldırmış ve doğal kaynakların işletimini merkez ülkelerin çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlemiştir. Tarım ve hayvancılıkla geçinen Darfur gibi bölgelerde, bu müdahaleler geleneksel üretim biçimlerini altüst etmiş, geçim kaynaklarını daraltmış ve bölgesel yoksulluğu derinleştirmiştir. Özellikle doğal kaynaklara erişim konusunda yaşanan dışlanma, bölge halkında kronikleşen bir dışlanmışlık hissine ve toplumsal huzursuzluğa neden olmuştur. Bu durum, yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda siyasal ve sosyal yapıda da dengesizlikleri tetiklemiştir (Öztürk, 2008: 134).

Bir diğer önemli unsur, sömürge döneminde çizilen keyfi ulusal sınırların yol açtığı kimlik krizidir. Avrupalı güçler, Afrika'daki sınırları çizerken etnik, kültürel ve tarihsel bağları büyük ölçüde göz ardı etmişlerdir. Sudan özelinde, bu durum özellikle Darfur bölgesinde belirginleşmiştir. Tarihsel olarak bir arada yaşayan veya doğal sınırlarla ayrılmış topluluklar, yeni sınırlar nedeniyle bir anda aynı siyasi çatı altında yaşamaya zorlanmış ya da yaşam alanlarından koparılmıştır. İngiliz yönetiminin Darfur'da uyguladığı bu yeni idari bölgeleme sistemi, etnik gruplar arasındaki ilişkileri bozmuş ve uzun vadede çatışma dinamiklerinin temelini atmıştır.

Darfur'da "dar" adı verilen yerel idari birimlerin, hem coğrafi hem de etnik olarak görece homojen yapılar olması, bölge halkına siyasi ve sosyal bir denge sağlamaktaydı. Bu yapı, halkın kendi içinde anlaşmazlıkları çözebilmesine olanak tanıyan mekanizmalarla desteklenmekteydi. Ancak İngiliz yönetimi bu yerel birimleri dağıtarak merkeziyetçi bir yapıyı dayatmış, böylece yerel özerkliği ve katılımcılığı ortadan kaldırmıştır. Yerel liderlik sistemlerinin yerine getirilen bürokratik mekanizmalar, halk nezdinde meşruiyet sorunu yaşamış ve yönetimle toplum arasındaki bağları zayıflatmıştır. Bu durum, toplumsal kimliklerin kırılmasına, yönetime olan güvenin sarsılmasına ve merkezi yapıya karşı direnişin zamanla ideolojik bir nitelik kazanmasına neden olmuştur(Dalar, 2013: 1).

İngilizlerin uyguladığı "Kabile Yönetimi" sistemi de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Yerinden yönetim ilkesine dayandığı iddia edilen bu yapı, gerçekte kabileleri belirli coğrafi alanlara sıkıştırarak onları kendi aralarında izole etmiş, aralarındaki işbirliği ve sosyal bütünleşmeyi zayıflatmıştır. Toplumsal etkileşimin sınırlanması, kabileler arası geçişin ve sosyal mobilitenin önünü tıkamış; dışlayıcılığı ve güvensizliği beslemiştir. Bu politikaların sonucu olarak, kabile kimliği yalnızca kültürel değil, aynı zamanda siyasi bir aidiyet alanı haline gelmiştir.

Sömürge yönetiminin etnik temelli ayrımcılığı yalnızca idari yapılarla sınırlı kalmamış; eğitim ve kamu yönetimi alanlarında da belirgin şekilde hissedilmiştir. İngiliz yönetimi, eğitim olanaklarını büyük ölçüde kuzeyli, Arap kökenli gruplara tanımış; bu grupları kamu bürokrasisinin kilit pozisyonlarına yerleştirmiştir. Darfur gibi çevre bölgelerde yaşayan, genellikle siyahi ve Arap olmayan topluluklar ise bu olanaklardan mahrum bırakılmış, siyasal temsil süreçlerinden dışlanmıştır. Bu durum, bölge halkının devlet mekanizmasına olan bağlılığını zayıflatmış, adaletsizlik ve dışlanma duygusunu pekiştirmiştir. Böylece eğitim ve temsil gibi temel hakların etnik temelde dağıtılması, ayrımcılığa karşı gelişen siyasal bilincin temel yapı taşlarını oluşturmuştur (Dalar,2013: 6).

Geleneksel uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının işlevsizleştirilmesi de sömürge döneminin bir diğer önemli etkisidir. Sömürge öncesi Darfur'da, toplumsal uyuşmazlıklar genellikle "Cudiyye" adı verilen geleneksel arabuluculuk yöntemleriyle çözüme kavuşturulmaktaydı. Bu yöntem, bölgenin kanaat önderlerinin hakemliğinde barışçıl

çözüm yollarını teşvik etmekteydi. Ancak sömürge idaresi, bu mekanizmaları marjinalleştirerek yerine kendi hukuk sistemini kurmaya çalışmış; ancak bu sistem yerel halk tarafından benimsenmemiştir. Bu gelişme, yalnızca hukuki bir dönüşüm değil, aynı zamanda toplumsal güvenin ve barış kültürünün de tahribatı anlamına gelmiştir. Halkın kendi sorunlarını çözme kapasitesinin ortadan kalkması, sosyal yapının kırılganlaşmasına neden olmuş ve çatışma risklerini artırmıştır.

Tüm bu müdahalelerin ortak sonucu, sosyal dokunun çözülmesi ve "öteki" kavramının toplumsal ilişkilerde belirleyici hale gelmesidir. Sömürge yönetimi, farklı etnik ve kabilesel kimlikleri ayrıştırıcı politikalarla tanımlamış, bu kimlikleri siyasi araçlara dönüştürmüştür. Bu durum, karşılıklı güvenin yerini güvensizliğe, hoşgörünün yerini dışlamaya bırakmıştır. Kaynak paylaşımı, toprak mülkiyeti ve siyasal temsil gibi konularda yaşanan gerilimlerin temelinde, bu ayrımcı politikaların bıraktığı miras yatmaktadır. Nitekim sömürgecilik sonrası dönemde kurulan devletin de bu yapısal mirası sürdürmesi, Darfur gibi bölgelerdeki krizlerin devamlılığını sağlamıştır (Öğdür, 2010: 28).

Darfur'daki savaş ve toplumsal krizlerin anlaşılması, yalnızca güncel siyasi ya da ekonomik bağlamda değil, aynı zamanda sömürgecilik döneminde atılan temeller üzerinden değerlendirilmelidir. Sömürgecilik, yalnızca bir dönemsel işgal süreci değil; aynı zamanda günümüze kadar uzanan yapısal eşitsizliklerin ve kimliksel ayrımların başlangıç noktasıdır. Bu nedenle Darfur'da kalıcı bir barış ve toplumsal istikrar sağlanmak isteniyorsa, yalnızca modern çözümler değil; aynı zamanda tarihsel adaletsizliklerin telafisini hedefleyen bütüncül yaklaşımlar benimsenmelidir. Sömürge döneminde bozulan toplumsal yapıların onarılması, barışın sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmezdir (Doğan, 2019).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN TOPLUMSAL ETKİLERİ

Bu bölümde, Darfur'daki savaşın yerel halk üzerindeki sosyal etkisini değerlendirecektir. Yerinden edilme, sığınma ve eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar gibi sorunları ele alacaktır. Ayrıca, Darfur'daki savaşın gençler, kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkisini ve savaşın bölgenin toplumsal yapısını nasıl etkilediğini inceleyecektir. Bu bölümde ayrıca toplumsal toparlanma ve savaş sonrası barış sürecine ilişkin değerlendirmeler de yer alacaktır.

Son yıllarda Sudan genelinde, özellikle de Darfur bölgesinde yaşanan savaşlar ve silahlı çatışmalar, ülke üzerinde yıkıcı etkiler bırakmıştır. Bu süreç, ekonomik, eğitimsel, toplumsal ve siyasal altyapının ciddi biçimde tahrip olmasına yol açmış; aynı zamanda geniş çaplı nüfus hareketlerine, kitlesel yerinden edilmelere ve yaygın insani acılara neden olmuştur (Akgün, 2010: 17).

Darfur'daki Afrikalı kökenli birçok etnik grup, Arap unsurlara karşı belirgin bir gerilim ve hoşnutsuzluk içinde olup, bu grupları genellikle Hartum'daki merkezi hükümetin temsilcisi olarak görmektedir. Günümüzde de, söz konusu Afrika kökenli toplulukların topraklarına yönelik zorla el koyma uygulamaları devam etmektedir. Bu halklar, yaşadıkları bölgelerden zorla çıkarılmakta; yerlerine ise Arap aşiretlerinden bireyler ile Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Nijer gibi komşu ülkelerden getirilen Cancavid milisleri yerleştirilmektedir (Akgün, 2010: 18).

Bu uygulamalar, bölgede demografik yapıyı sistemli biçimde dönüştürmeyi amaçlayan planlı bir politikanın varlığına işaret etmektedir. Nüfusun bu şekilde yeniden dağıtılması, siyasal ve güvenlik odaklı hedeflere hizmet etmekte olup, Darfur'un toplumsal dokusu ile yerel kültürel kimliğini ciddi biçimde tehdit etmektedir.
Sudan, onlarca yıl süren şiddetli bir çatışma dönemine tanıklık etmiş ve bu çatışma hem Sudan toplumunda hem de Darfur'da derin izler bırakmıştır. 1983'te başlayan iç savaş, Sudan tarihindeki en kanlı çatışmalardan biri olarak kayıtlara geçmiştir.

Bu savaş, özellikle Darfur gibi yoksul, istikrarsız ve ihmal edilen bölgelerde insan hakları ihlallerini görmezden gelen merkezi hükümetin politikaları ile karakterize edilmiştir. 2000'li yılların başında Darfur'da, silahlı isyancı gruplar ile Sudan hükümeti arasında şiddetli bir çatışma patlak vermiştir. Bu çatışmalar sonucunda birçok insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca Darfurlu ise yerinden edilmiştir. Şehirler ve köyler büyük ölçüde yok olmuştur (Orallı, 2023: 1446).

Darfur toplumu, bu çatışmalardan büyük sosyal zarar görmüştür. Yaşam standartları, ekonomik faaliyetler ve eğitim düzeyi ciddi biçimde gerilemiştir. İşsizlik ve yoksulluk oranları yükselmiş, sağlık, eğitim ve temel insani hizmetler ciddi şekilde etkilenmiştir.1960'lardan bu yana bölgeyi etkisi altına alan kuraklık ve çölleşme, çevresel dönüşümlere neden olmuş, otlakların ve su kaynaklarının azalmasına yol açmıştır. Tarımsal üretim olanaklarının gerilemesi, Darfur'daki ekonomik zorlukları daha da derinleştirmiş ve bölgedeki sosyal gerilimleri artırmıştır (Akasha, 2014: 8).

2003 yılında başlayan savaş, Darfur halkı üzerinde hem siyasi hem de sosyal düzeyde büyük etkiler bırakmıştır. Şiddet, kitlesel yerinden edilme ve insani krizlerle tanımlanan bu çatışma, binlerce kişinin ölümüne ve milyonlarca kişinin göç etmesine neden olmuştur (Akasha, 2014: 10). Sosyal açıdan, bu çatışmalar yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Çok sayıda insan evini terk etmek zorunda kalmış, ülke içinde başka bölgelere veya mülteci kamplarına sığınmıştır. Aile yapıları bozulmuş, topluluklar parçalanmış, bireyler evlerini, geçim kaynaklarını ve sahip oldukları her şeyi kaybetmiştir. Sağlık ve refah üzerinde de ciddi olumsuz etkiler yaşanmış, yaygın yetersiz beslenme, hastalıklar ve cinsel şiddet bildirilmiştir.

Uzun vadede, savaşın etkilerinin Darfur'da süreceği öngörülmektedir. Çatışmalar toplum içinde derin ayrılıklar ve güvensizlik yaratmış; güven inşası ve toplumsal uzlaşma, uzun ve zorlu bir sürece dönüşmüştür. Yerinden edilen milyonlarca kişinin yaşadığı travmalar ve yeniden yerleşme zorlukları da kalıcı sorunlar yaratmıştır. Bölge ekonomisi büyük zarar görmüş; pek çok iş kolu ve sanayi ya durma noktasına gelmiş ya da tamamen yok olmuştur (Al-Manjiyah, 2021: 1).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) verilerine göre, Darfur'daki çatışmaların başlamasından yaklaşık yirmi yıl sonra dahi silahlı saldırılar, insan hakları ihlalleri ve kitlesel yerinden edilmeler nedeniyle yaklaşık 1,6 milyon insan hal evlerine dönememektedir; zira bu bölgelerde güvenlik sağlanamamaktadır. Çoğu insan uzun yıllardır mülteci kamplarında yaşamını sürdürmekte; gıda, içme suyu ve ilaç ihtiyaçlarını insani yardım kuruluşlarından karşılamaktadır. Devam eden savaş, şiddet ve kalıcı barışın tesis edilememesi, yerinden edilmiş insanların evlerine dönüşünü imkansız kılmaktadır.

UNHCR'nin raporlarına göre, komşu ülke Çad halen yaklaşık 25.000 Sudanlı mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bu mültecilerin büyük bir kısmı Darfur bölgesinden gelmiştir. Çad'ın doğu ve güney bölgelerinde 17 mülteci kampı bulunmakta olup, bu kamplarda çoğunlukla Darfurlu Afrikalı kabileler barınmaktadır. Çad, yalnızca Sudanlılara değil, aynı zamanda çevre ülkelerdeki savaş, şiddet ve ekonomik çöküşten kaçan pek çok mülteciye kapsamlı insani yardım sağlamıştır.

İstatistikler, savaşın ve şiddetin başlamasından bu yana bölge nüfusunun önemli ölçüde azaldığını göstermektedir. Bazı mülteciler kamplardan ayrılarak başka ülkelere göç etmiş, bazıları ise daha iyi bir yaşam umuduyla uzak diyarlara yönelmiştir. Bunun yanında, çok sayıda kişi hayatını kaybetmiş veya kaybolmuştur. İç göçmenlerin sayısında da düşüş gözlemlenmektedir; zira kamplar güvensiz hale gelmiştir. Bir kısım kişi ise komşu ülkelere sığınarak mülteci statüsü kazanmış, gıda güvenliği ve daha iyi bir gelecek arayışıyla farklı bölgelere yönelmiştir. Bütün bu süreçler, ölüm, göç ve kayıp vakalarının artışına neden olmuştur (UNHCR, 2020).

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM) internet sitesine göre, Darfur'daki durum, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından mahkemeye sevk edilen ilk vaka olmasının yanı sıra, Roma Statüsü'ne taraf olmayan bir ülkede yürütülen ilk UCM soruşturmasıdır. Ayrıca, bu dava UCM'nin soykırım suçlamalarını ele aldığı ilk soruşturma niteliğini taşımaktadır (Totten, 2008: 1069). Sudan'ın eski cumhurbaşkanı Ömer El Beşir, görevdeyken hakkında UCM tarafından tutuklama emri çıkarılan ilk devlet başkanı olmuş ve soykırımla suçlanan ilk kişidir. Ancak kendisi hakkında çıkarılan iki ayrı tutuklama emri halen uygulanmamış ve Beşir mahkemenin yargı yetkisi altına

alınamamıştır. UCM'nin temel misyonu, uluslararası düzeyde adaletin sağlanmasıdır. Devlet aktörleri veya bireyler tarafından işlenen insanlığa karşı suçlar, savaş suçları veya soykırım gibi fiiller karşısında, mahkemenin uluslararası toplumla iş birliği içinde hareket ederek adaleti tesis etmesi ve insan haklarını koruması büyük önem taşımaktadır (Totten, 2008: 1070). Ancak, soruşturmanın başlatılmasından bu yana bazı sanıklar hakkında kararlar verilmiş olsa da, Sudan hükümetinin UCM ile iş birliği yapmaması nedeniyle adaletin tam anlamıyla sağlanması mümkün olmamıştır. Darfur'da suç işleyen pek çok kişi halen yargı dışında kalmaya devam etmekte; özellikle Ömer El Beşir bu durumun başlıca örneğini teşkil etmektedir. Bununla birlikte, Sudan'ın karmaşık ekonomik, siyasi ve güvenlik koşulları ile UCM'nin karşı karşıya kaldığı yapısal zorluklar, bu krizde adaletin gerçekleşmesini engelleyen başlıca faktörler olmuştur. Bu nedenle, Darfur'daki mağdurlar için adaletin sağlanabilmesi adına uluslararası toplumun daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir (Elshareif, 2023: 3).

Siyasi açıdan bakıldığında ise, savaşın Sudan üzerinde derin etkiler bıraktığı görülmektedir. Sudan hükümeti, Darfur'daki şiddetin önemli bir bölümünden sorumlu tutulan Cancavid milislerini desteklemekle suçlanmış, bu durum uluslararası kınamalara ve Sudan'a yönelik yaptırımlara yol açmıştır. Ayrıca, çatışmalar Sudan'ın komşu ülkeleriyle ilişkilerini de germiş, sınır ötesi isyancı gruplara destek iddialarını gündeme taşımıştır (Elshareif, 2023: 58).

4.1 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN GENÇLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Darfur'da yaşanan savaş, toplumun tüm kesimlerini etkilediği gibi, gençler bu süreçten en fazla zarar gören gruplardan biri olmuştur. Gençler çoğu zaman çatışmaların doğrudan ya da dolaylı şekilde "yakıtı" haline gelmiş; ya doğrudan silahlı çatışmalara katılmış ya da eğitim ve sosyal yaşamlarının kesintiye uğraması nedeniyle zor koşullar altında hayati kararlar almak zorunda kalmışlardır. Savaş, birçok gencin eğitim hakkından mahrum kalmasına yol açmıştır. Pek çok genç, zorla ya da maddi ihtiyaçlar veya ideolojik motivasyonlar nedeniyle okulu bırakıp çatışmalara katılmıştır. Diğer bir kısmı ise zorunlu askerlikten ya da çatışan grupların siyasi ve askeri baskısından kaçmak için iç veya dış göçe yönelmiştir. Çatışmalara katılmayı reddeden gençler ise toplumda dışlanma ve damgalanma ile karşı karşıya kalmış; korkaklık veya ihanetle

suçlanmışlardır. Bu gençler, işsizlik, boşluk ve yönsüzlük gibi olumsuz koşullarla karşı karşıya kalmış; bu da geniş bir genç kitlede umutsuzluk ve gelecek kaygısının artmasına neden olmuştur (Shogar, 2013: 142).

Eğitimden mahrum kalma, okur-yazarlık oranının düşmesine ve gençlerin yasa dışı faaliyetlere örneğin organize suça ya da milis gruplarına katılmalarına zemin hazırlamıştır. Birçoğu silahlı gruplar ya da resmi makamlar tarafından ağır ihlallere maruz kalmış ve bu durum gençlerin psikolojik ve toplumsal açıdan daha fazla yıpranmasına neden olmuştur. Yerinden edilen ya da mülteci konumuna düşen gençler ise, sığındıkları bölgelerde ağır ekonomik şartlar, sosyal uyum problemleri, ayrımcılık ve aidiyet duygusunun kaybı gibi çok katmanlı zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu da gençlerin sosyal ve ekonomik kırılganlığını daha da derinleştirmiştir (Adam, 2003: 139).

Darfur'un bazı bölgelerinde çatışmaların hala devam etmesi, gençlerin geleceğini belirsiz ve olumsuz senaryolara açık hale getirmiştir. Bu durum, barışa, istikrara ve gelişimeye dair umutları giderek zayıflatmaktadır. On yıllardır Darfur bölgesi, kabile çatışmaları ve silahlı mücadelelerin etkisinde kalmıştır. Ekonomik çöküş ve devlet kurumlarının zayıflığı bu çatışmaların etkisini artırmış, özellikle de merkezi yönetimin etkisini kaybetmesiyle birlikte sosyal istikrar bozulmuş, şiddet, iç göç ve dış göç artmış, kabile savaşları nedeniyle toplumsal doku parçalanmış neredeyse imkansız hale gelmiştir. Bu durum, özellikle eğitim sisteminin yönetilememesiyle ilişkilidir. Devletin Darfur'u marjinalleştirmesi, bölge halkını eğitim ve gelişime fırsatlarından mahrum bırakmış; bu da yoksulluğu derinleştirmiş ve cehaleti yaygınlaştırmıştır. 1994 yılına ait veriler, Darfur'daki nüfusun %91'inin geçimini yağmura bağlı tarım ve göçebe hayvancılıkla sağladığını göstermektedir. Bu, ekonomik yaşamın istikrarsız ve gelişime programlarından bağımsız olduğunu ortaya koymaktadır (Christian, 2013: 144).

Eğitim olanaklarının yetersizliği nedeniyle birçok genç, isyancı hareketlere ya da silahlı kabile milislerine katılmıştır. Devletin zayıf kontrolü ve kaçakçılık ağlarının yaygınlığı, silaha ulaşımı kolaylaştırmış, bu da gençlerin silahlı gruplara yönelmesini artırmıştır. Bu katılım, gençler için doğrudan güç ve nüfuz elde etmenin bir yolu olarak görülmüş, böylece eğitimden vazgeçip silahlı çatışmalara yönelmeleri teşvik edilmiştir.

Resmi verilere göre, 2014 yılında Darfur'da eğitim sisteminden ayrılan öğrenci oranı %10 ila %15 arasında değişmektedir. Ayrıca, 14–24 yaş arası gençlerin %14 ila %19'u Kuzey ve Batı Darfur'da ortaöğretim dışında kalmıştır. Güney Darfur'daki Kereyda bölgesinde, aynı yaş grubundaki kız çocuklarının %91'i resmi eğitimin dışında yer almaktadır. Bu, cinsiyet temelli eğitim eşitsizliğinin ve toplumsal kırılganlığın derinliğini gözler önüne sermektedir (Adam, 2003: 141). 1994 yılı nüfus sayımı verilerine göre, Darfur'daki gençlerin yaklaşık %11'i eğitim hakkından tamamen ya da kısmen mahrum kalmıştır. Bu gençler iki ana gruba ayrılabilir:

İlk grup, neredeyse hiç eğitim almamış ve çoğunlukla kırsal veya göçebe toplumlarda yaşayan gençlerden oluşmaktadır. Bu marjinalleşmenin temel nedenleri arasında devletin yokluğu, kabile çatışmaları, yoksulluk ve geleneksel liderlik yapılarının etnik ya da kabilesel sadakatlere dayalı yapısı yer almaktadır.

İkinci grup**,** ortaöğretim veya yükseköğretim almış ve şehir merkezlerinde ya da çevresinde yaşayan gençlerden oluşmaktadır. Ancak, bu gençlerin kamusal yaşama katılımları sınırlı kalmıştır. Siyasi temsilde etkili bir yer edinmeleri engellenmiş ve kabileci elitler tarafından dışlanmışlardır. Saha verileri, bu gençlerin genellikle siyasi olarak dışlandığını ve sadece seçim süreçlerinde veya kabile çatışmalarında araçsallaştırıldığını göstermektedir (Adam, 2003: 152).

Bu durum, gençlerin potansiyelinin şiddet, silahlı milisler ve diğer olumsuz faaliyetlerde kullanılmasına yol açmış; bu da hayal kırıklığını ve aşırılık eğilimlerini artırmıştır. Bazı gençler, kabilelerinin bağımsızlığı yönünde taleplerde bulunmuş veya etnik temelli siyasi projelere katılmışlardır. İstatistikler, 14–24 yaş grubundaki gençlerin büyük kısmının kentsel gelişime süreçlerinin dışında yaşadığını göstermektedir. Bu gençlerin %41'i geleneksel yaşam biçimlerine (örneğin yağmura bağlı tarım ve göçebe hayvancılık) bağımlı durumdadır. Bu faaliyetler ise gelişime olmaksızın gençlere ekonomik bir gelecek sunamamaktadır (Adam, 2003: 153).

Eğitim almış gençler bile karmaşık bir sosyal ve siyasi yapı içinde kendilerini dışlanmış hissetmektedirler. Eğitim yoluyla sosyal yükselme veya siyasi katılım sağlanması gerekirken, mevcut iktidar bu gençleri marjinalleştirmiş ve kamusal hayatta aktif rol almalarını engellemiştir. Bu gençler genellikle potansiyel tehdit olarak görülmüş,

özellikle eğitimli veya kırsal kesimlerden gelenler daha fazla dışlanmıştır. Eşitlik ve adalet talepleri ise çoğu zaman ırkçılık ya da aşırıcılık suçlamalarıyla bastırılmıştır (Nizila, 2011: 11).

Bu koşullar, gençlerin yalnızca mağdur değil, aynı zamanda bazı durumlarda çatışmalarda lider konuma gelmesine de neden olmuştur. Birçok saha raporu, özellikle yoksul ailelerden gelen gençlerin zorla silah altına alındığını ya da geleceğe dair umutlarını yitirdikleri için silahlı gruplara katıldıklarını belgelemektedir.

Çoğu genç hala mülteci kamplarında yaşamaktadır. Bu kamplarda eğitim, iş veya mesleki gelişim fırsatları bulunmamaktadır. Gençler istismara veya şiddete maruz kalabilmekte, insani yardım kuruluşlarının desteği ise çoğu zaman bu gençleri marjinallikten kurtarmaya yetmemektedir. Aksine, bazı siyasi ya da silahlı hareketler bu gençleri umutsuzluklarını kullanarak kendi saflarına çekmektedir.

Bu durum, birçok Darfurlu gencin yasa dışı göçü bir çözüm olarak görmesine neden olmuştur. Libya, Mısır ve Güney Sudan gibi komşu ülkelere ya da Sahra Çölü üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bir kısmı ise Sudan içinde ya da dışında silahlı gruplara katılmakta veya güvencesiz ve tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Gençlerin bir kısmı, eğitim ya da yasal çalışma gibi meşru yollarla yaşamlarını iyileştirme umutlarını kaybetmiş ve sınır ötesi kaçakçılık ağlarına yönelmişlerdir. Onlara göre bu yollar, adalet ve onurun olmadığı bir gerçeklikten kaçışın "zorunlu çıkış kapıları"dır.

Bazı saha raporlarına göre, Darfur kökenli Sudanlı gençlerin büyük bir kısmı bugün mülteci kamplarında yaşamaktadır ve çoğu Avustralya'ya ulaşmak için Endonezya üzerinden yasa dışı yollarla göç etmeyi düşünmektedir. Bu gençlerin %91'inin yaşları 21 ila 49 arasında değişmektedir. Başkent Hartum'da insan kaçakçılığı şebekeleri, gençlerin bu hayallerini suistimal ederek sahte vize ve biletler satmaktadır (Abu Zualja, 2014).

Sudan'daki diplomatik kaynaklar da bu durumu doğrulamış; Endonezya'da yakalanan ve Avustralya'ya kaçmaya çalışan Sudan vatandaşlarının durumunu belgeleyen raporlar yayımlanmıştır. Bu göç dalgası, özellikle sosyal ve siyasi dışlanma nedeniyle umutsuzluğa kapılan gençler arasında yaygındır.

Bu dışlanma duygusu, bazı gençlerin silahlı muhalif hareketlere katılmasına neden olmuştur. Bu gençler, merkezi iktidarı devirmeyi ya da siyasi-sosyal reformlar gerçekleştirmeyi hedeflemişlerdir. Ancak bu tür çabalar çoğu zaman hem bireyler hem de topluluklar için ağır bedeller doğurmuş; birçok kişi yakınlarını kaybetmiş ya da baskıya ve işkenceye maruz kalmıştır.

Ayrıca, eğitim ve istihdam olanaklarının yetersizliği, gençleri siyasi ve askeri sömürüye açık hale getirmiştir. Bazıları silahlı milislere ya da siyasi hareketlere katılmış, diğerleri ise Libya, Körfez ülkeleri ya da Avrupa'ya göç etmek zorunda kalmıştır (Mustafa, 2011: 112).

Darfur'daki şiddet kültürü ve silahlı çatışmaların yaygınlaşması, bazı gençleri aşırı uçlara sürüklemiş, bazılarını ise kabile ya da siyasi temelli silahlı gruplara yöneltmiştir. Diğer bir kısmı ise yasa dışı yollarla göç etmeye çalışırken sömürüye ve istismara uğramıştır. 2012 tarihli bir rapor, Darfur'daki kaos ortamının yalnızca güvenlik açısından değil, toplumsal değerler açısından da ciddi zararlar verdiğini; gençlerin artık ahlaki referanslarını yitirdiğini ve geleneksel normlardan uzaklaştığını ortaya koymaktadır. Çatışmaların sürdüğü bölgelerde kalan Darfurlu gençler, belirsiz bir değerler sistemi içinde yaşamaktadır. Bu durum, psikolojik ve toplumsal istikrarı tehdit etmekte ve gençleri daha fazla dışlanma ve radikalleşmeye itmektedir (Ali, 2014:45).

4.2 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Çatışma bölgelerinde yerinden edilen kadınların sayısına dair kesin verilere ulaşmak oldukça zordur. Bunun başlıca nedenleri arasında, devam eden ya da yeniden alevlenen çatışmalar nedeniyle güvenlik koşullarının saha araştırmalarını engellemesi ya da yaşanan ihlallerin gizlenmesi veya öneminin kasıtlı olarak azaltılması gibi uygulamalar yer almaktadır. Mevcut raporlar her ne kadar doğruluk açısından farklılık gösterse de, istatistikler kadınlar ve kız çocuklarının yerinden edilen nüfusun yarısından fazlasını oluşturduğunu ortaya koymakta, bu da Darfur bölgesindeki silahlı çatışmalardan kadınların ne denli etkilendiğine dair çarpıcı bir gösterge sunmaktadır (Brookings Institution, 2014).

Norveç Mülteci Konseyi tarafından 26 Kasım 2023 tarihine kadar yapılan bir değerlendirmeye göre, Sudan'da ülke içinde yerinden edilmiş kişi sayısı yaklaşık 11 milyon 359 bin (11.359.000) olarak tespit edilmiştir. Bu kişilerin yaklaşık %55'ini kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca, bu nüfusun yaklaşık %29'unun 18 yaş altı çocuklardan meydana geldiği tahmin edilmektedir.

Darfur bölgesinde süregelen savaş, silahlı çatışmaların ortasında kalan kadınlara çok yönlü bir şekilde ağır bedeller ödetmiştir. Kadınlar, sosyal ve ekonomik dışlanmanın derinleştiği bir ortamda, güvenliğin yokluğu, temel hizmetlerin çöküşü, yaygın yoksulluk ve fiziksel ve cinsel şiddetle karşı karşıya kalarak yaşamsal koşullarda büyük bir kırılganlık içinde kalmışlardır.

190 kadınla yapılan bir saha araştırmasına göre, kadınların %96'sının düzenli bir geliri bulunmamakta, yalnızca %2,5'i aylık gelir elde etmektedir. Bu durum, kadınları istikrarsız geçim kaynaklarına ya da insani yardımlara bağımlı hale getirmekte, ekonomik ve sosyal olarak savunmasız bırakmaktadır. Özellikle El-Faşir yakınlarındaki Abu Şuk kampında yapılan görüşmeler, savaş nedeniyle yerel ekonominin çöküşüyle birlikte kadınların küçük çaplı geçim faaliyetlerinden, örneğin çay satıcılığından, mahrum kaldığını ortaya koymaktadır. Kadınlar iç göçmenlerin büyük çoğunluğunu oluşturmasına rağmen, istihdam olanaklarından dışlanmakta ve kaynaklara erişim açısından adaletsizlikle karşı karşıya kalmaktadır (Al-Issa, 2025: 92).

Eğitim alanında da kadınlar ciddi dezavantajlara sahiptir. Abu Şuk kampında yapılan bir çalışmaya göre, kadınların %11,5'i yalnızca gayri resmi bir eğitim almışken, %33,5'i ilkokul düzeyinde eğitim görmüş, üniversite eğitimi alanların oranı ise sadece %0,5'te kalmıştır. Kadınların eğitime erişiminin savaş koşullarının yanı sıra, kültürel ve ekonomik engeller nedeniyle sistematik biçimde kısıtlandığı anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların %79,9'u erkeklerle eşit eğitim fırsatlarına sahip olmadıklarını beyan etmiştir (UNICEF, 2021).

Gıda güvenliği açısından da kadınlar büyük risk altındadır. Dünya Gıda Programı'nın verilerine göre, nüfusun yalnızca %5'i günlük dengeli bir öğüne erişebilmektedir. Kadınların %66,5'i yetersiz ya da düşük kaliteli beslenme nedeniyle kronik açlık çekmekte, bu durum özellikle hamile ve emziren kadınlar açısından ciddi

sağlık riskleri doğurmaktadır. Sınır Tanımayan Doktorlar'ın raporları da özellikle Zamzam kampında bu bulguları desteklemektedir.

Kadınların %73,2'si ise temiz suya düzenli erişimde zorluk yaşamakta, güvenlikten yoksun ve zor iklim koşullarında uzun mesafeler yürümek zorunda kalmaktadır. Suya erişimdeki bu zorluklar kadınların fiziksel ve psikolojik sağlığını olumsuz etkilemekte, sağlık tehditlerinin artmasına neden olmaktadır (Al-Issa, 2025: 102).

Sağlık sistemi ise ciddi bir yetersizlik içindedir. Kadınların sadece %29,1'i temel sağlık hizmetlerine ulaşabildiklerini belirtmiş, diğerleri ilaç ve sağlık merkezi eksikliği nedeniyle geleneksel tedavilere yönelmiştir. Bu durum özellikle doğum ve gebelik dönemlerinde büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Barınma koşulları da kadınların güvenliğini tehdit etmektedir. Kadınların %24'ü yıpranmış, koruma sağlamayan yapılarda, %10'u ise kalıcı bir barınaktan yoksun yaşamaktadır. Bu koşullar, kadınları cinsel saldırı, fiziksel şiddet ve sosyal dışlanma gibi ciddi tehlikelere açık hale getirmektedir (Hamoud, 2025:576).

Kadınların yaşadığı en trajik sorunlardan biri ise savaş bağlamında artan cinsel şiddettir. "Stier Watch" adlı rapora göre, 2021 yılında yalnızca 36 saat içinde Tabet kentinde 19 tecavüz vakası belgelenmiştir. Cinsel şiddet, savaşta bir silah olarak kullanılmakta; kadınlar ve kız çocukları sistematik olarak tecavüze, zorla evlendirmeye, cinsel köleliğe ve istismara maruz bırakılmaktadır. RSF milisleri bu tür saldırıların başlıca failleridir.

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve diğer uluslararası kuruluşların 2024 ve 2025 tarihli raporlarına göre, Sudan'da cinsel şiddet vakaları savaşın başladığı tarihten itibaren iki katına çıkmıştır. 2025'in ilk aylarında Güney Darfur'da sadece MSF tarafından 659 cinsel şiddet vakası tedavi edilmiştir. Vakaların yaklaşık üçte ikisi tecavüzdür. Olaylara ilişkin cezai soruşturma neredeyse hiç yürütülmemekte, mağdurlar toplumsal damgalanma ve yasal korumanın eksikliği nedeniyle sessiz kalmaktadır. Her ne kadar Sudan Ceza Kanunu'nun 149. maddesi üzerinde reformlar yapılmış olsa da, yasa uygulamaları yetersiz kalmakta; kadınların adalete erişimi kültürel normlar ve toplumsal baskılar nedeniyle sınırlı olmaktadır. Pek çok mağdur, yaşadıkları suçtan dolayı sorguya

çekilmekte ya da sosyal olarak dışlanmaktadır. Buna rağmen, yerel kadın girişimleri bu karanlık tabloya karşı umut ışığı oluşturmaktadır. "Sudan Anneleri" ve "Peace for Sudan" gibi yerel kadın ağları, cinsel şiddet mağdurlarına hukuki ve psikososyal destek sunmakta, şiddeti belgelemekte ve barış için çağrılar yapmaktadır. UN Women ile iş birliği içinde yürütülen bu çalışmalar, kadınların liderlik kapasitesini güçlendirmeyi ve dayanışma mekanizmaları inşa etmeyi amaçlamaktadır (Dominelli & McLeod, 1989:32).

Darfur'daki kadınlar; cinsel, ekonomik, yasal ve psikolojik çok katmanlı şiddet biçimlerine maruz kalmakta, savaşın hem doğrudan hem de dolaylı tüm etkilerini yoğun biçimde yaşamaktadır. Kadınların maruz kaldığı bu yapısal kırılganlık, sadece acil insani yardım değil, aynı zamanda uzun vadeli eşitlikçi ve kapsayıcı bir yeniden yapılanma sürecini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, hukuki reformlar ve toplumsal farkındalık kampanyaları, barışın ve adaletin tesisi için temel öneme sahiptir (Dominelli & McLeod, 1989: 33).

4.3 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Darfur'daki savaş, eğitim, sağlık ve ekonomi alanlarındaki altyapının büyük ölçüde tahrip olmasına neden olmuş, bu da çocukları son derece tehlikeli ve mahrum koşullar altında yaşamaya itmiştir. Temel hizmetlerin çökmesi ve güvenlikten yoksunluk, çocukları en çok ihlal edilen toplumsal grup haline getirmiştir. Birçok çocuk aileleri tarafından terk edilmiş; bazıları silahlı gruplar tarafından kaçırılmış ve zorla silah altına alınmıştır. Ailelerinden koparılan bu çocuklar aşırı yoksulluk, açlık ve ölümcül hastalıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Save the Children – İsveç tarafından hazırlanan raporlarda, Darfur'daki tüm isyancı grupların çocukların zorla silah altına alınmasına doğrudan katıldığı belirtilmektedir (Save the Children Sweden, 2007).

UNICEF'in verilerine göre, Darfur'da yaşları beşin altında olanlar da dahil olmak üzere 8.000 ila 12.000 arasında çocuk asker bulunmaktadır. Bu durum, bölgeyi yalnızca Sudan'da değil, tüm Afrika kıtasında çocuk asker sorununun en yoğun yaşandığı alanlardan biri haline getirmiştir. Darfurlu çocuklar, ya şiddetli yoksulluk nedeniyle gönüllü olarak silahlı gruplara katılmakta ya da okulları ve köyleri basılarak zorla kaçırılmaktadır. Bu süreçte çocuklar sıklıkla fiziksel şiddete maruz kalmakta, ölümle

tehdit edilmekte ve itaate zorlanmaktadır. Bu durum, onların güvenlik ve aidiyet duygularını zayıflatmakta ve onları savaşın araçları haline getirmektedir.

Askerı eğitim döneminde çocuklar, ağır fiziksel cezalara tabi tutulmakta, aşağılanmakta, dövülmekte ve bazıları uyuşturucu madde kullanmaya zorlanmaktadır. Bu süreçte çocuklar psikolojik ve fiziksel olarak öldürmeye hazırlanmakta ve çatışma alanlarına gönderilmektedir. Bazı durumlarda ise kendi ailelerine ya da köylerine karşı şiddet eylemlerinde bulunmaya zorlanmaktadırlar. Bu tür travmatik deneyimler, çocukların duygusal bağlarını koparmakta ve derin psikolojik yaralara neden olmaktadır. Kız çocukları da bu şiddet ortamının bir parçası olarak silahlı gruplar içine çekilmekte, savaşçılarla zorla evlendirilmeye veya cinsel istismara uğramaya zorlanmakta ve bu durum, HIV/AIDS gibi cinsel yolla bulaşan hastalıklara yakalanma riskini ciddi biçimde artırmaktadır (Human Rights Watch, 2004).

Çocuklar açısından en trajik sonuçlardan biri de zorunlu yerinden edilmedir. Binlerce çocuk ailelerinden ayrılmış, evsiz kalmış ve sokaklarda yaşamak zorunda bırakılmıştır. Sudan'da bu çocuklar genellikle "ŞAmaasalar" (sokaklar çocukları) olarak adlandırılmakta; dilenmeye, ağır işlerde çalışmaya ya da fuhuş ve suça sürüklenmektedirler. Ailevi ya da kurumsal destekten yoksun olan bu çocuklar, her türlü sömürüye açık hale gelmektedir (Save the Children, 2005).

Sağlık altyapısının neredeyse tamamen çökmesi, çocuk sağlığı üzerinde doğrudan ve yıkıcı etkiler doğurmuştur. 2025 yılının Ocak-Mayıs döneminde yalnızca Kuzey Darfur'da 40.000'den fazla çocuk, hayatı tehdit eden akut yetersiz beslenme nedeniyle tedavi altına alınmıştır. Bu rakam, 2024'ün aynı dönemine kıyasla %46'lık bir artışı ifade etmektedir. Doğu Darfur'un Yasin bölgesinde GAM (Genel Yetersiz Beslenme) oranı %28'e ulaşmış, Dünya Sağlık Örgütü'nün acil durum eşik değerleri aşılmıştır. Bu durum, acil yardım müdahalesi yapılmadığı takdirde geniş çaplı bir kıtlık riskini işaret etmektedir (Al-Shahed, 2023: 42).

Çatışmaların yoğunlaştığı bölgelerde, örneğin Zamzam kampında yaklaşık 825.000 çocuk hayati tehlike altında yaşamaktadır. 2025'in ilk yarısında çocukların yaralanma ya da ölüm oranı, 2024'ün aynı dönemine göre %83 artış göstermiştir. Yalnızca Kuzey Darfur'da 110 hak ihlali belgelenmiştir. UNICEF'e göre, yaklaşık

500.000 çocuk, tedavi ve gıda yardımlarının kesintiye uğraması durumunda doğrudan hayati risk altındadır. Doğu Darfur'daki Lagawa kampında, Temmuz 2025'te yalnızca yetersiz beslenme nedeniyle 13 çocuk yaşamını yitirmiştir.

Aşı kampanyalarının neredeyse tamamen durması, kızamık, kolera ve sıtma gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden olmuştur. Cinsel şiddet olaylarının artmasıyla birlikte, HIV dahil olmak üzere cinsel yolla bulaşan hastalıkların yaygınlaştığı görülmektedir. Mart 2025'te UNICEF tarafından hazırlanan rapora göre, 221 çocuk cinsel saldırıya veya saldırı girişimine maruz kalmış; bunların %66'sı kız, 16'sı ise beş yaşın altındaki çocuklardır. Bu veriler, cinsel şiddetin bir savaş silahı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır (Al-Issa, 2025: 92).

Psikolojik ve ahlaki açıdan bakıldığında, savaş ortamında büyüyen çocukların uzun vadeli travmalarla mücadele ettiği gözlenmektedir. Sürekli tehlike altında olmak, çocukların ahlaki değerlerini zayıflatmakta, doğru ile yanlışı ayırt etme yetilerini köreltmektedir. Bazı çocuklar, zamanla mağdur konumundan fail konumuna geçmekte; şiddeti içselleştirerek yeniden üretmektedir. Eğitim alanında ise yaklaşık 4.000 okulun kapanması, milyonlarca çocuğun eğitim sisteminden kopmasına neden olmuştur. Bu durum, yalnızca bireysel geleceklerini tehdit etmekle kalmayıp, uzun vadede bölgedeki toplumsal bozulmayı ve yapısal eşitsizlikleri de derinleştirmektedir (Adam, 2003: 138).

Bu tabloya rağmen, UNICEF ve Save the Children gibi bazı uluslararası kuruluşlar, etkilenen çocuklara yönelik gıda, sağlık, psikososyal ve eğitim destekleri sunmaya çalışmaktadır. 2024 yılının ortası itibarıyla UNICEF, 2.2 milyondan fazla çocuğa ve ailesine temiz su, tedavi edici beslenme ve psikososyal destek sağlamıştır. Ancak bu yardımlar, sahadaki ihtiyaçların yalnızca sınırlı bir bölümünü karşılayabilmektedir. UNICEF, hizmetlerin sürdürülebilirliği için 2025 yılı sonuna kadar ek olarak 200 milyon dolar yardım çağrısında bulunmuştur (UNICEF & Save the Children, 2024). Darfur'daki çocuklar, sistematik ihlallerin hedefi olmuş; savaşın psikolojik, sosyal ve fiziksel yıkımı, onların yalnızca bugünkü değil, gelecekteki yaşamlarını da derinden etkilemiştir. Bu nedenle, mevcut insani müdahalelerin kapsamlı ve bütüncül bir anlayışla derhal genişletilmesi büyük önem arz etmektedir (Albertyn, 2003: 229).

4.4 DARFUR BÖLGESİNDEKİ SAVAŞIN SONUÇLARI

4.4.1 Göç ve Mültecilik

Darfur krizi, çağdaş tarihin en karmaşık insani krizlerinden biri olarak kabul edilmekte olup, başta iç göç ve komşu ülkelere sığınma olmak üzere, geniş çaplı toplumsal etkiler doğurmuştur. Uluslararası toplumun bu krize yönelik tepkileri farklılık göstermiş; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi birçok karar almış, medya ve insan hakları kuruluşları ise sivillerin maruz kaldığı yıkımın ve ağır insan hakları ihlallerinin boyutlarını belgelemiştir (Quach, 2004: 1).

Birleşmiş Milletler ve insani yardım kuruluşlarının tahminlerine göre, Darfur bölgesinde yaşanan silahlı çatışmalar 211 binden fazla kişinin yaşamını yitirmesine yol açmış; yüz binlerce kişi ise yaralanmış ve yerinden edilmiştir. Nüfusun önemli bir kısmı, sağlık hizmetleri ve eğitim gibi temel hizmetlerden mahrum bırakılmıştır. Sudan içerisindeki yerinden edilmiş kişi sayısının iki milyonu aştığı; başta Çad olmak üzere komşu ülkelere sığınan mültecilerin sayısının ise 200 bini geçtiği tahmin edilmektedir. Bu veriler, Sudan'da 2023'te patlak veren son savaş öncesindeki duruma aittir. Mevcut savaşın etkisiyle kriz daha da derinleşmiş ve söz konusu ülkelerin kırılgan altyapıları üzerinde ciddi bir yük oluşturmuştur.

Hükümet ile bölgedeki silahlı isyancı gruplar arasında çeşitli ateşkes anlaşmaları imzalanmasına rağmen, Birleşmiş Milletler'in yüksek düzeyli Darfur heyeti tarafından Aralık 2006'da yayımlanan raporda, şiddet olaylarının sürdüğü vurgulanmıştır. Bu durum, güvenlik ortamının daha da kötüleşmesine ve istikrarın sağlanmasına yönelik çabaların başarısız olmasına yol açmıştır. Çatışmanın tarafları tarafından, özellikle kadınlar ve çocuklar olmak üzere sivillere yönelik sistematik ihlaller gerçekleştirilmiş; çocuklar, su ve gıdaya erişimin zorluğu nedeniyle açlıktan yaşamını yitirmiştir. Devlet kurumlarının işlevsizliği ve hukuk sisteminin çökmesi bu durumu daha da ağırlaştırmıştır (Ndungu, 2011: 15).

Polis ve yargı kurumlarının zayıflığı, yağma, silahlı soygun ve silahlanmanın artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2003-2007 yılları arasında yaklaşık yirmi karar almıştır. Bunlar arasında, 2007 yılında

Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği ortaklığında kurulan UNAMID barış gücünün oluşturulmasına yönelik karar öne çıkmaktadır. Bu misyonun temel görevleri arasında sivilleri korumak, ateşkes anlaşmalarının uygulanmasını denetlemek, insani yardımların ulaştırılmasını sağlamak, ihlalleri önlemek, hukuk devleti ilkelerini desteklemek ve siyasi-toplumsal barışın yeniden inşası için adaleti tesis etmek yer almıştır (Assal, 2013: 42).

Uluslararası soruşturma komisyonlarının raporları, özellikle Ekim 2004 tarihli Birleşmiş Milletler Hakikat Komisyonu Raporu, çatışmanın tüm taraflarının hükümet dahil uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunu ciddi biçimde ihlal ettiğini ortaya koymuştur. Bu ihlaller arasında toplu katliamlar, tecavüz, işkence, zorla kaybetme ve kitlesel zorunlu göç gibi eylemler yer almakta olup, bu uygulamaların sistematik ve yaygın olduğu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, soykırım ve etnik temizlik suçu teşkil edebileceği belirtilmiştir (Hassan & Ray, 2009).

Bu çerçevede, Afrika Birliği ve Güvenlik Konseyi tarafından görevlendirilen yüksek düzeyli heyet 2007 yılında hesap verilebilirliğin sağlanması ve mağdurların tazmin edilmesi için acil tedbirler alınmasını önermiştir. Heyet, krizin çözümünün yalnızca insani yardımlarla sınırlı kalmaması; kurumsal reformları ve geçiş dönemi adaletini de içermesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu önerilerin bir sonucu olarak Darfur'daki durum Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) sevk edilmiş ve 2009 yılında dönemin Sudan Cumhurbaşkanı Ömer El Beşir hakkında savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlediği gerekçesiyle tutuklama kararı çıkarılmıştır (UNAMID, n.d.).

Ancak Sudan hükümeti, mahkemenin çıkardığı tutuklama kararlarını uygulamamış ve bu kararların Sudan hükümetine yönelik siyasi amaçlar taşıdığını ileri sürmüştür. Bu durum, hükümetin uluslararası hukuka bağlılığı konusunda şüphe uyandırmış; ayrıca Sudan'ın UCM ile iş birliği yapmayı reddetmesi nedeniyle ciddi siyasi ve diplomatik baskılarla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler, devlet egemenliği ile uluslararası toplumun sivilleri koruma sorumluluğu ve cezasızlığın önlenmesi arasındaki gerilimi gözler önüne sermiştir (Nouwen & Werner, 2010: 955).

Afrika Birliği misyonu da dahil olmak üzere çeşitli raporlar, Darfur'da kalıcı barışın sağlanabilmesi için soruşturma komisyonlarının önerilerinin hayata geçirilmesi, hesap verebilirliğin tesis edilmesi ve geçiş dönemi adaletinin gerekliliklerinin yerine getirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bu çerçevede, mağdurların zararlarının telafisi, suç faillerinin yargılanması ve etkilenen toplulukların yeniden toplumsal hayata kazandırılması yönünde, Sudan'ın özgün koşullarını dikkate alan kapsamlı bir ulusal çerçevenin oluşturulması zaruri görülmektedir (Asal, 2013: 47).

4.4.2 Yerel Toplumların Sosyal Yapısının Tahribi

Darfur'da yaşanan silahlı çatışmalar, yalnızca fiziksel yıkımla sınırlı kalmayıp, toplumsal yapılar üzerinde derin ve kalıcı etkiler yaratmıştır. Özellikle yerel toplumların sosyal dokusu, savaşın en ağır bedellerini ödeyen alanlardan biri olmuştur. Bu yapıların tahribi; aile birliğinin çözülmesi, geleneksel dayanışma ağlarının zayıflaması ve toplum içi güvenin sarsılması gibi çeşitli boyutlarda kendini göstermektedir (Torun & Doğan, 2021: 88).

Savaşın başlamasıyla birlikte milyonlarca kişi evlerini terk etmek zorunda kalmış, bu durum toplulukların yerinden edilmesine ve uzun süreli dağılmalarına yol açmıştır. Aile üyeleri arasında kopmalar yaşanmış; kadınlar, çocuklar ve yaşlılar çoğu zaman korumasız bir şekilde kamplara ya da bilinmeyen bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu göç, aile yapısında ciddi bir çözülmeye neden olmuş; geleneksel rollerin bozulmasına ve çocukların eğitim, sağlık gibi temel haklardan mahrum kalmasına yol açmıştır (Torun & Doğan, 2021: 89). Ayrıca, savaş öncesinde bir arada yaşam kültürü ve toplumsal uzlaşı temelinde şekillenen çok etnikli yapı, çatışmaların etkisiyle parçalanmış; etnik gruplar arasındaki gerilimler artmış ve topluluklar birbirine karşı güvensizlik geliştirmiştir. Bu durum, ortak yaşam alanlarının daralmasına ve sosyal dışlanmanın yaygınlaşmasına neden olmuştur. Önceden birbirini destekleyen topluluklar, artık rakip hatta düşman olarak görülmeye başlamıştır.

Savaşın getirdiği bu sosyal travma, geleneksel otorite yapılarını da zayıflatmıştır. Toplumun karar alma mekanizmalarında etkili olan yaşlılar, din adamları ve kabile liderleri ya çatışma ortamından etkilenmiş ya da otoritelerini kaybetmişlerdir. Bu durum, toplum içinde anlaşmazlıkların çözümünde kullanılan geleneksel yolların işlemez hale

gelmesine yol açmış ve sosyal düzenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmıştır (Salih, 2005: 12).

Darfur'daki savaş, yerel toplumların sosyal yapısını derinden sarsmış, onları yalnızca fiziksel olarak değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve psikolojik olarak da tahrip etmiştir. Bu durumun uzun vadede onarılması, yalnızca insani yardımlarla değil; kapsamlı sosyal yeniden inşa programları, topluluk temelli uzlaşma süreçleri ve psikososyal destek mekanizmalarıyla mümkündür. Bu tür yaklaşımlar, yerel halkın güvenini yeniden inşa etmek ve sürdürülebilir barışı sağlamak açısından hayati öneme sahiptir (Salih, 2005: 13).

4.4.3 Yoksulluk ve İşsizliğin Yaygınlaşması

Darfur bölgesinde süregelen savaş ve silahlı çatışmalar, ekonomik yapının temel taşlarını hedef alarak, bölgede yaygın ve derin bir yoksulluk ile işsizlik dalgasına neden olmuştur. Tarım ve hayvancılığa dayalı geleneksel ekonomi, güvenlik sorunları ve zorunlu göçler nedeniyle büyük ölçüde durma noktasına gelmiş; bu da halkın temel geçim kaynaklarını kaybetmesine yol açmıştır. Bölgede yaşayan milyonlarca insan, geçimlerini sağlamakta güçlük çekmekte ve dış yardımlara bağımlı hale gelmektedir (Bayram, 2014).

Savaş nedeniyle tarım arazilerinin büyük bir kısmı kullanılamaz hale gelmiş ya da güvenlik nedeniyle işlenememiştir. Hayvan varlığı azalmış, tarım altyapısı sulama sistemleri, tarım makineleri ve yollar büyük zarar görmüştür. Bu durum hem üretimi hem de ticareti olumsuz etkileyerek piyasa faaliyetlerinin çökmesine neden olmuştur. Ekonomik faaliyetin bu düzeyde zayıflaması, kırsal nüfusun şehirlere göç etmesine ve kentlerde iş gücü piyasasında aşırı yoğunluğa sebep olmuştur. Ancak çatışma ortamı nedeniyle şehirlerde de yeni istihdam alanları oluşmamış, bu da işsizliği daha da artırmıştır (UNICEF, 2021). Ayrıca, özel sektör yatırımları ve gelişime projeleri ya durmuş ya da tamamen iptal edilmiştir. Uluslararası şirketler ve sivil toplum kuruluşları, güvenlik nedeniyle faaliyetlerini kısıtlamış, bu da yerel halka istihdam ve gelir sağlayan birçok kaynağın yok olmasına neden olmuştur. Genç nüfus, iş bulamamakta ve çoğu zaman silahlı gruplara katılmak zorunda bırakılmaktadır. Bu, yalnızca bireylerin değil, aynı zamanda toplumun uzun vadeli istikrarı için de ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (UNICEF, 2021).

İşsizlik ve yoksulluk, sosyal sorunları da tetiklemiştir. Hane içi şiddet, çocuk işçiliği, erken yaşta evlilikler ve suç oranlarında artış gibi olumsuz sosyal göstergeler, ekonomik çöküşün doğrudan sonuçları arasında yer almaktadır. Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan aileler, eğitim ve sağlık gibi haklardan feragat etmek zorunda kalmakta, bu da insan sermayesinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Darfur'daki savaş sadece silahlarla değil, ekonomik araçlarla da halkı mağdur etmiş; yoksulluk ve işsizliği yaygınlaştırarak toplumsal çöküşü hızlandırmıştır. Bu durumun iyileştirilmesi, sadece insani yardımlarla değil; güvenliğin sağlandığı, üretimin desteklendiği hayata geçirildiği kapsamlı bir ekonomik toparlanma sürecini gerektirmektedir (Assal, 2013: 48).

4.4.4 Etnik ve Sosyal Gerilimlerin Artması

Darfur'da yaşanan savaşın en çarpıcı ve kalıcı sonuçlarından biri, etnik ve sosyal gerilimlerin artmasıdır. Çatışmanın başlangıcında siyasi ve ekonomik eşitsizlikler ön planda olsa da zamanla etnik kimlikler üzerinden şekillenen ayrışmalar, toplumsal yapıyı derinden sarsmış ve barış içinde bir arada yaşama kültürünü tehdit etmiştir.

Savaş öncesinde Darfur farklı etnik grupların özellikle Arap kökenli kabileler ile Afrikalı kökenli etnik toplulukların görece uyum içinde yaşadığı bir bölgeydi. Ancak merkezi yönetimin bazı etnik gruplara ayrıcalıklı davranması, kaynaklara erişim konusunda adaletsizlikler yaratmış, bu da uzun süredir bastırılmış etnik farklılıkların belirginleşmesine ve çatışma zeminine dönüşmesine neden olmuştur. Devletin bazı silahlı milis grupları desteklediğine dair iddialar, çatışmanın etnik boyutunu derinleştirmiştir (Salih, 2005: 15).

Silahlı gruplar arasındaki mücadele ve sivillerin hedef alınması, etnik topluluklar arasında karşılıklı güvensizlik ve düşmanlık duygularını artırmıştır. Etnik aidiyet, artık sadece kültürel bir kimlik değil, aynı zamanda çatışmanın bir tarafı olma anlamı taşımaya başlamıştır. Bu durum, sosyal dokunun parçalanmasına, komşuluk ilişkilerinin kopmasına ve karma etnik yapıya sahip köylerin tamamen dağılmasına yol açmıştır. Ayrıca, savaş sırasında meydana gelen kitlesel yerinden edilmeler, etnik olarak homojen toplulukların oluşmasına neden olmuş; bu da etkileşimi azaltmış ve önyargıların

güçlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu ayrışma, sadece savaş dönemine değil, savaş sonrasına da taşınmış; yeniden entegrasyon süreçlerini zorlaştırmış ve toplumsal barışın önünde ciddi bir engel haline gelmiştir (Dalar, 2016: 11).

Etnik gerilimlerin artması, sosyal hizmetlerin sunumunu da olumsuz etkilemiştir. Yardımların belirli gruplara ulaşması, diğer gruplar arasında dışlanma hissi yaratmış; bu da toplumsal adalete olan inancı zayıflatmıştır. Aynı şekilde, siyasi temsildeki dengesizlikler ve adalet mekanizmalarının tarafsızlığına duyulan güvensizlik de sosyal gerilimleri körüklemiştir (Dalar, 2016: 12).

Darfur'daki çatışma, yalnızca mevcut etnik ayrışmaları derinleştirmekle kalmamış, aynı zamanda sosyal barışın yeniden inşasını da oldukça güç hale getirmiştir. Bu nedenle, kalıcı çözümler üretebilmek için sadece fiziksel yeniden yapılanma değil; aynı zamanda etnik gruplar arası uzlaşıyı teşvik eden, adalet ve eşitliği esas alan sosyal programlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tür yaklaşımlar, geçmişin yaralarını sarma ve ortak bir gelecek kurma açısından hayati önem taşımaktadır (Assal**,** 2013: 117).

4.4.5 Temel Hizmetlerin Bozulması

Darfur'daki savaş ve uzun süren silahlı çatışmalar, bölgedeki temel kamu hizmetlerinin ciddi şekilde bozulmasına yol açmıştır. Eğitim, sağlık, ve su gibi insan yaşamının vazgeçilmez unsurlarını oluşturan hizmetler, çatışma ortamında ya tamamen durma noktasına gelmiş ya da büyük ölçüde yetersiz hale gelmiştir. Bu durum hem insani krizi derinleştirmiş hem de bölgenin uzun vadeli gelişimesini ve istikrarını ciddi şekilde tehdit etmiştir (Nizila, 2011: 11).

Özellikle sağlık sektörü, savaşın doğrudan hedeflerinden biri olmuştur. Hastaneler ve sağlık merkezleri tahrip edilmiş, sağlık çalışanları bölgeden kaçmak zorunda kalmış veya tehdit altında görev yapamaz hale gelmiştir. İlaç ve tıbbi malzeme temininde ciddi sıkıntılar yaşanmış, bunun sonucu olarak bulaşıcı hastalıklar artmış ve sağlık hizmetlerine erişim büyük oranda kısıtlanmıştır. Anne ve çocuk ölümlerinde artış gözlenmiş, kronik hastalığı olan bireyler tedaviye ulaşamaz hale gelmiştir (Nizila, 2011: 13).

Eğitim alanında da benzer bir çöküş yaşanmıştır. Çatışmalar nedeniyle okullar kapatılmış ya da askeri amaçlarla kullanılmış, birçok çocuk uzun yıllar boyunca eğitimden mahrum kalmıştır. Öğretmenler ya göç etmiş ya da güvenlik endişesiyle görevlerini sürdürememiştir. Bu durum, eğitimsiz bir neslin ortaya çıkmasına ve gelecekteki gelişime çabalarının sekteye uğramasına neden olmuştur. Su hizmetleri de büyük oranda zarar görmüştür. Su kaynaklarının kontrolü savaşın bir parçası haline gelmiş; altyapının zarar görmesi sonucu içme suyu temini zorlaşmıştır. Bu da başta çocuklar olmak üzere halk arasında su kaynaklı hastalıkların yayılmasına yol açmıştır. Tuvalet ve atık yönetimi gibi temel hizmetlerinin aksaması, kamplarda ve yerleşim yerlerinde hijyen koşullarının bozulmasına ve sağlık risklerinin artmasına neden olmuştur (Tubiana, Tanner, & Abdul-Jalil, 2012).

Çatışma süreci boyunca, devletin kamu hizmetlerini sunma kapasitesi neredeyse ortadan kalkmış; insani yardım kuruluşları da güvenlik nedeniyle hizmet vermekte zorlanmıştır. Hizmetlerin sunumunda yaşanan bu aksaklıklar, halkın devlete ve kurumlara olan güvenini zayıflatmış, sosyal bağların kopmasına ve toplumsal düzenin daha da bozulmasına yol açmıştır. Darfur'daki savaş, sadece fiziki altyapıyı değil, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel hizmetleri de ciddi şekilde sekteye uğratmıştır. Bu bozulmanın onarılması, yalnızca altyapının yeniden inşasıyla değil; aynı zamanda hizmetlerin eşit, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir şekilde sunulmasını sağlayacak kurumsal ve yönetsel reformlarla mümkündür. Aksi halde, toplumsal iyileşme ve barış çabaları uzun vadede başarıya ulaşamayacaktır (Tubiana, Tanner, & Abdul-Jalil, 2012).

4.4.6 İnsani Yardımlara Bağımlılığın Artması

Darfur'daki silahlı çatışmalar ve savaşın uzun yıllar boyunca devam etmesi, bölge halkını ciddi ekonomik ve sosyal yoksunluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Tarım, hayvancılık, ticaret gibi temel geçim kaynaklarının çökmesiyle birlikte, milyonlarca insan günlük yaşamlarını sürdürebilmek için ulusal ve uluslararası insani yardımlara bağımlı hale gelmiştir. Bu durum, hem kısa vadeli hayatta kalma açısından hayati bir rol oynarken hem de uzun vadede ciddi yapısal sorunlara ve bağımlılık ilişkilerine yol açmıştır (UNOCHA, 2023).

Savaş nedeniyle köyler yakılmış, tarım alanları tahrip edilmiş, hayvan sürüleri yağmalanmış ve su kaynakları kullanılamaz hale gelmiştir. Bu durum, kırsal kesimde yaşayan halkın kendi kendine yeterliliğini neredeyse tamamen ortadan kaldırmış; gıda güvenliği büyük ölçüde bozulmuştur. Halkın önemli bir kısmı, yerlerinden edilmiş olarak kamplarda yaşamaya başlamış ve bu kamplarda temel gıda, barınma, sağlık ve eğitim gibi ihtiyaçlarını büyük ölçüde insani yardım kuruluşlarının sağladığı desteklerle karşılamıştır (El-Affendi, 2019: 46).

Ancak bu yardımların sürekliliği, bölgedeki insanlar arasında zamanla "yardıma bağımlı bir yaşam biçiminin oluşmasına neden olmuştur. Uzun süreli yardım alma durumu, birçok bireyin kendi geçim kaynaklarını yeniden oluşturma motivasyonunu zayıflatmış, girişimciliği ve üretkenliği azaltmıştır. Özellikle genç nüfus arasında işsizliğin artması ve yardıma dayalı yaşam tarzının normalleşmesi, toplumsal üretkenliği ciddi biçimde etkilemiştir (El-Affendi, 2019: 47). Ayrıca insani yardımların dağıtımında yaşanan eşitsizlikler ve bazı gruplara öncelik verilmesi, toplumsal gerilimleri körüklemiş ve adaletsizlik algısını derinleştirmiştir. Yardım kuruluşlarının faaliyetleri, kimi zaman yerel otoriteler ya da silahlı gruplar tarafından kontrol altına alınarak siyasi araçlara dönüştürülmüş, bu da yardımların güvenilirliğini ve etkililiğini zayıflatmıştır (World Food Programme, 2004).

Uluslararası kuruluşların sağladığı yardımların zamanla azalması ya da güvenlik gerekçeleriyle çekilmesi durumunda ise, bölge halkı büyük bir kırılganlıkla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle, sadece acil insani yardım değil, aynı zamanda toplumsal dayanıklılığı artıracak gelişime temelli, sürdürülebilir programların devreye alınması gereklidir (Abdul-Jalil, 2012: 80).

İnsani yardımlar Darfur'da yüz binlerce insanın hayatta kalmasını sağlamış olsa da bu durumun kalıcı bir çözüme dönüşebilmesi için yardım bağımlılığı döngüsünün kırılması gerekmektedir. Bu da yerel üretimin yeniden canlandırılması, altyapının onarılması, geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve toplulukların kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlayacak kapasite geliştirme programlarının uygulanmasıyla mümkündür (Abdul-Jalil, 2012: 81).

4.4.7 Barış ve Kalkınma Çabalarının Engellenmesi

Darfur'daki uzun süreli çatışma ortamı, yalnızca fiziksel yıkıma neden olmakla kalmamış, aynı zamanda barışın tesisi ve gelişime çabalarının da önündeki en büyük engellerden biri haline gelmiştir. Süregelen şiddet, siyasi istikrarsızlık, güvenlik zafiyetleri ve etnik temelli bölünmeler hem yerel hem de uluslararası düzeyde barış girişimlerinin başarısız olmasına, gelişime projelerinin ise uygulanamaz hale gelmesine yol açmıştır (Cockett, 2010:102).

Bir yandan merkezi hükümet ile silahlı gruplar arasındaki güvensizlik ortamı, ateşkeslerin ve barış anlaşmalarının kalıcılığını zorlaştırmış; diğer yandan yerel halkın sürece dahil edilmemesi, bu girişimlerin toplumsal meşruiyetini zayıflatmıştır. Barış müzakereleri çoğu zaman dış aktörlerin inisiyatifiyle yürütülmüş; halkın gerçek ihtiyaçları ve talepleri göz ardı edilmiştir. Bu durum, barış süreçlerinin kırılgan ve geçici kalmasına neden olmuştur. Gelişime çabaları da benzer biçimde savaşın yarattığı güvensizlik, yolsuzluk ve altyapı eksikliği nedeniyle sekteye uğramıştır. Tarım, eğitim, sağlık ve istihdam gibi alanlarda geliştirilen projeler, güvenlik sorunları nedeniyle ya başlatılamamış ya da yarıda kesilmiştir. Uluslararası donörlerin sağladığı fonların silahlı grupların kontrolündeki alanlara ulaşmaması ya da kötüye kullanılması, gelişime yardımlarının etkisini büyük ölçüde azaltmıştır (Cockett, 2010:103). Ayrıca çatışmanın devam etmesi, yatırımcıların bölgeye gelmesini engellemiş; ekonomik gelişime için gerekli olan özel sektör faaliyetlerini durma noktasına getirmiştir. Altyapının harap olması, ulaşım yollarının güvenli olmaması ve insan sermayesinin yerinden edilmiş olması, bölgenin yeniden inşasını neredeyse imkansız hale getirmiştir (Cockett, 2010:105).

Sosyal anlamda da barış engeller büyüktür. Etnik gruplar arasındaki güvensizlik, geçmişte yaşanan şiddet olayları nedeniyle halen canlıdır. Bu durum, birlikte yaşam kültürünün zedelenmesine, topluluklar arasında barışçıl ilişkilerin kurulmasının zorlaşmasına neden olmaktadır. Darfur'da kalıcı barışın sağlanamaması, yalnızca bölge halkının güvenliğini ve refahını değil, aynı zamanda Sudan'ın genel gelişime hedeflerini de tehlikeye atmaktadır. Bu nedenle barış ve gelişime birbirinden ayrı düşünülemez; her iki alanın da eş zamanlı ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması zorunludur. barış için sadece çatışmaların sona erdirilmesi değil, aynı zamanda adaletin sağlanması, toplumsal

uzlaşının teşvik edilmesi ve ekonomik fırsatların artırılması gerekmektedir (Adam, 2008:256).

4.4.8 Sivil Toplumun ve Yerel Kurumların Zayıflaması

Darfur'daki uzun süreli savaş ve çatışmalar, sadece fiziksel ve insani yıkıma neden olmakla kalmamış; aynı zamanda bölgedeki sivil toplum yapısını ve yerel yönetim kapasitelerini ciddi şekilde zayıflatmıştır. Savaşın doğrudan ve dolaylı etkileri, halk ile devlet arasındaki güven ilişkisini aşındırmış, yerel kurumların işlevselliğini azaltmış ve toplumsal katılım mekanizmalarını sekteye uğratmıştır (Ibrahim, 1996).

Öncelikle, savaşın yol açtığı kurumsal boşluk, yerel yönetimlerin hizmet sunumundaki rollerini büyük ölçüde kısıtlamıştır. Belediyeler, yerel idare birimleri ve topluluk temelli kuruluşlar; kaynak yetersizliği, personel kaybı ve güvenlik tehditleri nedeniyle asli görevlerini yerine getiremez hale gelmiştir. Eğitim, sağlık, altyapı gibi alanlarda kamu hizmetleri ya durdurulmuş ya da dış yardımlara bağımlı şekilde sürdürülmüştür. Bu durum, halkın kamu kurumlarına olan güvenini zayıflatmış ve merkezi hükümetle yerel toplum arasındaki bağları koparmıştır (Mamdani, 2009: 17). Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları büyük ölçüde daralmış; birçok, güvenlik sorunları, devlet baskısı veya silahlı grupların müdahalesi nedeniyle bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Faaliyetlerini sürdüren kuruluşlar ise sıklıkla siyasi kutuplaşmaların içine çekilmiş, tarafsızlıklarını ve etkinliklerini koruyamaz hale gelmiştir. Bu durum, özellikle insan hakları izleme, barış inşası, uzlaşma girişimleri ve toplumsal gelişime alanlarında ciddi bir boşluk yaratmıştır (Mamdani, 2009:19).

Savaş ortamı aynı zamanda sivil inisiyatiflerin gelişmesini engellemiş, halkın katılım kültürünü zayıflatmıştır. Sürekli kriz ortamında yaşayan topluluklar, hayatta kalmaya odaklandıkları için örgütlenme, savunuculuk ve sosyal dayanışma gibi alanlara zaman ve kaynak ayıramamışlardır. Bu durum, tabandan gelen değişim taleplerinin cılız kalmasına ve karar alma süreçlerinde halkın sesi olmamasına neden olmuştur. Ayrıca, yerel kurumların zayıflaması hukukun üstünlüğü ve adalet mekanizmaları açısından da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Geleneksel arabuluculuk sistemleri ve yerel mahkemeler işlevsiz hale gelmiş; çatışmaların çözümünde silah gücü, toplumsal uzlaşıdan daha

belirleyici olmuştur. Bu da toplumsal adaletin erozyona uğramasına ve şiddet döngüsünün sürmesine neden olmuştur (Hoile, 2008: 1).

Darfur'daki savaş sadece fiziksel yıkım değil, aynı zamanda yönetim, temsil ve katılım alanlarında da derin bir zayıflamaya yol açmıştır. Bu zayıflıklar, bölgenin barış hedeflerine ulaşmasını doğrudan engellemektedir. Bu nedenle, çatışma sonrası dönemde sivil toplumun yeniden inşası ve yerel kurumların güçlendirilmesi; sadece teknik bir süreç değil, aynı zamanda toplumsal güvenin ve birlikte yaşam kültürünün yeniden tesisi için kritik bir gerekliliktir (Asal, 2013: 47).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Darfur bölgesinde uzun yıllardır devam eden silahlı çatışmaların toplumsal etkilerine ilişkin yapılan analizler, araştırmacının gözlemleri ve literatür taraması, savaşın yalnızca siyasi bir kriz olmanın ötesinde, bölgedeki sosyal dokuyu derinden sarsan yapısal bir sorun haline geldiğini ortaya koymaktadır. Çatışmalar, toplumun gündelik yaşam pratiklerinden aile yapısına, sosyal dayanışma ağlarından kültürel kimliklere kadar birçok alanda kalıcı yıkımlar yaratmıştır. Sudan genelinde ülke içinde yerinden edilmiş kişi sayısının yaklaşık on bir milyon üç yüz elli dokuz bin olarak tespit edilmesi, bu yıkımın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Kitlesel yerinden edilmeler, yalnızca mekansal bir değişim anlamına gelmemekte, aynı zamanda toplulukların tarihsel hafızasının parçalanmasına, ailelerin dağılmasına ve sosyal dayanışmanın çözüldüğü bir ortamın ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Kırsal bölgelerde devletin kurumsal varlığının zayıf olması, güvenlik boşluğu yaratarak silahlı grupların hareket alanını genişletmiş ve bu gruplar yerel halk üzerinde ciddi bir baskı unsuru haline gelmiştir. Devlet otoritesinin eksikliği, toplumda dışlanma ve yalnızlık duygusunu pekiştirmiş, toplumsal iyileşme süreçlerini sekteye uğratmıştır. Bu noktada, geçmişte imzalanan barış anlaşmalarının sahada uygulanamaması, yerinden edilmiş kişilerde ve savaş mağdurlarında ciddi bir güven kaybına neden olmuştur. İnsanların yaşadığı bu hayal kırıklığı, toplumun yeniden inşasında kritik öneme sahip güven olgusunu zayıflatmış ve barışa dair beklentilerin giderek azalmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan yaygın güvensizlik, sosyal ilişkilerin yeniden şekillenmesini engellemekte, dolayısıyla barış sürecinin toplumsal temelde kökleşmesini zorlaştırmaktadır.

Darfur'da imzalanan barış anlaşmalarının önemli bir kısmı kapsayıcılıktan uzak kalmış, çatışmanın taraflarının bir bölümü müzakere süreçlerinin dışında bırakılmıştır. Bu durum, anlaşmaların meşruiyetini ve uygulanabilirliğini ciddi biçimde zayıflatmış, yerel halkın gözünde barış girişimlerinin yalnızca elitler arasında yürütülen bir süreç olduğu algısını doğurmuştur. Oysa kalıcı bir barışın sağlanabilmesi için yalnızca doğrudan çatışan aktörlerin değil, aynı zamanda kadınların, gençlerin, yerel toplulukların ve sivil toplum kuruluşlarının da sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Bu katılımcı yaklaşım, barışın toplumsal düzeyde sahiplenilmesini artıracak ve uzun vadede

kurumlaşmasını kolaylaştıracaktır. Darfur'da barışın inşası, yalnızca siyasi uzlaşıyla değil, aynı zamanda toplumun tüm kesimlerinin aktif katılımıyla mümkün olacaktır.

Barış anlaşmalarının yalnızca metin düzeyinde kalmaması, uygulamaya yönelik somut mekanizmaların oluşturulmasıyla mümkündür. Bu bağlamda, denetlenebilir, şeffaf ve hesap verebilir uygulama süreçleri hayati önem taşımaktadır. Anlaşma hükümlerinin hangi kurumlar tarafından hayata geçirileceği, tarafların yükümlülüklerini yerine getirmediği takdirde hangi yaptırımların uygulanacağı açık ve net biçimde tanımlanmalıdır. Tarafsız ve bağımsız denetim organlarının varlığı, anlaşmaların güvenilirliğini artırarak tarafların yükümlülüklerine bağlı kalmasını teşvik edecektir. Bu noktada uluslararası toplumun desteği ve gözetimi de sürecin başarısı için kritik öneme sahiptir.

Çatışmalar süresince güvenlik güçleri ve özellikle cancavid milislerinin sivillere yönelik ağır insan hakları ihlalleri, güvenlik sektöründe köklü bir reform ihtiyacını açık biçimde ortaya koymaktadır. Kalıcı barışın sağlanabilmesi için tarafsız, halka güven veren ve uluslararası insan hakları normlarına bağlı bir güvenlik yapılanmasının inşa edilmesi zorunludur. Bu reform süreci, yalnızca yapısal değişikliklerle sınırlı kalmamalı, güvenlik kültürünün dönüşümünü de hedeflemelidir. Etnik gruplar arasında gerilimin yüksek olduğu bir bölgede güvenlik güçlerinin tarafsızlığı, toplumsal uzlaşı için olmazsa olmaz bir önkoşuldur.

Barışın sürdürülebilirliği açısından yerel uzlaşı süreçleri ve topluluklar arası diyalog platformları kritik bir işlev görmektedir. Geleneksel arabuluculuk yöntemlerinin yeniden canlandırılması, yerel liderlerin sürece aktif katılımı ve topluluklar arasında ortak kalkınma projelerinin hayata geçirilmesi, barışın sahada kökleşmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, kadınların ve gençlerin sürece dahil edilmesi özel bir önem taşımaktadır. Kadınlar, hem çatışmalardan en çok etkilenen gruplar arasında yer almakta hem de toplumsal dayanışma ve barışın tesisi açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Gençlerin ise şiddet döngüsünden uzak tutulması, barış kültürü ile tanıştırılması ve ekonomik açıdan desteklenmesi, uzun vadeli toplumsal istikrarın teminatı olacaktır.

Çatışmaların kökeninde ekonomik eşitsizliklerin ve kaynaklara erişimdeki adaletsizliklerin bulunduğu açıktır. Tarım ve hayvancılığın zayıflaması, işsizlik

oranlarının artması ve altyapının yetersizliği, Darfur'da yoksulluğu derinleştirmiştir. Bu nedenle, barış süreci ile eş zamanlı olarak ekonomik kalkınmayı önceleyen politikaların uygulanması zorunludur. Tarımın ve hayvancılığın desteklenmesi, kırsal altyapının güçlendirilmesi, küçük ölçekli işletmelerin teşviki ve genç girişimcilere yönelik projelerin desteklenmesi, hem ekonomik refahın artmasını hem de toplumsal istikrarın güçlenmesini sağlayacaktır. Ayrıca, uluslararası toplumun ekonomik destek programları bu noktada kritik katkılar sunabilir.

Barışın kalıcı olabilmesi için toplumun tüm kesimlerinde barış kültürünün inşa edilmesi gerekmektedir. Bu süreç yalnızca siyasi aktörlerin kararıyla değil, toplumun bilinçlendirilmesiyle de mümkün olacaktır. Barışın anlamı, anlaşmaların içeriği ve uygulanma süreçleri konusunda kamuoyunu bilgilendiren kampanyalar düzenlenmeli, özellikle genç kuşaklara yönelik barış eğitimi programları yaygınlaştırılmalıdır. Böylece çatışma kültürünün yerine barış odaklı bir toplumsal bilinç yerleşebilir. Medya, dini liderler ve sivil toplum kuruluşları bu süreçte önemli roller üstlenebilir.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu bulgular, Darfur'daki çatışmaların toplumsal etkilerini anlamak açısından öncü bir adım niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte, bölgedeki sorunların karmaşıklığı göz önüne alındığında daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Gelecekte yapılacak anketler, mülakatlar, odak grup çalışmaları ve saha araştırmaları, mevcut bulguların derinleştirilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji ve ekonomi gibi farklı disiplinlerin iş birliğiyle yürütülecek araştırmalar, Darfur'daki çatışmaların çok boyutlu olarak incelenmesini mümkün kılacaktır.

Sonuç olarak, Darfur'daki savaşın toplumsal etkileri yalnızca geçmişte yaşanmış bir trajedi değil, aynı zamanda geleceğin barış inşa süreçlerini belirleyen temel bir olgudur. Barışın kalıcı olabilmesi, toplumsal katılımın sağlanmasına, güvenlik sektörünün köklü reformlara tabi tutulmasına, ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasına ve barış kültürünün toplumun her kesiminde kökleşmesine bağlıdır. Darfur'da barışın tesisi, yalnızca Sudan'ın ulusal bir meselesi değil, aynı zamanda Afrika kıtasındaki barış girişimlerinin başarısı açısından da stratejik bir öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

Acar, İ. (2010). *Küresel ve bölgesel ilişkiler zemininde Darfur sorunu* (Yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.

Arpa, E. (2011). Sudan ve Darfur sorunu. *Avrasya Etüdleri*, *40*(2).

Arpa, E. (2013). *Afrika Satrancında Sudan (Hatıralar/İzlenimler)*. Ankara: Meneviş Yayınları.

Arslan, Ö. (2011). *Sudan ve Uluslararası Politikada Darfur Krizi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

Adam, A. Z**.** (2008). *Darfur: Min el-Tefellut el-Emni ila el-İntikal ila es-Selam el-Muğtemei* (Darfur: Güvenlik Dağınıklığından Toplumsal Barışa Geçiş). Hartum: Hartum Üniversitesi, Kamu Yönetimi ve Federal Hükümet Çalışmaları Enstitüsü.

Asal, M. A. M., & Diğerleri. (2013). Darfur: Krizin on yıldan sonra hasadı. Doha: Cezire Araştırma Merkezi.

Akgün, F. (2010). *United Nations intervention in Darfur: A case study* (Master's thesis, Bilkent Üniversitesi, Turkey).

Akasha, M. O. (2014). *Darfur: A tragedy of climate change*. Anchor Academic Publishing (aap_verlag).

Al-Manjiyah, A. S. S. (2021). *The origins and consequences of Darfur conflict*. Sultan Qaboos University (Oman).

Albertyn, R., Bickler, S. W., van As, A. B., Millar, A. J. W., & Rode, H. (2003). The effects of war on children in Africa. *Pediatric Surgery International, 19*(4), ss. 227–232.

Anonymous. (2002). *The Black Book: Imbalance of power and wealth in Sudan* (Vol. 2). [Unpublished manuscript].

Bayram, M. (2013). Darfur sorunu'nun uluslararası boyuta taşınmasında küresel enerji politikalarının rolü (Yüksek lisans tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye.

Bayram, M. (2017). *Küresel Enerji Rekabeti ve Darfur Sorunu*. Mürsel Bayram.

Bayram, M. (2014). Yerel ve küresel boyutlarıyla Darfur sorunu. In *Dünya Siyasetinde Afrika*. Ankara.

Bıyıklı, M. H. (2017). *Eleştirel jeopolitik çerçevesinde Darfur krizi* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr

Çalışma, İ. K., & Şansı, U. M. V. B. (t.y.). Tarihsel ve siyasal boyutuyla Darfur.

Çakaloğlu, H. (2023). Güncel Gelişmeler Işığında Sudan Ülke Analizi. *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, *7*(1).

Çelik, A. (2012). *Sudan ve Darfur krizi: Siyasi ve sosyal etkiler*. Ankara: Siyaset Kitabevi.

Dalar, M. (2016). *Tarihsel ve siyasal boyutuyla Darfur: Çatışma, insani kriz, uluslararası müdahale ve barış şansı*. https://doi.org/10.13140/RG.2.1.2428.0083

Doğan, Ç. (2019). *İç dinamikler ve uluslararası bağlamda Darfur sorunu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

El-Affendi, A. (2019). *Darfur krizinin kısır döngüsünün kökenlerine bir bakış*. Abu Dabi: Birleşik Arap Emirlikleri Stratejik Araştırmalar ve Çalışmalar Merkezi.

İbrahim, A. M. (2007). *Darfur'da geleneksel yönetimin tasfiyesi ve sonuçları*. Hartum: Para Basımevi.

Karadağ, M. (2019). *Birleşmiş Milletler barış güçleri: Sudan'ın Darfur bölgesinde bulunan UNAMID barış gücü örneği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr

Kenar, N., & Işık, N. (2020). Sudan: Çok Boyutlu Kriz İçerisinde Bir Devlet. *Turkish Studies-Social Sciences*, *15*(7).

Keskin, F. (2009). Darfur: Koruma yükümlülüğü ve insancıl müdahale kavramları çerçevesinde bir inceleme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*.

Muhammed, M. S. (2010). *Sudan: Kaynaklar ve kimlik savaşları*. Hartum: Azza Yayıncılık.

Nizila, A**.** (2011). *Sudan'da Silahlı Çatışmaların Kadın ve Çocuklar Üzerindeki Etkisi*. Uluslararası Kadın Hakları Forumu Raporu.

Nour, M. T. (2020). Birinci Dünya Savaşı'nda emperyalizme karşı Türklerin yanında yer alan Darfur hakimi Ali Dinar (1898-1916). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*.

Onur, A. (2007). *Umutsuz ruhlar ülkesi*. Konya: Türk Kızılayı Derneği.

Orakçı, S. (2020). Sudan'da etnik ve dini aidiyetlerin yükselişi ve ulusal bütünleşme sorunu (Doktora tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Orakçı, S. (2020, Temmuz 6). Darfur ve Libya krizi'nin Sahra cephesi. *İNSAMER*.

Öğdür, İ. (2010). *Sudan'daki askeri darbeler ve Ortadoğu'ya etkileri* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiye.

Öndül, U. B. (2015). *Sudan'da etnik çatışma ve çözüm süreci* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özbayın, M. C. (2020). *Birleşmiş Milletler'in barışı koruma misyonu: Sudan örneği* (Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Özmen, E. (2008). Sudan'ın Darfur bölgesi sorunu. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Beykent Üniversitesi.

Öztürk, H. (2011). Darfur'da yaşanan iç savaşı anlamak. *Avrasya Etüdleri*, *40*(2).

Öztürk, T. (2016, Ekim). Büyük gerilim sahası: Sudan. *Congress Book*.

Sertel, Ö. F., & Atatorun, M. (2001). Sudan'da postkolonyal müdahaleler. *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, *3*(1).

Tamçelik, S., vd. (2014). *Küresel politikada yükselen Afrika*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Tirab, T. A. (2016). *Çok kültürlü toplumlarda güvenlik: Sudan örneği* (Doktora tezi). Polis Akademisi Güvenlik Enstitüsü, Ankara.

Torun, A., & Doğan, Ç. (2021). Darfur sorunu'nun nedenleri ve uluslararası bir hukuk sorunu'na dönüşmesi. *İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(1).

Christian, P. J. (2013). Darfur. Ground Zero for Africa's crises of identity: A psychohistoriography of tribes in conflict. *African Security, 6*(1), ss. 1–37.

Elshareif, H. (2023). *War and genocide in Darfur and its impact on Darfur society*.

Shogar, A. M. Y. (2013). *The role of memory and the role of the awaited: Peace from another perspective*. Khartoum: Al-Kitab Al-Marj'i.

Ali, A. M. (2014). Ethnic divisions and the roots of the Darfur crisis. *Journal of African Conflict Studies, 8*(1), 45–68.

Adam, A. (2003). *Peace as a key to development in Darfur*. Abu Dhabi: Friedrich Ebert Foundation, in cooperation with the Center for Peace and Development Studies.

Al-Issa, F. A. R., & Alzain, F. A. M. (2025). The Living Conditions of Displaced Women in Darfur from the Perspective of Anti-Oppressive Practices in Social Work. *Omran, 13*(51), 89-114.

Assal, M. (2013). Eastern Sudan peace agreement six years after: An assessment. In G. Sørbø & A. G. M. Ahmed (Eds.), *Sudan divided*. London: Palgrave Macmillan.

Assal, M. M. (2013). Eastern Sudan peace agreement six years after: An assessment. In G. Sørbø & A. G. M. Ahmed (Eds.), *Sudan Divided* (pp. 115–130). Palgrave Macmillan.
Abdul-Jalil, M. A. (2008). Nomad-sedentary relations and the question of land rights in Darfur: From complementarity to conflict. *Nomadic-sedentary relations and failing state institutions in Darfur and Kordofan. Sudan*.

Akasha, M. (2012). Climate change as a cause of intra-state conflicts: Darfur case study. *SSRN*. https://ssrn.com/abstract=2219947

Alfouz, W., Raouf, Y. A., Ahmed, N. H., Hamid, A. E., & Osman, N. A. (2021). Sero-epidemiology of foot-and-mouth disease in Darfur area, Western Sudan. *Veterinary Research Communications*.

Ayoub, M. T. (2003). Political motivation for conflict in Darfur. *Peace File. Africa and Middle East Studies Center*, Khartoum.

Brookings Institution. (2014, October 10). *Improving the protection of internally displaced women: Assessing progress and challenges*. Brookings.

Cockett, R. (2010). *Sudan: Darfur and the failure of an African state*. New Haven & London: Yale University Press.

De Waal, A. (2022). The conflict in Darfur, Sudan: Background and overview. *Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University*. https://sites.tufts.edu.

Dominelli, L., & McLeod, E. (1989). The start of feminist social work intervention: A feminist approach to defining social problems. In L. Dominelli & E. McLeod (Eds.), *Feminist social work: Critical texts in social work and the welfare state* (pp. 32–33). London: Palgrave.

El-Affendi, A. (2012, August 15). *The mother of all conspiracies? Darfur, the media and the 'war on terror'*. Heinrich Böll Foundation. Retrieved August 7, 2025, from El-Affendi, A. (2012, August 15). *The mother of all conspiracies? Darfur, the media and the 'war on terror'*. Heinrich Böll Foundation. Retrieved August 7, 2025.

Flint, J., & De Waal, A. (2008). *Darfur: A new history of a long war*. London: Zed Books.

GIGA. (2025). *The war in Sudan: How weapons and networks shattered a power struggle*. GIGA Focus.

Hamoud, Y. A. (2025). Women and Children: The Most Vulnerable IDP Populations in Sudan.

Hassan, S., & Ray, C. (Eds.). (2009). *Darfur and the crisis of governance*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Hoile, D. (2008). *Darfur: The road to peace*. Londra: The European-Sudanese Public Affairs Council.

Human Rights Watch. (2004). *Darfur Destroyed: Ethnic Cleansing by Government and Militia Forces in Western Sudan*. New York: Human Rights Watch.

Ibrahim, S. (1996). Socio-cultural displacement. In E. El-Tigani (Ed.), *Essays on population displacement in Sudan* (pp. xx–xx). Tallahassee: University of Florida Press.

Jok, K. M. (2010). *Animism of the Nilotics and discourses of Islamic fundamentalism in Sudan*. Sidestone Press.

Khalid, M. (2009). Darfur: A problem within a wider problem. In S. M. Hassan & C. E. Ray (Eds.), *Darfur and the crisis of governance: A critical reader*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Lederer, E. M. (2024, June 18). *Central African Republic faces increased rebel activity and spillover from Sudan war, UN experts say*. AP News. Retrieved from

CNN. (2023). *Kill, terrorize, expel: Testimonies detail atrocities by Wagner-backed militia in Sudan*. CNN.

Mustafa, A. M. (2011). The role of tribal leaders in Darfur's peace process. *Journal of Sudanese Studies, 5*(2), 112–134.

Mamdani, M. (2009). *Saviors and survivors: Darfur, politics, and the war on terror*. New York: Doubleday Religion.

Manger, L. (2006). Resource conflict as a factor in the Darfur crisis in Sudan. *At the Frontier of Land Issues: Social Embeddedness of Rights and Public Policy*.

Matthew, L., & Matthew, A. (2013). *South Sudan, from revolution to independence*. London: Hurst and Company.

Mohamed, A.-T. Z. A. (2015). *Darfur: The harvest of the crisis after a decade*. Doha: Al Jazeera Research Center.

Nathan, L. (2007). The making and unmaking of the Darfur Peace Agreement. In A. de Waal (Ed.), *War in Darfur and the search for peace* (pp. xx–xx). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Nizila, A. (2011). *The Impact of Conflict on Women and Girls in West and Central Africa and the UNICEF Response*. UNICEF.

Nizila, A. (2014). *The Impact of Conflict on Women and Girls in West and Central Africa and the UNICEF Response*. New York: UNICEF.

Nouwen, S. M., & Werner, W. G. (2010). Doing justice to the political: The international criminal court in Uganda and Sudan. *European Journal of International Law, 21*(4), 941–965. https://doi.org/10.1093/ejil/chq064

Ndungu, L. W. (2011). *UN Security Council decision making and conflict management in Africa: case study of 1994 Rwanda genocide and Darfur war, 2003-2010* (Doctoral dissertation, University of Nairobi, Kenya).

Quach, T. T. (2004). The crisis in Darfur: An analysis of its origins and storylines.

Salih, M. A. R. M. (2005). Understanding the conflict in Darfur. Centre of African Studies, University of Copenhagen.

Salih, M. A. M. (2005). *Understanding the conflict in Darfur* (Occasional Paper). Centre of African Studies, University of Copenhagen.

Save the Children Sweden. (2007). *From Camp to Battlefield: The Use of Child Soldiers by Armed Groups in Sudan*. Stockholm: Save the Children Sweden.

Save the Children. (2005). *Forgotten Casualties of War: Girls in Armed Conflict*. London: Save the Children.

Save the Children. (2024). *Sudan Crisis Response Update – 2024 Midyear Report*. Save the Children International. Retrieved August 7, 2025, from

Tar, U. A. (2006). Old conflict, new complex emergency: An analysis of Darfur crisis, Western Sudan. *Nordic Journal of African Studies, 15*(3).

Totten, C. D., & Tyler, N. (2008). Arguing for an Integrated Approach to Resolving the Crisis in Darfur: The Challenges of Complementarity, Enforcement, and Related Issues in the International Criminal Court. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 1069-1118.

Tubiana, J., Tanner, V., & Abdul-Jalil, M. A. (2012). *Traditional authorities' peacemaking role in Darfur* (Peaceworks No. 83). United States Institute of Peace. UNICEF. (2021). *Sudan education annual report*.

United Nations–African Union Mission in Darfur (UNAMID). (n.d.). *Official documents archive*. Retrieved August 7, 2025, from http://unamid.unmissions.org

UNICEF. (2021). *Sudan Education Annual Report*. https://acr.ps/1L9zQj2

UNICEF. (2024). *Sudan Humanitarian Situation Report No. X – Mid-2024*. United Nations Children's Fund. Retrieved August 7, 2025, from https://www.unicef.org

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA). (2023). *Sudan Humanitarian Needs Overview*.

UNAMID. (2013). *Doha Document for Peace in Darfur (DDPD)*. African Union-United Nations Hybrid Operation in Darfur. Retrieved from http://unamid.unmissions.org/Portals/UNAMID/DDPD%20English.pdf

United States Institute of Peace (USIP). (2008). *Negotiating peace in Darfur* (Peace Briefing).

World Food Programme. (2004). *Emergency Food Security and Nutrition Assessment in Darfur, Sudan*.

Yifei, G. (2020, Temmuz). A study of tribal composition and conflict in Darfur. In *2020 5th International Conference on Humanities Science and Society Development (ICHSSD 2020)* (pp. 236-239). Atlantis Press.

Young, H., Osman, A. M. K., Aklilu, Y., Dale, R., Badri, B., & Fuddle, A. J. A. (2005). *Darfur: Livelihoods under siege*. Medford, MA: Feinstein International Famine Center.

Yousif, A. A. (2020). Impact of Darfur's war on socioeconomic activities of the people in Thur Area, Jabel Marra Central Darfur State; Sudan.